

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Vývoj teorie a praxe státní památkové péče mezi lety

1945-1989

-popsaný na vybraných zámeckých objektech Znojemska-

Diplomová práce

2013

Autorka: Bc. Pavlína Dolejská

Vedoucí: doc. PhDr. Vladimír Hrubý

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, použité prameny a literatura jsou řádně ocitovány a uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Brně dne 21. 6. 2013

Pavλίna Dolejská

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Vladimíru Hrubému za vedení práce, paní kastelánce zámku Uherčice Evě Štěpánové za ochotu, rady a poskytnutí cenných informací, paní správkyňi Starého zámku Jevišovice Janě Kampfové a panu Dvořákovi, správci na Jaroslavicích, za projevenou ochotu a čas, stejně tak PhDr. Janu Kozdasovi za konzultaci. Na neposledním místě děkuji také Mgr. Kateřině Špačkové za trpělivost s korekturami textu.

Anotace:

Diplomová práce se zabývá historií památkové péče v období 1945 – 1989, jejíž specifika uvádí na vybraných zámeckých objektech Znojemska. První část práce popisuje vývoj organizace památkové péče a vývoj její legislativy v kulturním kontextu. Druhá část práce zasazuje problematiku organizačního vývoje do místního kontextu jižní Moravy a Znojemska. Na popisu poválečné historie zámků ve Vranově nad Dyjí, Jevišovicích, Uherčicích, Jaroslavicích a Hrušovanech nad Jevišovkou potom text konkretizuje obecné vývojové znaky popsané v první části. V závěru práce hodnotí způsob dobového zacházení s kulturním dědictvím.

Klíčová slova

historie památkové péče, památková legislativa, využívání památek, kategorizace památek, organizace památkové péče, zámky, Znojemsko

Annotation:

This thesis deals with the history of the care of monuments in the period 1945 - 1989, which provides specifics on selected chateaus of the Znojmo region. The first part of the thesis describes the development of organizations providing the care and protection for the national heritage and the development of legislation in its cultural context. The second part of the paper includes the principle issues of organizational development within the regional context of the Southern Moravia and the Znojmo region. The postwar history of chateaus in Vranov nad Dyjí, Jevišovice, Uherčice, Jaroslavice and Hrušovany nad Jevišovkou specifies the general developmental features described in the first part. In the conclusion, the thesis evaluates the manner of treatment with the cultural heritage of the period.

Keywords:

development of the heritage preservation, legislative framework for the heritage preservation, use of monuments, categorization, organizations providing care and protection for the national heritage, conservation, chateaus, Znojmo region

OBSAH:

ÚVOD	1
1. KRITIKA LITERATURY A PRAMENŮ	4
2. PAMÁTKOVÁ PÉČE V LETECH 1918-1945	7
2.1. VÝVOJ TEORIE PAMÁTKOVÉ PÉČE	7
2.2. STÁTNÍ ORGANIZACE A ZÁKONNÉ NORMY PAMÁTKOVÉ PÉČE	9
2.2.1. <i>První pozemková reforma</i>	11
2.3. VÁLEČNÁ SITUACE	12
3. PAMÁTKOVÁ PÉČE V LETECH 1945-1948	14
3.1. VÝVOJ TEORIE PAMÁTKOVÉ PÉČE	15
3.2. STÁTNÍ ORGANIZACE A ZÁKONNÉ NORMY PAMÁTKOVÉ PÉČE	15
3.2.1. <i>Památkový úřad a konzervátoři</i>	16
3.2.2. <i>Prezidentské dekrety</i>	16
Dekret č.5/1945 Sb. a národní správa	17
Dekret č.12/1945 Sb. a Národní pozemkový fond	17
Dekret č.108/1945 Sb. a Fond národní obnovy	18
3.2.3. <i>Pozemkové reformy a revize první pozemkové reformy</i>	19
3.2.4. <i>Národní kulturní komise</i>	19
Přebírání objektů pod správu NKK	21
4. PAMÁTKOVÁ PÉČE V LETECH 1948-1989	24
4.1. ZÁKLADNÍ CÍLE SOCIALISTICKÉ KULTURNÍ POLITIKY	24
4.1.1. <i>Vývoj teorie památkové péče</i>	25
4.2. KLASIFIKACE A ZPŮSOB PŘIDĚLOVÁNÍ PAMÁTKOVÝCH OBJEKTŮ	28
Pohledy na praktická řešení	33
4.3. STÁTNÍ ORGANIZACE A ZÁKONNÉ NORMY PAMÁTKOVÉ PÉČE	35
4.3.1. <i>Národní kulturní komise po roce 1948</i>	37
4.3.2. <i>Zákon 22/1958 Sb.</i>	39
4.3.3. <i>60. léta a zákon o národních výborech</i>	40
4.3.4. <i>70. léta a nová koncepce</i>	41
4.3.5. <i>Zákon č. 20/1987 Sb.</i>	43
5. SITUACE NA JIŽNÍ MORAVĚ	44
5.1. KSSPPOP A PŘEVODY PRAVOMOCÍ V RÁMCI LEGISLATIVNÍCH ZMĚN	47
5.2. STRUČNÝ POPIS A HISTORIE ZNOJEMSKA	50

6. MODELOVÉ PAMÁTKOVÉ OBJEKTY, ODŮVODNĚNÍ VÝBĚRU	55
6.1. ZÁMEK VRANOV NAD DYJÍ	57
<i>Poválečná historie</i>	57
6.2. JEVIŠOVICE	67
<i>Poválečná historie</i>	68
Starý zámek	68
Nový zámek	79
6.3. ZÁMEK JAROSLAVICE	81
<i>Poválečná historie</i>	82
6.4. ZÁMEK UHERČICE	93
<i>Poválečná historie</i>	93
6.5. ZÁMEK HRUŠOVANY NAD JEVIŠOVKOU	110
<i>Poválečná historie</i>	112
ZÁVĚR	118
RESUMÉ	126
POUŽITÉ ZDROJE	127
A) LITERATURA, NEPUBLIKOVANÉ DOKUMENTY, ČLÁNKY	127
B) ARCHIVNÍ PRAMENY	129
C) INTERNET	130
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK:	132
SEZNAM PŘÍLOH:	134
PŘÍLOHY	135

Úvod

„Ve všech stadiích vývoje památkového hnutí určuje theoretický základ pojmu a obsahu památky methody a prostředky památkové péče. Tyto metody jsou vývojem theorie postupně překonávány, ale škody, na památce jimi způsobené, není možno již napravit a výsledek stává se také historickým dokladem procesu, kterým péče o památky v různých obdobích probíhá.“¹ Proto si předkládaná práce vybrala období mezi lety 1945 – 1989, aby v kontextu vývoje památkové péče reflektovala jeho specifika. Bude zde tedy popsán vývoj památkové péče řízené státem, vznik a fungování jejích institucí i její chápání z pozic „pracujícího lidu“ v politickém a kulturním kontextu poválečného Československa až do sametové revoluce. Jedná se o téma poměrně široké a přesto v tomto kontextu v odborné literatuře stále opomíjené, čerpá především z historie české památkové péče a jejích institucí. Doklady dobové praxe péče o památky budou doloženy na osudech několika konkrétních zámeckých objektů Znojemska, které by se zároveň mohly stát určitými reprezentanty pro vlastní skupinu památek a tím snad přiblížit celkovou situaci.

V tomto ohledu se odborná diskuze častěji zaměřuje na movité památky, jejichž fondy utrpěly při poválečném třídění a svozech velké ztráty, tato práce se ale pokusí popsat problematiku památek nemovitých. Ke škodám na nich docházelo především neodbornými zásahy, nepřiměřeným zacházením, nebo nevhodným využíváním, k němuž paradoxně často vedl dobový požadavek takzvaného kulturního využití. Takový požadavek mohl také sloužit jako záminka pro zneužití cenných staveb pod podmínkou odlišného chápání pojmu „kulturní“, vedoucí až k ohrožení nebo ztrátě historických a památkových hodnot.² Tato práce se pokusí daný fenomén popsat podrobněji včetně důvodů takového zacházení v dobovém a místním kontextu na vybraných objektech, s cílem postihnout okolnosti stavebních změn ať už s výsledkem obnovy nebo degradace.

V úvodní části se práce zaměří na předválečné a válečné období a jeho základní rysy, bude se věnovat vývoji legislativy a organizační struktuře památkové péče. Teorie a praxe památkové péče bude sledována celé období mezi lety 1945 - 1989. Stěžejní bude především období po únoru 1948 v obecné rovině institucionální, právní a v kontextu politických

¹ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 215 s. Předmluva Zdeňka Wirtha. s.16.

² VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 175 s. s.78

a společenských poměrů doby ve vztahu k péči o stavební památky. Text se dotkne procesu vyvlastňování šlechtických objektů, jejich selekce a postupné, někdy i řízené, devalvace jejich hodnot. Zmíněn bude také proces tzv. kategorizace památek, v souvislosti se vznikem I., II. a později III. kategorie památek.

Dále práce popíše hlavní úkoly památkové péče v období 50. a 60. let minulého století, kdy se po ekonomickém neúspěchu v ochraně památek vedení státu postupně odvrátilo od původních snah rozsáhlé památkové obnovy kulturního dědictví. Tento nezáměr vyvrcholil v letech 70., kdy *Koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče* z roku 1973 určila třetí kategorii památek, která byla běžně označována za likvidační. Přestože socialistický stát považoval péči o kulturní dědictví za jeden ze svých hlavních celospolečenských úkolů, je dodnes zjevné, že jej ve většině nesplnil. Současný stav i vztah k památkám nakonec poznamenala v letech 90. neuváženost tržního kapitalismu, to je ale problém pro jiné badatelské téma.

Druhá polovina práce zmapuje konkrétní příklady zámků v oblasti Znojemska. Mělo by se jednat o jakousi sondu popisující osudy vybraných objektů během sledovaného období, která zároveň vytvoří zjednodušené modelové situace pro ostatní objekty nejen okresu, ale i celé republiky. Jako příkladové byly vybrány zámky ve Vranově nad Dyjí, Jevišovicích, Jaroslavicích, Uherčicích, a Hrušovanech nad Jevišovkou. Tato část práce popíše osudy jednotlivých objektů se zaměřením na způsob jejich správy, využívání a stavební úpravy. Každý z objektů bude uveden stručným zhodnocením a charakteristikou uměleckého a stavebního vývoje, především bude ale sledován jeho poválečný osud od zestátnění, předání do správy a následné využívání nejrůznějšími institucemi. V souvislosti s využíváním budou popsány také provedené stavební úpravy s poukazem na ovlivnění současného stavu vybraných památek. To by mělo potvrdit počáteční hypotézu, která tvrdí, že dnešní stav památkových objektů většinou odpovídá původní selekci a omezeným možnostem tehdejších orgánů památkové péče. V tomto období a touto činností nebo nečinností dotčených orgánů byly památkové objekty často předurčeny k nevhodnému zacházení i nezájmu vlastního okolí bez ohledu na vlastní kvalitu nebo historickou hodnotu.

Použita bude především deskriptivní metoda s cílem popsat vztah ideologie, metodiky a reálné památkářské praxe na vybraných objektech. Ideologie a metodika budou popsány v první části textu na základě studia tematické literatury z oboru dějin památkové péče nebo historie druhé poloviny 20. století, se zaměřením na danou problematiku, přičemž bude brán zřetel na relativní výpovědní hodnotu dobové literatury. Popisu dobové památkářské praxe

naopak poslouží studium archivních pramenů pocházejících z činnosti památkových institucí, národních výborů v různých stupních, které zasáhly do správy jednotlivých objektů.

Hlavním cílem předkládaného textu bude najít alespoň některé důvody pro popsání zacházení s bývalými šlechtickými sídly. Práce se také pokusí zachytit společné znaky jednotlivých skupin památkových objektů a skrze ně popsat důvody, které je mohly předurčit k budoucímu způsobu využití.

Zároveň, pokud to bude možné, se práce chce vyhnout zásadním hodnocením, klade si za úkol především podrobněji popsat jeden z důvodů současného stavu památek. To především proto, že nedávná předrevoluční historie památkové péče je prozatím badatelsky opomíjena ve prospěch období starších, nebo teorie a praxe současné, přestože řada současných problémů včetně aktuálního stavu nevyužívaných a nejohroženějších památek vychází právě z poválečného nebo poúnorového období. Vyrovnání se s minulostí právě sledovaného období v tomto ohledu může přinést užitek i při řešení aktuálních otázek oboru.³

³ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1. vyd. Praha: Artefactum, 2004. 254 s. s.12.

1. Kritika literatury a pramenů

Soubor použité literatury by se dal rozdělit do dvou skupin, a to podle doby jejího vzniku na dobovou literaturu vzniklou před rokem 1989, a na současnou, porevoluční. V tomto rozdělení tkví i zásadní problém každé skupiny: první skupina se jeví problematičtější z důvodů ideologických; dozvíme se z ní především obecné principy a pozitiva socialistického zřízení a neustálé potvrzování kladného vztahu ke kulturním památkám minulosti a jejich ochraně a místy také „předepsané“ množství sebekritiky. I přesto je v této skupině několik podstatných publikací: například *Úvod do dějin a teorie památkové péče*⁴ Vlastimila Vintera, *Socialistická památková péče*⁵ Vladimíra Novotného, nebo sborníky: například *Památková péče 1945-1970*⁶. Podstatným zdrojem pro popis legislativního vývoje památkové péče je především edice pramenů *Přehled právních dokumentů* od Jiřiny Nesvadbíkové⁷. Ve druhé skupině porevolučních titulů najdeme jasné hodnocení a rozbor dobové kulturní situace, věnují se ale především hlavním kulturním odvětvím jako literatuře nebo divadlu. Vhodnou reflexi dobového kulturního vývoje obsahuje například kniha Alexeje Kusáka *Kultura a politika v Československu 1945-1956*⁸ nebo *Ideologie a paměť* Michala Bauera⁹. Podoba poválečné památkové péče je zatím většinou opomíjena, proto stěžejní text v tomto ohledu představuje práce Kristíny Uhlíkové: *Národní kulturní komise*¹⁰, která se zaměřila podrobně právě na působení této organizace a tedy i na osudy zestátněných objektů. Dále jsou pro toto téma podstatné dva sborníky Národního památkového ústavu v Brně, první byl vydán ke 30letému působení brněnského KSSPPOP¹¹ a druhý ke 150letému výročí

⁴VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 175 s..

⁵NOVOTNÝ, Vladimír. *Socialistická památková péče*. [Praha]: Státní ústav památkové péče, [1974]. 43 s.

⁶*Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. 274 s.

⁷NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 215 s.

⁸KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1.vyd. Praha: Torst, 1998. 648 s. ISBN 8072150553.

⁹BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století* 1.vyd. Jinočany: H & H, 2003. 359 s. ISBN 8073190281.

¹⁰UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. 254 s. ISBN 8090323081.

¹¹*Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. 380 s. ISBN 8085048019.

působení moravské instituce památkové péče¹². Z prvního byl podstatný například příspěvek Libuše Lefnerové *Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*¹³ nebo příspěvek Ladislava Seitla a Jiřího Paukerta *Péče o památkový fond*¹⁴ shrnující dosavadní úspěchy a realizace krajského střediska. Druhý jmenovaný sborník v roce 2002 zmapoval dosavadní vývoj památkové péče na Moravě, v jeho první polovině je popsán vznik institucí a ve druhé jednotlivé restaurátorské realizace dokumentující tradici moravské památkové péče, směrodatný zde byl především příspěvek Jana Sedláka *Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989*¹⁵. Čistě objektům a jejich stavebnímu vývoji se potom věnuje například rozsáhlá publikace Miroslava Plačka *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*¹⁶, která obsahuje především katalog objektů. Poslední určující publikace pro tuto práci především pro kontextuální popis situace byly knihy *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*¹⁷ a *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska*¹⁸, které popisují rozsah likvidace těchto sídel po roce 1945. Pro popis stavebně historického vývoje bylo využito některých stavebně historických průzkumů.¹⁹

Z archivních pramenů týkajících se dané tematiky nejvíce informací přinesly archivy Národního památkového ústavu v Brně. Z nich především spisový archiv, jehož dokumenty jsou chronologicky řazeny do složek podle jednotlivých sídelních útvarů nebo památkově chráněných objektů. Jsou zde uloženy dokumenty od 50. let minulého století do současnosti.

¹² *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd. Brno: Státní památkový ústav, 2002, 317 s. ISBN 8085032821.

¹³ LEFNEROVÁ, Libuše. Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s. 364-380. ISBN 8085048019.

¹⁴ SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. Péče o památkový fond. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.257-285. ISBN 8085048019.

¹⁵ SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek : sborník příspěvků*. 1.vyd.. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.111-133. ISBN 8085032821.

¹⁶ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. 768 s. ISBN 8072770462.

¹⁷ MUSIL, František, Miroslav PLAČEK a Jiří ÚLOVEC. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. 415 s. ISBN: 8072772856.

¹⁸ MUSIL, František a Miroslav PLAČEK. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003. 243 s. ISBN 807277154X.

¹⁹ LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966., LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974 a LÍBAL, D., LANCINGER L. a J. MUK. *UHERČICE: stavebně historický průzkum zámku*. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Praha, 1974.

Bylo tedy čerpáno ze spisů k zámkům Vranov nad Dyjí, Jevišovice, Jaroslavice, Uherčice a Hrušovany nad Jevišovkou, které obsahovaly většinu podstatných písemností popisujících dění okolo vybraných objektů v daném časovém úseku. Pro vyhledání starších materiálů byl využit samostatný archiv Národního památkového ústavu v Brně, jehož materiály pocházejí z období před rokem 1950. Konkrétně byl využit fond P bývalého Památkového úřadu a jeho kartony 98, 194, 195 a 180, které obsahují písemnosti k daným objektům v období od roku 1918 po 50. léta 20. století. Podklady získané z archivů Národního památkového ústavu v Brně proto tvoří základní strukturu sledovaného tématu. Většina vybraných objektů sice nebyla v daném období pod správou nebo v užívání památkových institucí, i přesto ale existuje četná dokumentace pocházející z jejich kontrolní nebo poradní činnosti. To se týká především korespondence mezi památkovými institucemi a správci v souvislosti s dohledem na dodržování legislativních předpisů, plánováním a doporučováním obnovovacích prací nebo plánů budoucího využití. Dobový stav objektů zase podrobně popisují protokoly nebo zprávy, které byly vytvářeny při předávání správy mezi jednotlivými organizacemi, jejichž součástí býval i popis tehdejšího stavebně technického stavu objektů.

Pro doplnění chybějících informací a především také pro zařazení daných příkladů do místního politického poválečného kontextu byly využity archivní materiály z činnosti národních výborů uložené v Moravském zemském archivu v Brně. Konkrétně se jednalo o fond Krajského národního výboru v Jihlavě, který je veden pod označením B 126 a dále o fond Zemského národního výboru v Brně B 280. Zde přítomné spisy týkající se oblasti památkové péče obsahují například zápisy z porad nebo vypracované seznamy památkových objektů podle způsobu správy atp.

Oproti tomu byl z fondů Národního archivu v Praze použit jen jeden fond Státní památkové správy (SPS), který obsahuje materiály z let 1946-1964 z činnosti institucí jak státní památkové péče, tak i ostatních oblastí státní správy a státních podniků, které v některé době byly správci kulturního majetku nebo podniků, které se o památkové objekty jakkoli zajímaly. Jsou odtud použity materiály z působení těchto institucí, dohody, zápisy z porad nebo korespondence týkající se jak všeobecných problémů poválečné situace, tak pozdějšího předávání objektů do správy a kontrolování péče o památkové objekty podle právě platných právních předpisů. Bohužel ač tento fond v dodatcích (SPS-d) obsahuje složku ke každému hradu a zámku posuzovanému Národní kulturní komisí, jedná se především o soupis a třídění jeho mobiliáře, proto k našemu tématu tyto spisy přispěly oproti očekávání jen minimálně.

2. Památková péče v letech 1918-1945

V nově nastolených podmínkách samostatného státu bylo třeba řešit také problémy vzniklé na poli památkové péče.

Že bude nutná institucionální ochrana památek, bylo zřejmé také v situaci, kdy docházelo k poškozování znaků monarchie. Po vzniku Československa byly otloukány štuky s císařskými znaky, ničeny obrazy nebo sochy – v Čechách především sochy Jana Nepomuckého. Příkladem tohoto konání z nepochopení byl také zbor mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze. Situace byla o to složitější v německých oblastech, kde zpočátku chyběla i výkonná moc. Bylo tedy třeba vyřešit vznik nových státních institucí, zákonných morem ale také teoretické uchopení památkové péče.²⁰

2.1. Vývoj teorie památkové péče

Dnešní pojetí památkové péče se vyvíjelo během 19. století. V jeho druhé polovině se nejvýznamněji prosazovala teorie purismu, tedy navrácení stavby do původního stavu a její očištění od mladších dostaveb. Jejím výsledkem byly stavby slohově čisté s historizujícími novotvory, které nerespektovaly jedinečnost dochované památky, ale prezentovaly esteticky a slohově jednotný celek. Po čase se ale začaly hledat důsledky opravy pro budoucnost památky. Změny ke konci století způsobilo nové ocenění barokního umění, nebo nové názory na moderní umění, které přinesly nový pohled také na péči o památky. Pomalu se prosazoval i názor, že původní není nejstarší podoba objektu, ale jeho dochovaný celek, což vyvrcholilo Rieglovou teorií o hodnotě stáří z počátku 20. století. Metoda purismu a restauračního historismu byla proto postupně odmítána stoupenci konzervační metody. Byli jimi především Alois Riegel a Max Dvořák, členové vídeňské školy dějin umění.²¹

Na počátku 20. století po přijetí Rieglových tezí se zdály být teoretické problémy vyřešeny²². V praxi se projevoval také rozvoj přírodních věd, především v metodice restaurátorských průzkumů. Postupně bylo ale přísné dodržování konzervační metody

²⁰ ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.49.

²¹ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 175 s. s.31

²² NEJEDLÝ, Vratislav. Kapitoly z dějin vývoje metodických přístupů k opravám a restaurování kamenosochařských výtvarných děl v českých zemích 19. a 20. století. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.126.

kritizováno, podle Štorma²³ odcizilo památku veřejnému zájmu i tvůrčímu umělci. Zdeněk Wirth naproti tomu teoreticky zastával konzervaci památky a její dotvoření zcela novými prvky jako propojení minulého a budoucího.²⁴ Časté lpění na nových vědeckých objevech vedlo konzervaci až k analytické metodě obnovy památek, která se snažila prezentovat všechna vývojová stádia a mohla vést až tomu, že se památka stala „vzorkovnicí svého vlastního vývoje“²⁵. Proti analytické metodě vystoupila metoda syntetická, usilující o postižení všech hodnot památky v harmonickém souzvuku, kterou zastával Václav Wagner, a představovala názorový protipól proti Z. Wirthovi.²⁶

Rok 1918 neznamenal v teorii a praxi památkové péče žádný výrazný předěl, dále všeobecně platila Rieglova teorie v Dvořákově modifikaci. Dodržována byla tedy konzervační metoda, uplatňovalo se i dotváření dostaveb – a to od syntetického sjednocování přes volné dotváření, kde byl záměr umělce postaven nad uchování památky (např. Plečnikova přestavba Pražského hradu), užívala se i analytická metoda a přísné konzervování každého detailu (např. Staroměstská radnice nebo kostel sv. Havla na Zbraslavi).²⁷

Ochrana se stále soustřeďovala především na sakrální památky, kromě nich později i na městské domy, radnice a celkový urbanismus. Hrady a zámky byly i za první republiky většinou v držení soukromníků, státní památková péče do jejich ochrany zasahovala především tam, kde objekty spadly pod státní správu po pozemkové reformě, nebo kde mělo dojít k daňovému zvýhodnění vlastníka.²⁸ Oficiální cestou Státního památkového úřadu byla konzervační metoda bez analytických narušení, řízená architektem na základě předchozího vědeckého průzkumu (např. Zlatá Koruna). Běžná praxe především na Moravě ale uplatňovala konzervační metodu spíše doktrinářsky.²⁹

²³ ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: mezi žízní budoucnosti a trýzní minulosti: výbor z textů k architektuře, umění a památkové péči*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2008. s. 75-9

²⁴ CZUMALO, Vladimír. Teoretická východiska a předpoklady památkové péče. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s. 18.

²⁵ ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: mezi žízní budoucnosti a trýzní minulosti*. s. 76

²⁶ CZUMALO. Tamtéž. s. 22

²⁷ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s. 40

²⁸ ULBRICHOVÁ, Petra. Vývoj právní ochrany kulturních památek In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s. 187.

²⁹ ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: mezi žízní budoucnosti a trýzní minulosti: výbor z textů k architektuře, umění a památkové péči*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2008. s. 77.

2.2. Státní organizace a zákonné normy památkové péče

Pro zaručení právní kontinuity v novém státě byly staré právní podklady převzaty zákonem Národního výboru z 28. října 1918. Den po vzniku Československé republiky, 29. října 1918, vyšlo nařízení Národního výboru československého č.13/1918 Sb., o ochraně a zákazu vývozu uměleckých památek³⁰. Kontinuita s předchozím úřadem na místní úrovni byla zajištěna pověřením Národního výboru ze dne 5. listopadu 1918, aby C.k. zemský památkový úřad pro Království České v Praze v obou sekcích (české a německé) pokračoval ve své agendě na celém území státu, později Ministerstvo školství a národní osvěty (dále MŠNO) tento úřad přejmenovalo na Státní památkový úřad v Praze (dále SPÚ), který měl prozatímně z Prahy spravovat také území Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi³¹ (Morava byla přitom až do roku 1918 spravována z Vídně). SPÚ převzal z dřívějšího uspořádání také své rozdělení na českou a německou sekci. Pravomoci úřadu nebyly rozhodovací, svá rozhodnutí mohl prosazovat jen prostřednictvím příslušných správních úřadů, s výjimkou rozhodování o vývozu movitých památek a o ochraně památek při provádění první pozemkové reformy.³²

V období od roku 1918 se tedy organizační soustava pro státní památkovou péči skládala z Ministerstva školství a národní osvěty, Státních památkových úřadů (Praha, později Brno), konzervátorů, dopisovatelů a Státního fotoměřičského ústavu. Konzervátoři působili v okresech jako pomocný orgán SPÚ, jejich funkce byla čestná a představovali podstatnou síť dobrovolných zpravodajů. Od roku 1919 působil Státní fotoměřičský ústav (pod názvem Státní ústav pro měření a odlévání památek) jako samostatná instituce vědeckého zaměření, která měla za úkol zejména dokumentační a soupisovou činnost. Zabýval se především odborným vyměřováním, fotografováním a jiným dokumentováním stávajících i nově nalezených památek a to jak na území republiky, tak památek s českým původem v zahraničí. Od roku 1930 vedl fotoměřičský ústav Zdeněk Wirth (předtím působil na MŠNO), ústav byl do roku 1939 celostátní, poté zvlášť pro Čechy a Moravu působil až do roku 1953.³³ Státní

³⁰ ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.47.

³¹ ŠTORCNER, ibd.

³² ULBRICHOVÁ, Petra. Vývoj právní ochrany kulturních památek In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.187.

³³ HOBZEK, Josef. Vývoj organizace státní památkové péče v českých zemích (Stručný přehled). In: *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní*

archeologický ústav v Praze byl založen v roce 1919, do 1939 také s celostátní působností, poté s pobočkou v Brně. V roce 1939 byla zřízena nová funkce dopisovatele SPÚ, tímto provizorním opatřením mělo být zajištěno zaměstnání důstojníkům zrušené československé armády a zaměstnancům některých ministerstev. Dopisovatelé měli především pokračovat v soupisové činnosti.³⁴

V oblasti památkové péče působily ale také nestátní organizace a spolky, které sehrály významnou roli tam, kde státní organizace bojovaly s nedostatkem legislativní moci, odborných pracovníků nebo financí. Fungovaly na dobrovolnické bázi, některé z nich už před rokem 1918. K nejvýznamnějším organizacím se v tomto směru řadí Společnost přátel starožitností českých, Klub československých turistů nebo Klub za starou Prahu, který zaujímá podstatné postavení díky tradici, moderním přístupům a intelektuálnímu zázemí. Mnohé z těchto organizací také vydávaly své časopisy.³⁵

Probíhaly také snahy o vydání památkového zákona, a to už od 2. pol. 19. stol., ale opakovaně nebyl schválen ani během období první republiky.³⁶ První snahy ztroskotaly na neschválení osnovy zákona, byla tu ale také obava z přílišného zasahování do soukromého majetku, vztahu k církevním památkám nebo nejasnost v definici pojmu a významu památky. Přípravy zákona měl snad pozdržovat sám Wirth pro nepřipravenost celkové situace³⁷. Ve třicátých letech zaznívaly i názory, že samotné zákonné opatření není samospasné a že podstatnější může být působení příkladů a výchova k respektu k památkám³⁸.

Kromě zákonů pozemkové reformy, které budou popsány níže, se památkové péče dotýkal také zákon o přímých daních č.76/1927 Sb., podle něhož mohlo ministerstvo financí osvobodit od domovní daně tzv. památkové budovy, které nikdo nepoužívá. Za památkové budovy se potom podle nařízení č.175/1927 Sb. považovaly ty budovy, které SPÚ za takové

České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. s. 46

³⁴ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951.* 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.19.

³⁵ ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu.* 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.62.

³⁶ Slovensko a Podkarpatská Rus mohlo navázat na Uherský památkový zákon z r.1881. ŠTORCNER. s.63.

³⁷ ŠTORCNER. s.67.

³⁸ Tamtéž. s.68.

schválil a jejichž konzervace jím byla uznána za nutnou ve veřejném zájmu.³⁹ Tím mohli žádat o úlevu z daně vlastníci nevyužívaných památkových budov, vlastníků obývaných památkových budov mohla být poskytnuta úleva až od roku 1935 nařízením 1/ex 1936 Sb. z 20. prosince 1935, a to ve městech nad 5000 obyvatel při opravách vyšších než 5000 Kčs opět pouze po potvrzení SPÚ.⁴⁰

Dalším předpisem dotýkajícím se péče o památky byl katastrální zákon č.177/1927 Sb., podle jehož prováděcího nařízení č.64/1930 Sb. měl být katastr veden tak, aby byl zároveň pomůckou pro vědecké bádání a pro ochranu památek a mohl tak zastoupit soupis památek.⁴¹

Celkově se za sledované období vycházelo jak z organizace, tak teorie i praxe předchozí, rakousko-uherské. Výchozí situace památkové péče v novém státě by se snad dala charakterizovat slovy Maxe Dvořáka: „...*na horké půdě české ještě na rahnou dobu nepůjde ani tak o to, jak opravit tu kterou památku, nýbrž jak ji vůbec zachránit...*“.⁴²

2.2.1. První pozemková reforma

Tato reforma patří vzhledem k počtu památek, které ovlivnila, k nejdůležitějším své doby. Proběhla mezi lety 1919 a 1938 s cílem rozdělit velké soukromé pozemky. Byla vymezena záborovým zákonem č.215/1919 Sb., jímž byl zabrán a prohlášen za státní veškerý majetek nad 150 ha zemědělské půdy a 250 ha půdy celkem, a to i se souvisejícími nemovitostmi. § 11 tohoto zákona dával možnost vrátit majetnost na základě jakosti půdy, nebo pro všeobecné blaho. 11. června 1919 byl pro správu takto zabavených majetků založen Státní pozemkový úřad.⁴³

Následoval tzv. přidělový zákon č. 81/1920 Sb., který dával pozemkovému úřadu možnost určit při předávání novým vlastníků také závazky pro ochranu a zpřístupnění objektu veřejnosti a jehož § 20 řešil přímo památky. Zadával pozemkovému úřadu, aby přihlížel při dělení pozemků na přírodní, historické a umělecké hodnoty. Vlastníkům

³⁹ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s.99-101.

⁴⁰ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.18.

⁴¹ NESVADBÍKOVÁ. s.102.

⁴² ŠTORCNER, Petr. *Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008s.51.

⁴³ Tamtéž. s.68.

stavebních památek mohly být také větší pozemky ponechány jako zdroj krytí nákladů pro jejich údržbu, pokud vlastník umožnil přístup obecnstvu, pracovníkům vědeckým a uměleckým nebo zaručil užívání k lidumilným účelům.⁴⁴ Tyto podmínky nebyly přesně normativně stanoveny. Pozemkový úřad na nich spolupracoval se Státním památkovým úřadem, jehož pracovníci připravili návrh podmínek po prohlídce objektu a v průběhu času se měnily. Tyto podmínky dávaly Státnímu pozemkovému úřadu a SPÚ výrazné pravomoci pro ochranu památek. Majitel, který podmínky neplnil, mohl být sankcionován nebo mu mohla být nemovitost odebrána a přidělena tomu, kdo zaručil jejich dodržování.⁴⁵

K ochraně památek má vztah i tzv. náhradový zákon č. 329/1920 Sb., který v § 34 stanovuje, že pozemkový úřad není povinen převzít nadbytečné stavby nebo ty stavby, které s převzatými pozemky nesouvisí, má ale právo zařídit vše potřebné pro jejich zachování.⁴⁶

Vedle pozemkového úřadu a SPÚ mohly památkové objekty přejít pod správu různých spolků, pokud je vlastník nespravoval nebo o správu nejevil zájem. Šlo především o spolky turistické nebo muzejní. Problematické bylo řešení otázky správy kostelů a far, k nimž po válce a po odebrání pozemků velkostatkům nebyly zcela vyjasněny patronátní poměry. Pro ohrožené památky fungoval i systém státních subvencí, kterými stát přispíval na opravy ve výši maximálně jedné třetiny celkových nákladů na opravu, vyšší náhrady poskytoval jen zcela výjimečně. Postupem času a zhoršující se hospodářskou krizí se pak subvence logicky dále omezovaly.⁴⁷

2.3. Válečná situace

Za okupace v období let 1939-1945 byla státní památková ochrana pod dohledem úřadu německého státního sekretáře, v některých důležitých případech spadala přímo pod dozor berlínského říšského ministerstvu.⁴⁸ Období protektorátu znamenalo značné omezení památkových obnov, památkový úřad se u nemovitých památek soustředil především na zaměřování a dokumentaci nebo zajišťování ohrožených nástěnných maleb a jiných prvků. Ztrátu pro památkový fond znamenaly také rekvizice zvonů a ostatních předmětů z barevných

⁴⁴ ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.69.

⁴⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.18.

⁴⁶ ŠTORCNER. s.70.

⁴⁷ Tamtéž. s.71-74.

⁴⁸ Tamtéž. s.52.

kovů, při jejich třídění se ale podařilo některé cenné zachránit. Byly také ničeny pomníky nepohodlné režimu. Pro záchranu památek se organizovalo jejich převážení do nouzových krytů. V roce 1941 byl pražský a brněnský SPÚ sloučen v jeden úřad s názvem Denkmalamt in Prag – Památkový úřad v Praze, v Brně vznikla jeho pobočka Zweigestelle Brün – Památkový úřad odbočka Brno.⁴⁹

Během okupace se měl začít objevovat odklon od konzervační, především analytické metody ve prospěch syntetizujících směrů.⁵⁰ Oba přístupy nadále koexistovaly vedle sebe, a i přes odbornou kritiku se mohlo stále uplatnit i očištění gotických žeber až na kámen. V roce 1940 Václav Wagner publikoval na základě svých holistických názorů novou teorii, která měla postihovat snahy o prezentaci všech hodnot památky v harmonickém souzvuku (tato metoda byla tvrdě kritizována Zdeňkem Wirthem).⁵¹

⁴⁹ ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.53.

⁵⁰ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s.41.

⁵¹ NEJEDLÝ, Vratislav. Obrysy přístupů k památkové péči na Moravě do poloviny 20. století. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s. 108-109.

3. Památková péče v letech 1945-1948

Poválečné vyrovnání bylo charakterizováno Košickým vládním programem, který proklamoval znárodnění základních složek národního hospodářství, obnovení hospodářství pomocí dvouletého plánu nebo konfiskaci majetku fašistů, zrádců a kolaborantů a v péči o kulturní památky zřízení odborné centrální správy pro tzv. státní kulturní majetek, určený výběrem z majetku přešlého do státního vlastnictví.⁵²

Určujícím pro toto období na poli politiky byl souboj pravice a levice, jehož výsledek nadlouho určil vývoj Československa. V kontextu památkové je nutné upozornit na situaci, která nastala po vysídlení německého obyvatelstva z pohraničních oblastí. Nově příchozí obyvatelé většinou neměli vztah ke kulturním a uměleckým hodnotám osidlovaného kraje a to se negativně projevilo na okamžitém zacházení se zabíranými objekty, z nichž měly mnohé památkový charakter.

Kultura a kulturní dědictví měly hrát důležitou roli při komunistické převýchově člověka v duchu leninských tezí o nezbytném navázání na všechny kladné hodnoty minulých dob. Jazyk propagandy byl redukován na opakování frází a hesel, byly posilovány ideologické prvky nacionalismu, slovanství a sociálního utopismu. Po roce 1945 byl však stále kladen důraz na kulturní kontinuitu. Liberalismus KSČ byl v tomto směru ale jen zdánlivý. Do té doby jejich protivníci neměli na čem budovat opoziční program, po převzetí moci byla ale ideologie kontinuity zahozena a označena za buržoazní.⁵³ Při uskutečňování kulturní revoluce socialismus cílevědomě proklamoval poznání a zachování kulturního dědictví a měl z něj učinit jeden z prostředků všeobecného kulturního povznesení a zdroj nových a trvalých hodnot.⁵⁴ Socialistické pojetí památkové péče se odráželo v celospolečenském chápání kulturních památek, odborný zájem byl rozšířen o nové kategorie, kterými byly památky revoluční a dělnické, vědy a techniky, lidová architektura a hodnotné památkové soubory.⁵⁵

⁵² NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s.198.

⁵³ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1.vyd. Praha: Torst, 1998. s.143-145.

⁵⁴ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s.84.

⁵⁵ *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. s.I.

Změnami po roce 1945 přešla většina památek ze soukromého vlastnictví do vlastnictví státu, správy nejvýznamnějších z nich se ujaly orgány státní památkové péče zákonem č. 137/1946 Sb. (viz níže), byl vytvořen pojem státního kulturního majetku, do které spadaly nejvýznamnější památky pod správou ministerstva kultury (prostřednictvím Národní kulturní komise). Přechod ostatních bývalých šlechtických sídel do státního vlastnictví pak často souvisel s jejich problematickým a bezohledným využíváním.⁵⁶

3.1. Vývoj teorie památkové péče

Česká památková péče nemusela po roce 1945, až na několik výjimek (Emauzský klášter v Praze, děkanský kostel v Ústí nad Labem, zámecký kostel v Duchcově, kostely v Brně, radnice ve Znojmě, škody v Opavě a několik slezských zámků), řešit nutnost rozsáhlých rekonstrukcí, jako tomu bylo v sousedních státech. Přesto se v prvních letech, především v pohraničí, hřešilo především na starém rázu osad, a bylo zničeno nebo ztraceno mnoho uměleckých památek. Nutné ochranné akce se měly týkat především velkého počtu starých budov, které ztratily svůj účel a hospodářskou základnu a starobylých měst a vesnic, jejichž vývoj se zastavil vystěhováním původního obyvatelstva.⁵⁷

Stejně jako se v teorii a praxi nijak neprojevíly změny roku 1918, nové teorie nebyly definovány ani během přelomových let 1945 a 1948. Nadále ale probíhal teoretický spor mezi analýzou a syntézou popsany v předchozích kapitolách.

3.2. Státní organizace a zákonné normy památkové péče

Po osvobození byly zrušeny všechny změny provedené od roku 1939 a památková péče se vrátila do předválečného stavu pod V. odbor ministerstva nově pojmenovaného Ministerstvo školství a osvěty, zajišťovací úlohu převzal Státní památkový úřad. Už v Košickém vládním programu, ze kterého vycházely prezidentské dekrety, byl zanesen požadavek na společné vlastnictví kulturních hodnot. Pro koordinaci zajišťovacích prací na zabavených objektech (včetně zajištění mobiliárních fondů) byl 11. května 1945 zřízen Sekretariát pro evidenci a záchranu památek písemných, historických, uměleckých

⁵⁶ MUSIL, František, Miroslav PLAČEK a Jiří ÚLOVEC. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. s.7.

⁵⁷ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s.192-196.

a přírodních, který pracoval při kulturní komisi referátu Zemského národního výboru a byl rozdělen na sekce archivní, muzejní, knihovní a památkovou.⁵⁸

Důležitým úkolem bylo také obnovení sítě regionálních kulturních institucí – muzeí, knihoven, galerií atd.⁵⁹ Zpočátku bylo ale problematické uplatňování norem především v pohraničí, kam státní správa dosahovala pomaleji.

Nová hospodářská a politická situace se v památkové péči projevila nejzásadněji konfiskačními dekrety, vznikla také první československá norma pouze pro oblast památkové péče, zákon č. 137/1946 Sb. o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku (viz níže), který povýšil skupinu objektů na státní kulturní majetek. Takto vybrané památky získaly nárok na zvláštní ochranu a byly odted' vnímány jako památky I. kategorie. Budoucí Národní kulturní komise byla na stále fungujícím SPÚ v podstatě nezávislá vzhledem k rozdílnému okruhu působnosti.

3.2.1. Památkový úřad a konzervátoři

Po osvobození se sjednocený pražský úřad opět rozdělil na dva samostatné SPÚ v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu a Slezsko, fungovaly jako orgány veřejné správy, jejichž nadřízeným úřadem bylo Ministerstvo školství a osvěty. Zpočátku měl SPÚ za úkol zajišťovat umělecké památky, o tuto pravomoc ale přišel už v polovině července 1945 ve prospěch ministerstva.⁶⁰

Jako pomocný orgán fungovali nadále i konzervátoři, které jmenovalo ministerstvo školství z řad odborníků prakticky pro každý okres. Jejich funkce byla čestná a plnili především zpravodajské úkoly.⁶¹

3.2.2. Prezidentské dekrety

Nejzásadnější normy pro toto období byly dekrety prezidenta republiky a některé z nich se zásadním způsobem dotkly i oblasti památkové péče. Jednalo se o dekrety č. 5, č. 12 a č. 108/1945. Jejich prostřednictvím přešlo do majetku státu velké množství památkově hodnotného movitého i nemovitého majetku.

⁵⁸ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.20.

⁵⁹ Tamtéž. s.22.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

Dekret č.5/1945 Sb. a národní správa

Dekret prezidenta republiky z 19. května č.5/1945 Sb. o neplatnosti některých majetkově - právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů stavěl majetek všech jmenovaných pod národní správu.

Národní správci nad nově zabaveným majetkem na základě prezidentských dekretů byli rozděleni podle velikosti spravovaného majetku pod místní, okresní a zemské národní výbory a jmenováni byli Zemskými národními výbory (v Praze a Brně). Národní správu vykonávali buď jednotlivci, nebo kolektivní orgány a jejich jmenování bylo často zdlouhavé, zvláště v pohraničí, kde byla složitá poválečná situace. Některé objekty, mezi nimiž byly i historicky a památkově hodnotné, se zde proto pod národní správu nedostaly včas a byly rabovány, znehodnoceny armádami nebo místním či nově příchozím obyvatelstvem. Méně známé památkové objekty v pohraničí byly do konce léta 1945 vyrabovány úplně, včetně oken a dveří, čímž byla znemožněna jejich budoucí ochrana před chátráním.⁶²

Dekret č.12/1945 Sb. a Národní pozemkový fond

Na základě tohoto dekretu ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, byla provedena pozemková reforma. Konfiskoval tak jejich veškerý zemědělský majetek a jeho § 4 upřesňuje: *„Zemědělským majetkem jest rozuměti zemědělskou a lesní půdu, k ní patřící budovy a zařízení, závody zemědělského průmyslu sloužící vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství, jakož i movité příslušenství (živý i mrtvý inventář) a všechna práva, která jsou spojena s držbou zkonfiskovaného majetku anebo jeho části.“*⁶³

Tento majetek přešel do správy Národního pozemkového fondu (dále NPF) při Ministerstvu zemědělství, který byl tímto dekretem zřízen. Tak přešlo do vlastnictví českého státu také 496 hradů a zámků i se svým vnitřním vybavením, protože tyto objekty přímo souvisely s lesní nebo zemědělskou půdou⁶⁴. NPF měl spravovat konfiskovaný majetek až do

⁶² UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.20.

⁶³ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 215 s. s.112.

⁶⁴ UHLÍKOVÁ, s.23.

jeho odevzdání novým přídělci. Jednotlivé objekty pak spravovali národní správci jmenovaní Zemským národním výborem a odpovědní Národnímu pozemkovému fondu.⁶⁵

Pro správu památkově cenných objektů byl při Národním pozemkovém fondu zřízen památkový referát, který vedl Jaroslav Soukup (později člen Národní kulturní komise). Povinností správce objektů mělo být především pořídit soupisy inventářů nebo prověřit a doplnit starší seznamy, dále přenést hodnotné movité památky jako porcelán, sklo, obrazy, rytiny, zbraně, knihy a archivy do jedné místnosti a tu uzamknout a zapečetit. Bez povolení Národního pozemkového fondu byl do těchto objektů zákaz vstupu.⁶⁶

O přidělování památkově cenných objektů ve správě Národního pozemkového fondu rozhodovalo podle žádostí institucí a spolků Ministerstvo zemědělství, soukromé žádosti nebyly akceptovány. Vhodnost žadatele byla posouzena tzv. Památkovou komisí při Národním pozemkovém fondu, která na popud Zdeňka Wirtha začala pracovat v srpnu 1945. Tato komise byla složena ze zástupců Ministerstva školství a osvěty, Ministerstva zemědělství, Státního archivu zemědělského a Státního plánovacího úřadu. Ministerstvo školství a osvěty zastupoval Z. Wirth, patrně nejvlivnější člen komise.⁶⁷ Památková komise měla pořídit seznam cenných přírodních a stavebních objektů zkonfiskovaných na zemědělském majetku, shromáždit nároky na tyto objekty, posuzovat vhodnost využití, které navrhoval žadatel o daný objekt, a spolu s památkovým referátem NPF dohlížet na správu objektů. U zámeckých objektů neodkladně přidělených novým vlastníkům byl prováděn výběr umělecky nejceněnějšího mobiliáře – tzv. eliminace – což byla později jedna z hlavních činností Národní kulturní komise. Podle Wirtha prohlédla památková komise během svého působení 1945-1947 celkem 185 zámků.⁶⁸

Dekret č.108/1945 Sb. a Fond národní obnovy

Další dekret ze dne 25. října 1945 č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy se týkal ostatních majetků nesouvisejících s majetky zemědělskými, tedy bytů v činžovních domech nebo vilách i usedlostí a prakticky všeho veškerého vnitřního vybavení, také provozoven, dílen, ateliérů a průmyslových podniků. Zajištění těchto především movitých předmětů bylo časově náročnější než v případě hradů

⁶⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.23.

⁶⁶ Tamtéž. s.23-24.

⁶⁷ Tamtéž. s.24.

⁶⁸ Tamtéž.

a zámků pro jejich velké rozptýlení po mnoha objektech. Správou takto nabytého majetku byl pověřen Fond národní obnovy, který byl zřízen tímž dekretem. Nemovitosti nadále spravovali národní správci. Po roce 1947 převzala správu těchto předmětů nově zřízená Národní kulturní komise.⁶⁹

3.2.3. Pozemkové reformy a revize první pozemkové reformy

První etapa pozemkové reformy byla provedena na základě dekretu prezidenta republiky z č.12/1945 Sb. a provedlo ji Ministerstvo zemědělství. Půda konfiskovaná Němcům a kolaborantům byla rozdělena bezzemkům a drobným rolníkům především v příhraničních oblastech.⁷⁰

Revize pozemkové reformy z roku 1919 byla provedena Zákonem o revizi první pozemkové reformy č. 142/1947 Sb., jímž byl zestátněn veškerý pozemkový majetek nad 50 ha a s ním související nemovitosti, z velké části památkově hodnotné, a mezi nimi také 265 zámků.⁷¹ Díky ní připadlo v roce 1949 dalších 26 objektů správě Národní kulturní komise, které jí předalo Ministerstvo zemědělství, ostatní objekty si ponechalo. Nad vnitřním vybavením takto zabavených objektů byla zřízena národní správa a národním správcem nad tímto majetkem byla jmenována opět Národní kulturní komise. Další objekty mohly státu připadnout na základě tzv. 2. pozemkové reformy (Zákon o nové pozemkové reformě) č.46/1948 Sb. vydané 21. března 1948.⁷²

3.2.4. Národní kulturní komise

Přípravami fondu pro správu státního kulturního majetku byl pověřen již v roce 1945 Zdeněk Wirth, v té době působící na Ministerstvu školství a osvěty jako poradce osvětového sektoru. Zákon pro jeho zřízení byl vydán až 16. května 1946 pod číslem 137/1946 Sb. a názvem o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. Památková komise pod Národním pozemkovým fondem ještě před vznikem Národní kulturní komise (dále jen NKK) vybrala 48 nejhodnotnějších hradů a zámků, které měly být využity

⁶⁹ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.25-26.

⁷⁰ Tamtéž. s.23.

⁷¹ NA Praha, SPS, kart. 23. Zápis o 3. schůzi pro otázku využití konfiskovaných a jiných hradů a zámků, konané 28. ledna 1949 ve Státním úřadě plánovacím.

⁷² NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s.119.

pouze pro kulturní účely a podle zákona č.137/1946 Sb. byl tento soubor 1. května 1947 prohlášen za státní kulturní majetek a jako takový měl být postupně zpřístupňován veřejnosti. Autorem tohoto výběru měl být opět Z. Wirth, který tak chtěl vytvořit reprezentativní vzorek uměleckohistorického vývoje.⁷³

Činnost NKK byla zahájena počátkem roku 1947. Byl tak vytvořen ústřední orgán pro správu státního kulturního majetku, jednotlivé komise byly složeny ze zástupců Ministerstva školství a osvěty, financí, zemědělství, dopravy, obchodu, národní obrany a Státního úřadu plánovacího. Do správy NKK byl svěřen vybraný majetek získaný státem na základě dekretů č.12/1945 Sb. a č.108/1945 Sb. a také tzv. ostatní kulturní majetek, tedy ten, který stát vlastnil už před konfiskacemi podle dekretů. Hlavním úkolem komise bylo odborné zajištění, správa a využívání těchto objektů a v neposlední řadě vytřídění a správa jejich mobiliáře.⁷⁴

Přednostou NKK nebyl nikdo jiný než Zdeněk Wirth, podporovaný ministrem školství a osvěty Zdeňkem Nejedlým. Podle Uhlíkové bylo jmenování Wirtha také politické, měl být loajální Nejedlému (i když ne komunistu), a proto také přijatelný pro komunistickou stranu, na rozdíl od ředitele Státního památkového úřadu Václava Wagnera, který byl orientován spíše protikomunisticky⁷⁵ (a po roce 1948 byl násilně odstraněn z veřejného života, jeho teorie ale měla své následovníky⁷⁶). Tito dva přední představitelé spolu vedli spory i na poli teorie památkové péče, jelikož Wirth byl zastáncem Rieglovy konzervační metody a Wagner proti ní od 40. let vystupoval v souladu s metodou syntetickou.⁷⁷ Z. Wirth měl v komisi určující vliv, rozhodoval také o tom, které objekty převezme komise pod svou správu, vydal směrnice pro třídění mobiliáře, rozhodoval o umístění sběren na objektech, o budoucím využití objektů nebo koncepci instalací interiérů. Financování NKK mělo zajišťovat Ministerstvo školství a osvěty (kromě správy stavebních objektů, které mělo financovat Ministerstvo dopravy). Největší náklady měla NKK s opravami spravovaných objektů, po

⁷³ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.44.

⁷⁴ Tamtéž. s.30.

⁷⁵ Tamtéž. s.64.

⁷⁶ CZUMALO, Vladimír. Teoretická východiska a předpoklady památkové péče. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.22.

⁷⁷ Tamtéž. s. 63.

převzetí musel být každý alespoň nejnútnejši stavebně zabezpečen a většina z nich vyžadovala i další nákladnější opravy.⁷⁸

NKK přebrala movité i nemovité památky od NPF spolupracujícího s Památkovou komisí a od Fondu národní obnovy, po NKK, převzaly tuto správu komise KNV. 22. dubna 1947 byla podepsána dohoda mezi NKK a NPF. Ta stanovila, že před předáním objektu musí být proveden soupis mobiliáře a užitkový mobiliář byl na jeho základě ponechán ve správě NPF. Na vnitřní zařízení byly zavedeny národní správy, po roztřídění inventáře byl novým správcem užitkového inventáře případný nový přidělcce objektu a cenného mobiliáře NKK. Cenný mobiliář objektů měl být použit pro jiné zámecké instalace nebo předán státním muzeím, galeriím, knihovnám a archivům. Třídění prováděly třídící komise složené ze zástupců pozemkového fondu a NKK. Přitom Zdeněk Wirth stál proti skupině lidí, kteří nesouhlasili s odvozem předmětů z místních hradů a zámků mimo kraj, protože jej spojovali s místní tradicí. Místní mobiliář se tak často dostal mimo své původní umístění a do nového sbírkového kontextu. NKK se také držela názoru, že zestátněný majetek je třeba takzvaně „počeštit“, tedy odsunout vliv původních německých nebo jiných nečeských vlastníků a upozornit v expozicích především na dobu husitskou a na národní obrození.⁷⁹

V roce 1947 se výrazně zvýšil počet zestátněných hradů a zámků především v důsledku zákona č.142/1947 Sb. o revizi pozemkové reformy a zákona č.143/1947 Sb. týkajícího se majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů. Jejich správu spolu s objekty převzatými druhou pozemkovou reformou přiznalo Ministerstvo zemědělství také NKK. Ačkoliv podle naposledy zmíněných zákonů zůstal mobiliář dotčených objektů v majetku původních majitelů, bylo jim odňato právo s ním jakkoli disponovat.⁸⁰

Přebírání objektů pod správu NKK

Jak již bylo zmíněno, jako první se o zajištění zestátněných objektů měli postarat národní správci. Podle Kristiny Uhlíkové⁸¹ probíhalo v první fázi do července 1945 tzv. živelné zajišťování, ve druhé fázi po vydání konfiskačních dekretů, kdy byl všechn movitý i nemovitý majetek Němců a kolaborantů zestátněn, byl postupně předáván do správy

⁷⁸ CZUMALO, Vladimír. Teoretická východiska a předpoklady památkové péče. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.30.

⁷⁹ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1. vyd. Praha: Artefactum, 2004. 254 s. ISBN 8090323081. s.65.

⁸⁰ Tamtéž. s.39.

⁸¹ Tamtéž. s.23.

státních institucí. V této oblasti působil hned po konci války Sekretariát pro evidenci a záchranu památek, který se zpočátku zaměřil především na památky v pohraničí, podněcoval k evidenci okolních památek místní pracovníky muzeí, archiváře, konzervátory státního památkového úřadu nebo i učitele místních škol. Vyzýval prostřednictvím tisku i rozhlasu také místní občany, aby se o památky ve své obci zajímali, bránili jejich případnému ohrožení a neničili z pomsty německý majetek. Při zjištění ničení zasahoval Sekretariát často spolu s Ministerstvem vnitra nebo vojenskou správou. Činnost Sekretariátu ale končí už v červnu 1945. Na společné schůzi všech sekcí kulturní komise Zemského národního výboru mělo být konstatováno, že po pěti týdnech působení v pohraničí podchytil evidenci, ale na provádění praktických kroků nemá další prostředky.⁸² Proto se jeho členové rozhodli nadále pouze evidovat nové zprávy o ohrožených památkách a předávat je příslušným institucím – Národní a universitní knihovně, Národnímu muzeu, Národní galerii nebo Státnímu památkovému úřadu. Pro zajišťování památek pak např. SPÚ využíval dočasných pověřených zkušených památkářů nebo muzejníků, kteří důkladně znali památky daného území, a při spolupráci s těmito pověřenci bylo koordinováno přemísťování movitých památek do zmíněných institucí.⁸³

Tyto instituce také spolu se Zemskými národními výbory připravovaly oběžníky pro okresní a místní národní výbory (místním správním komisím), které je nabádaly k co nejrychlejšímu zabezpečení památkových objektů. Po vydaných dekretech vznikla postupně národní správa pod různými stupni národních výborů, Národní pozemkový fond a Fond národní obnovy, z jejichž správy byly postupně vybrané objekty předány do správy Národní kulturní komise.⁸⁴

Prvním cílem NKK bylo co nejrychlejší zpřístupnění objektů veřejnosti, protože místní orgány usilovaly o jejich využití jako bytových nebo kancelářských prostor. Proto se pracovníci komise snažili co nejdříve provést alespoň prozatímní instalaci, konečná instalace měla být provedena až po skončení třídění movitých památek. Většina objektů měla být využita jako tzv. muzea bytové kultury (takto měly být využity především zámky z 16. – 19. století, kde měly být provedeny tzv. čisté slohové instalace, př. barokní instalace na Vranově) nebo jako speciální muzea (B. Němcové v Ratibořicích, přírodovědecké na Bítově

⁸² UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004.

⁸³ Tamtéž. s.21.

⁸⁴ Tamtéž. s.47.

atp.). Zvláštním případem měly být ty objekty, u nichž tyto modely neměly být aplikovány, protože to nedovolovala úcta k nim (jednalo se především o středověké hrady, které pro svou pietu měly být udržovány v dochovaném stavu se všemi pozdějšími změnami, kde bylo vyloučeno jiné využití než podrobná prohlídka), nebo objekty, které byly celistvě zachovány a jako takové měly být i prezentovány.⁸⁵

Místnosti objektu mohly být také propůjčovány místnímu muzeu, galerii nebo státnímu archivu. I když podle zákona č. 137/1946 Sb. měly památky ve správě NKK sloužit výhradně kulturním účelům, byla komise v některých případech nucena přenechávat je v nájmu místním školám, internátům, úřadům nebo pro bytové účely. Ačkoli s tím komise nesouhlasila a byla si vědoma negativních vlivů takového využívání, připadalo na jeden objekt v průměru 10 nájemníků. Komise se ale nebránila čistě hospodářskému využití prostor k tomu postavených, jako byly stáje nebo konírny.⁸⁶

⁸⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.49.

⁸⁶ Tamtéž. s.46.

4. Památková péče v letech 1948-1989

Politiku po komunistickém převratu charakterizovala nová ústava z 9. května 1948, která prohlásila Československo za lidově demokratickou republiku. Na každé úrovni státní správy hrála hlavní úlohu komunistická strana.

Základním proklamovaným cílem socialismu byla péče o člověka, o jeho potřeby a zvýšení úrovně a kvality jeho života. Takovéto poslání socialismu mělo směřovat bez rozdílu ke všem lidem a mělo jim také spravedlivě rozdělit majetkové statky, vlastnictví mělo být v pojmu společného majetku rozšířeno na celou společnost. V takovém systému se měla uplatnit účast lidu na správě majetku přímo na místě v podobě volených členů národních výborů a jednotící vliv z centra, tedy vlády a ministerstev, měl předejít chaosu. Výrazný rys státního řízení představovalo centrální plánování.⁸⁷

4.1. Základní cíle socialistické kulturní politiky

Marxismus se pomalu stával jedinou oficiální teorií i filosofií dějin, byl podáván v upravené leninsko-stalinistické podobě. Socialistické proklamace slibovaly především péči o všechny lidi bez rozdílu, zvýšení životní úrovně, kvality vzdělání a všeobecný přístup ke kulturnímu bohatství. To se promítlo také v požadavku zpřístupnění a kulturního využití státního kulturního majetku. Pokračovala postupná likvidace tzv. buržoazie, šlechty, církve a soukromého vlastnictví, což způsobilo škody na velkém množství památek. I umělecké hodnoty soustředěné v soukromém majetku byly vládou označeny za „buržoazní přežitky, případně feudální relikty“.⁸⁸ Dělnické hnutí bylo ale od počátku nedůvěřivé k umění, umělcům, inteligenci a kultuře vůbec, často se v jejich kontextu užívalo adjektiv jako měšťanský či aristokratický.⁸⁹

Od února 1948 je především patrná změna ve snaze o prosazení jediné platné normy, zatímco předtím existovalo vědomí paralelismu, je po něm norma kanonizována.⁹⁰ Kultura už nyní nesloužila jako nástroj k získání moci ale k převýchově obyvatelstva. V dubnu 1948 vznikla kulturní komise akčního výboru Národní fronty, sjezd národní kultury pak vyhlásil

⁸⁷ NOVOTNÝ, Vladimír. *Socialistická památková péče*. [Praha]: Státní ústav památkové péče, [1974]. s.3.

⁸⁸ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.60.

⁸⁹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1.vyd. Praha: Torst, 1998. s.49.

⁹⁰ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. 1.vyd. Jinočany: H & H, 2003. s.12.

orientaci na socialistický realismus v umění a komunistická strana jej nadále prosazovala v kultuře i umění jako jednotný ideologický směr. Kultura měla být organizovaná, aby se její pomocí obsáhnul a kontroloval co největší počet lidí, skrze ni bylo možné ovlivňovat masy.⁹¹

Po celé sledované období zůstává hlavním orgánem památkové péče Ministerstvo školství, věd a umění, které během let několikrát změnilo svůj název (od září 1953 Ministerstvo kultury, od 1956 Ministerstvo školství a kultury, od 1967 Ministerstvo kultury a informací a od 1969 Ministerstvo kultury, dále jen MŠK nebo MK).

4.1.1. Vývoj teorie památkové péče

V 50. letech byly publikovány některé práce ideově teoretického charakteru o celkové nové koncepci, které podle Vintera⁹² řešily jen nové společenské postavení památkové péče, ale ne základní problematiku. V samotných prováděcích akcích se uplatňovaly individuální názory. Bylo za to tím částečné ulpívání na Rieglových zásadách, nebyla pocitována nutnost jejich revize a patrná byla i nechuť pracovat na samotné teorii vzhledem k praxi. Vypracování teorie socialistické památkové péče tak zůstávalo nedořešeno.⁹³

Podle Břetislava Štorma se při řešení volby vhodného zásahu při obnově památky ukázalo, že „*starší názory na konzervaci památek nejsou nesprávné, že nesprávná je jen jejich lineární aplikace.*“⁹⁴ Při realizacích bylo podle něj užíváno jak přísné konzervace, tak i techniky běžné stavební obnovy, náznakové rekonstrukce, restaurace, asanace, přestavby, nebo i nové výtvarné pojetí obnovy. Podle Štorma se v období po vydání památkového zákona došlo k názoru, že je třeba určit jednotící názor na společenský význam památky a v praxi potom správné zvolení vhodné metody s vůlí zachovat co největší množství kulturních hodnot „*pod zdrženlivým vedením citu, taktu a vkusu.*“⁹⁵ I přesto ale podle

⁹¹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1.vyd. Praha: Torst, 1998. s.229.

⁹² VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s. 48.

⁹³ Tamtéž. s.49.

⁹⁴ ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: mezi žizní budoucnosti a trýzní minulosti : výbor z textů k architektuře, umění a památkové péči*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2008. s.79.

⁹⁵ Tamtéž.

Vratislava Nejedlého byla pro celé 20. století určující konzervační metoda v různých regionálních variantách, jako jeden ze základních novodobých přístupů k restaurování.⁹⁶

Dalo by se tedy říct, že památková péče tohoto období upouštěla od extrémů, jako byl purismus, extrémní konzervace nebo analytický přístup a vytvořila si za koexistence známých metod jakýsi „střední proud“, a začala se také přibližovat k „regenerační metodě“, ve které se, jak uvádí Tomáš Hájek, uplatňují všechny dosavadní přístupy a zároveň si neprotiřečí. Tyto děje datuje Hájek od druhé poloviny 70. let do současnosti, v souvislosti s prvními projevy postmoderny.⁹⁷

V dobových pojednáních se často setkáváme s názorem, že od roku 1918 narážela státní památková péče především na překážky kladené vlastníky nebo uživateli památek v soukromém majetku. Zrušením soukromého vlastnictví měly být tyto překážky odstraněny a péči o památky ve prospěch společnosti nemělo už nic stát v cestě.⁹⁸

Jak již bylo řečeno, kulturní politika si kladla za cíl především zpřístupnit kulturní hodnoty nejširším vrstvám lidu, mezi nimi tedy i kulturní památky⁹⁹, alespoň podle oficiálních prohlášení. Památka je podle jedné z definic socialistického chápání: *„zdroj historického poznání společenského života a vývoje umělecké činnosti země a národa, je doklad úrovně domácí kultury a tím i poklad národní hrdosti a vlastenectví, je zdroj poučení nejširších vrstev lidu a část krásy naší země, ale rozhoduje u ní také, když není možno položit na váhu její význam umělecký nebo všeobecně historický, dějinný vztah a vliv, který z ní*

⁹⁶ NEJEDLÝ, Vratislav. Kapitoly z dějin vývoje metodických přístupů k opravám a restaurování kamenosochařských výtvarných děl českých zemí 19. a 20. století. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.126-136.

⁹⁷ HÁJEK, Tomáš. *Zánik a vznik památkových péčí: Filozofie památkové péče*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2005. s.91-94.

⁹⁸ viz Vinter, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I*. Praha: SPN, 1982,2. vyd. 175 s., s. 64 „...teoretické aspekty hodnocení historických souborů a komplexů jako kulturních památek zůstaly v praktickém uplatňování památkové péče dlouho pouhým postulátem, jehož respektování naráželo v kapitalistické společnosti na soukromovlastnické ekonomické zájmy. I v současné době pokročilého rozvoje péče o kulturní památky ve státech kapitalistické soustavy se prosazuje jen velmi omezeně a s velkými obtížemi.“ nebo POŠMOURNÝ, Vlastimil. Změny v organizaci stavebních památkových úprav. *Zprávy památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1954, XIV., s. 129. „Největší škody způsobila nešetrnost a nevážnost k památkám a z ní plynoucí a z ní plynoucí snaha po jejich hospodářském využití bez ohledu na to, je-li to pro památku únosné či nikoli. Tyto zbytky kapitalistického názoru na památky byly přeneseny i do prvních let budování našeho lidově demokratického státu a musí být postupně odstraňovány.“ a ŠTORM, Břetislav. Stavební památky I. kategorie. *Zprávy památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1952, XI. a XII., s. 109 „Péče o stavební památky začíná již v období nástupu kapitalismu. Nový společenský řád probíjející se troskami feudálního zřízení, často ničil stavební díla minulosti bez ohledu na jejich hodnoty umělecké a historické.... Kapitalistická společnost necitlivá k uměleckým hodnotám ...“ atd.

⁹⁹ KALASOVÁ, Hana a Vladimír HEPNER. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976. s.9-10.

vyzařoval na předešlé generace a působí na generaci současnou“.¹⁰⁰ Toto pojetí zpočátku způsobilo velký zájem o památkovou péči a řešení jejích problémů. Nové chápání obsahu památky určuje péči také o doklady nedávné minulosti, fašistické poroby, dělnického hnutí a revolucí.¹⁰¹ Tradice se hledaly především v realismu napříč epochami a hodnoty v užitečnosti, zdůrazňoval se význam lidové architektury, která měla být vždy pokroková. Sama ochranná praxe ale často pokulhávala ve víru ostatních dobových změn.¹⁰²

Prvním velkým problémem bylo převzetí památek pod orgány státní správy. Vladimír Novotný píše, že pokud se domyslí daný systém a vezme se v úvahu zespolečenštění majetku, je „jen logické, aby to, co lidu náleží, bylo také jím spravováno“.¹⁰³ Píše ale také, že volení zástupci v národních výborech často v otázkách památkové péče rozhodují samostatně, bez odborného vyjádření památkáře, což komplikuje fakt, že umělecké a památkové hodnoty mají objektivně těžko postihnuteľné znaky, které často svádí k subjektivitě. Východiskem může být jedině prohloubení vědeckých aspektů a zpevnění základů památkové péče. Tento proces měly zajistit správní orgány a památková péče sama. Památková péče měla být podle něj také nemyslitelná bez racionálního plánování, plán se měl týkat nejen programu údržby a obnovy, ale i vnitřní práce včetně využití objektů. Jako špatné – ač pravděpodobně v kontextu předchozích režimů – považoval „násilné“ využití menších zámků pro zemědělskou výrobu, jako příklady uvádí Jimlín u Loun nebo Zvěstov u Votic, a poznamenává, že takové využití má za následek jen devastaci památky.¹⁰⁴ Uvědomuje si i problematiku narušení podstaty nebo postupnou zkázu památkových objektů při novém využití, které přichází se společenskými změnami a novými požadavky. Ideálně by mělo nastat postupné přizpůsobení novým potřebám uměleckými prostředky adekvátními původnímu dílu, nové využití by rozhodně nemělo být v rozporu s charakterem památky.¹⁰⁵ Diskuse tohoto typu tedy bezpochyby probíhala.

¹⁰⁰ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa :Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s.192.

¹⁰¹ Tamtéž. s.192-196.

¹⁰² KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1.vyd. Praha: Torst, 1998. s.338.

¹⁰³ NOVOTNÝ, Vladimír. *Socialistická památková péče*. [Praha]: Státní ústav památkové péče, [1974]. s.6.

¹⁰⁴ Tamtéž. s.21.

¹⁰⁵ Tamtéž.

Návštěva památek také patřila mezi žádoucí náplň volného času¹⁰⁶. Nový úkol aktivace památek a jejich plného začlenění do současného života byl také včleněn k hlavním otázkám ideologické práce v souladu s výsledky XIV. sjezdu KSČ v roce 1971¹⁰⁷. Tato koncepce chápala památkovou péči jako ideový, politický a výchovný prostředek pro uplatnění kulturně politické funkce státu, vybrané památkové objekty se tak měly stát aktivním prvkem životního prostředí a podílet se na růstu socialistické společnosti.¹⁰⁸

Od druhé poloviny 20. století se památková péče tedy musela vyrovnat jak s převzetím péče o památkové hodnoty, tak o způsob jejich opravy a problematiku nového, socialistického využití. Stála ale před velkými úkoly, rekonstrukcemi celých městských center, udržování hradů a zámků i rozptýlených památek. Jak bylo uvedeno na počátku této kapitoly, památková péče na takový úkol nebyla nijak teoreticky připravená a tak se teorie rodila z praxe. Hlavním dobovým úkolem bylo také odůvodnění opravy objektu a tedy definování jeho nové společenské funkce.¹⁰⁹

Totalitní umění a kulturní myšlení vůbec mělo být ale nasměřováno do budoucnosti, mělo přesvědčovat o své verzi budoucího světa jako nevyhnutelného faktu, horizont minulosti a přítomnosti v něm splýval.¹¹⁰ Památkám tak ale kladl paradoxní podmínku, pokud je minulé obsaženo v přítomném, pak děje „buržoazní a aristokratické“ předrevoluční minulosti patří i dnešku.¹¹¹ Památky proto postupně dospívaly k tomu, že jejich funkce bude edukativní, tedy podléhající propagandě, a jejich socialistické využití bude představovat podmínku pro samotné přežití.¹¹²

4.2. Klasifikace a způsob přidělování památkových objektů

Pro racionální organizaci práce v památkové péči se využívala kategorizace památek. Podle Novotného bylo při hodnocení a prohlašování nutno brát v úvahu jakýsi racionální

¹⁰⁶ KALASOVÁ, Hana a Vladimír HEPNER. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976. s.9-10.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: mezi žízní budoucnosti a trýzní minulosti: výběr z textů k architektuře, umění a památkové péči*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2008. s.78.

¹¹⁰ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století* 1.vyd. Jinočany: H & H, 2003. s.33.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

smysl Rieglovy hodnoty stáří, v zásadě říká, že fragment románské stavby je cennější než stavba barokní jednoduše proto, že románských je dochovaných méně. Prvním hodnotícím kritériem potom zůstala historická hodnota, samotné stáří ale nebylo podmínkou, protože historie začíná dneškem, v úvahu mělo být bráno i sepětí objektu s historickou událostí nebo konkrétní osobností. Nejpodstatnějším kritériem byla hodnota umělecká, z ní potom hodnota výtvarná. Ač kritéria hodnocení nelze objektivně určit, přesto nejsou absolutně subjektivní, opírají se o odborníky ve svém oboru, kteří za sebou mají tradici generací, a díky tomu mohou své hodnocení k objektivitě přibližovat.¹¹³

Také podle Vintera mají kulturní památky i při svém všeobecném zařazení do sféry společenského zájmu různé stupně hodnot. Mají různý společenský význam, který vyplývá z jejich objektivního upomínkového obsahu a při jejich třídění existuje mnoho kritérií. Mohou být tříděny podle své podstaty na umělecké nebo historické, architektonické, malířské, sochařské, umělecko-řemeslné, archeologické, památky vývoje výroby nebo techniky. Všechny jsou ale památkami vývoje a v širokém smyslu tedy památkami historickými. Dále podrobněji mohou být tříděny podle účelu například na hrady, zámky, tvrze, měšťanské domy, radnice atp. To jsou příklady dělení objektivního, existuje ale i subjektivní dělení, které podléhá ideovému názoru, bývá spojeno s vymezením stupně společenské hodnoty a stává se výrazem kvalitativní klasifikace. Památky se pak mohou dělit podle významu mezinárodního, celostátního, okresního nebo místního, od čehož bylo podle Vintera upuštěno pro přílišnou relativitu. Pro jiné hodnocení bylo užito i legislativní síly, byly určeny objekty státního kulturního majetku, tedy objekty movité i nemovité významné kulturní hodnoty, které byly podle §3 odst. 2 zákona č. 137/1946 Sb. (viz výše) za takové určeny ministerstvem školství. Tyto byly běžně zvány také jako památky I. kategorie.¹¹⁴

Dnes už jen těžko můžeme soudit, zda se výběr potýkal s „bolestným kompromisem“, jak jej popisuje Kristina Uhlíková v Úvodním slovu knihy o Zdeňku Wirthovi¹¹⁵. Památkami I. kategorie byly ale určovány objekty, které měly mít své místo v ucelené vývojové řadě

¹¹³ NOVOTNÝ, Vladimír. *Socialistická památková péče*. [Praha]: Státní ústav památkové péče, [1974]. s.11-12.

¹¹⁴ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s.64.

¹¹⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878-19339)*. 1.vyd. Praha: Národní památkový ústav, 2010. s.7.

stavebního vývoje a význam v dějinách společnosti, tato kategorie měla tvořit celek se zástupci všech slohových období ze všech společenských vrstev.¹¹⁶

Přesnější dělení objektů bylo zmíněno také na poradě konané 25. ledna 1950 ve věci využití a likvidace neosídlených a stavebně zchátralých konfiskátů. Za Ministerstvo školství, věd a umění bylo podle zápisu proneseno, že se řeší také otázka zámeckých budov (kterých mělo být 900). Ty měly být rozděleny do tří skupin: z prvních 100 nejvýznamnějších měly být muzea ve státním majetku, ve druhé skupině bylo 150-200 objektů vyznačujících se vysokou uměleckou hodnotou, které měly být jednorázově opraveny, ale ne převzaty do státního vlastnictví, a ve třetí skupině mělo být 550-600 objektů podpořeno jednorázovou subvencí, z nich bylo údajně 200-250 objektů bez kulturní hodnoty a bylo proto možno je použít pro hospodářské nebo rekreační účely.¹¹⁷ Dále ze zápisu vyplývá, že mělo být uloženo MNV, kterým byly hodnotné objekty přiděleny, aby, pokud jich nebude třeba pro osidlování, dále objekty přidělovaly podle pořadí důležitosti, tedy uspokojily nejdříve přednostní uchazeče, jako jsou státní lesy a statky (dále STS), JZD, rekreační družstva apod.¹¹⁸ Pro zajímavost, státním statkům bylo do roku 1956 v českých zemích přiděleno přes 360 zámeckých objektů, přičemž čísla se v různých okresech značně liší, v okrese Poděbrady jich bylo 15, v okrese Stříbro 13, v Českém Brodě nebo Kutné Hoře jen po jednom objektu. (Z příkladových objektů jsou v tomto seznamu následující v tehdejších okresech: okres Moravské Budějovice zámek Uherčice, okres Znojmo zámek Jaroslavice a okres Mikulov zámek v Hrušovanech nad Jevišovkou).¹¹⁹

U jiného jednání z roku 1950¹²⁰ byly zmíněny podobné kategorie, zástupce ministerstva školství zde představil 3 kategorie, do nichž byly roztrženy zámky: prvních 100 nejcennějších objektů celostátního významu pod správou NKK, ve druhé kategorii 200 objektů nižšího významu, které měly být přenechány přidělcům, jimž MŠK bude v plné výši hradit náklady na jejich úpravy, a potom 700 objektů ve 3. kategorii, na jejichž řádné udržování měl pouze dozírat SPÚ. MŠK potom mělo přispívat jen na zámky 2. kategorie,

¹¹⁶ ŠTORM, Břetislav. Stavební památky první kategorie. *Zprávy památkové péče*, 1952, XI: a XII. s. 109-151.

¹¹⁷ NA Praha, SPS, kart. 23. Zápis o poradě konané 25.ledna 1950 ve věci využití a likvidace neosídlených a stavebně zchátralých konfiskátů. s.2.

¹¹⁸ Tamtéž. s.3.

¹¹⁹ NA Praha, SPS, kart. 23. Zámky ve správě státních statků, nár. podnik.

¹²⁰ NA Praha, SPS, kart. 52. Zápis o poradě, která byla svolána IX. odborem ministerstva zemědělství do Domu zemědělské osvěty 1.12.1950. s.3 zápisu.

pokud to má v 10letém plánu, a na 3. kategorii přispěje jen výjimečně. V zápisu je také uvedeno, že se ministerstvo nebrání, aby byly zámky 2. kategorie využity k praktickým účelům. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že 3. kategorie byla oficiálně zavedena až v 70. letech.

Kolem roku 1956 už patřilo do kategorie státního kulturního majetku ve správě Státní památkové správy (následníka NKK, dále jen SPS) na 130 objektů. Ostatní památky byly tedy řazeny do II. kategorie, která měla vzniknout Směrnicemi pro památkovou údržbu z roku 1952, v českých zemích jich mělo být 182.¹²¹ V 70. letech byla oficiálně prohlášena i III. kategorie památek, která byla často považována za likvidační.

Pojem „objekty II. kategorie“ vysvětluje Josef Hobzek jako ty, které pro svou historickou nebo uměleckou hodnotu zasluhují, aby byly státem jednorázově opraveny¹²². Chápání této kategorie bylo ale složitější, podrobněji je specifikována například ve *Zprávě o situaci památkových objektů II. kategorie a návrhu na odstranění zjištěných nedostatků*, kde se uvádí následující tři možnosti užití pojmu:

„ 1) Jsou to objekty t. zv. II. kategorie podle článku II odst. 1, písmeno b a čl. IV, písm. b. směrnic pro památkovou údržbu ze dne 24. března 1952 (Sb. oběžníků pro KNV, poř. č. 152/1952), t.j. zámky nebo jim podobné budovy, které pro svoji hodnotu uměleckou nebo historickou zasluhují, aby stát jejich obnovu nebo úpravu jednorázově provedl, aby mohly být využity v socialistické společnosti. Jsou to zásadně objekty, které nejsou ve správě orgánů Státní památkové péče, jejich jednorázová obnova nebo úprava se však zásadně děje z rozpočtu Státní památkové péče. Státní památková správa sestavila seznam těchto objektů ... ; u některých z nich již opravy provedeny byly, větším dílem je to však úkolem příštích let. V Českých krajích je těchto objektů 190. Tento stav bude však ještě přezkoušen po provedení vědeckého soupisu památek. 2) V jiném smyslu se objekty II. kategorie rozumí nemovité kulturní památky, které jsou ve správě odborů kultury rad krajských národních výborů, jakožto orgánů státní ochrany památek. Těchto objektů není dosud mnoho, jsou to především zříceniny, které čsl. obec sokolská darovala v roce 1952 a 1953 čsl. státu, pokud pro svoji památkovou hodnotu nebyly zařazeny do I. kategorie. ... 3) Objekty II. kategorie v nejširším smyslu se rozumí vůbec zámecké a hradní objekty kromě státního kulturního majetku, který se označuje za I. kategorii. Těchto objektů v českých krajích na 2.000; ...“¹²³

¹²¹ HOBZEK, J. BLAŽÍČEK, O. a J. HILMERA. Státní hrady a zámky v úkolech památkové péče. *Zprávy památkové péče*. 1960, XX., s. 67-74.

¹²² HOBZEK, Josef. Státní památková péče v roce 1952. *Zprávy památkové péče*. 1953, XIII., s. 1-13.

¹²³ NA Praha, SPS kart. 24, Zpráva o situaci památkových objektů II. kategorie s návrhem na odstranění zjištěných nedostatků vypracovaná 24. prosince 1955. s.1-2.

Podle citované zprávy dochází u této kategorie především k využívání pro potřeby hospodářské, bytové, rekreační nebo zdravotnické. Jsou v nich umístěny školy nebo úřady. Řada z nich je využívána zcela nevhodně nebo chátrá pro nedostatek péče, proto bylo vydáno vládní nařízení č. 110/1953 Sb. o správě národního majetku rozpočtovými organizacemi a vládní nařízení č. 111/1953 Sb. o základních fondech hospodářských organizací, ta ukládají rozpočtovým a hospodářským organizacím patřičnou péči o svěřený majetek, především provádění včasných hospodárných oprav. Mnohé objekty ale chátrají i přes tyto normy nadále. Jako příčiny tohoto stavu se ve zprávě uvádí například nedostatek financí, dále převažující názor, že údržba památek je po hospodářské stránce věcí státních památkových orgánů, nebo nevhodné využití, nedbalost a neporozumění správců, nebo neujasněné majetkové poměry, kdy uživatelem památky je někdo jiný než správce atp. Finanční prostředky jsou správci i uživateli vynakládány především na výstavbu a údržbu provozních nemovitostí a teprve potom na památkovou údržbu. Časté je také nevhodné využití pro průmyslový provoz, sklady apod., což zapříčiňuje i nežádoucí nadměrný provoz v okolí památky. (Ve zprávě uveden příklad poškození raně gotických kleneb v klášteře v Předklášteří u Tišnova z důvodu skladování nadměrné váhy potravin, která způsobila rozestoupení klenebních žeber.) Zpráva obsahuje i návrhy řešení, jedním z nich je i spolupráce dislokační komise se státní památkovou správou, aby se zamezilo přidělování památkových objektů nevhodným uživatelům.¹²⁴

Po průzkumu objektů II. kategorie vznikly v roce 1956 směrnice pro jejich uživatele, ze kterých jasně vyplývá povinnost pečovat o památku v součinnosti s orgány památkové péče, provádět běžné opravy na vlastní náklady a opravy zvláště cenných prvků jako štukatur nebo soch hlásit orgánům památkové péče, které je provedou na své náklady. Mělo také dojít k označení objektů tabulkami atp., Ministerstvo kultury přitom uvádí, že u většiny z těchto objektů není námitek proti hospodářskému a jinému užívání při dodržování daných podmínek a šetrném zacházení, jakými bylo dbát opatrnosti při průjezdu branami, starat se o to, aby se nepoškozovaly umělecké a architektonické prvky průčelí, balustrády, schodiště, kašny, sochy,

¹²⁴ NA Praha, SPS kart. 24, Zpráva o situaci památkových objektů II. kategorie s návrhem na odstranění zjištěných nedostatků vypracovaná 24. prosince 1955. s.2-10.

pečovat o okolí památky, tedy zřizovat hnojiště a smetiště tak, aby nebyl narušen estetický účinek památky atp., jak se alespoň píše v návrhu pro tyto směrnice.¹²⁵

Stejně jako správě zemědělců, statkářů a lesníků, byla podstatná skupina zámků přidělena vojenské správě. Pro jejich pracovníky byly organizovány například přednášky Státní památkovou správou¹²⁶, která snad byla podle prostudované korespondence vyžádána přímo vojenskou správou. Byla také vytvořena komise pro spolupráci MK-SPS a MNO (Ministerstva národní obrany) pro lepší spolupráci na poli ochrany památek ve správě MNO.¹²⁷ Velitelé těchto objektů samozřejmě neměli provádět žádné opravy bez projednání s památkovými orgány. V oficiálním seznamu správců památkových objektů ale jako přidělců figuruje málokdy MNO, častěji mělo pravděpodobně objekty v nájmu nebo užívání a nebylo přímým správcem.¹²⁸ Po vydání památkového zákona byla provedena také instruktáž pro vedoucí technických oddělení odborů zemědělství a lesního hospodářství rad KNV. Měl být podán seznam a popis objektů, kde bylo třeba zabezpečit provedení oprav a zajistit, aby osoby, odpovídající za jejich správu, byly vyrozuměny o tom, že mají ve správě nebo užívání kulturní památku a jaké povinnosti jim z toho vyplývají podle §8 zákona č. 22/1958.¹²⁹

Pohledy na praktická řešení

Objevily se také stížnosti občanů, kterým se tehdejší stav památkových objektů nebo péče o ně jevil jako nedostatečný. Například 18. listopadu 1957 psal jistý Miroslav Vokurka z Březových hor dopis kanceláři prezidenta republiky, v němž popisuje nespokojenost se stávajícím stavem objektů Ploskovice, Točnick, Rábí, Žďár nad Sázavou, Nové Hrady, Letohrad-Kyšperk, Roudnice, Frýdlant, Dobříš, Velhartice, Klenová, Halič u Lučence a Milotice. Dostalo se mu odpovědi, že se všeobecně souhlasí s tím, že by se tyto objekty měly využívat jinak, problém je ale v tom, že podléhají všeobecným předpisům o hospodaření a není zatím hotov zákon o kulturních památkách, který by tomu zabránil. *„Na druhé straně však nesmíme pustit ze zřetele také hospodářské a jiné důležité zájmy státní, které musí být respektovány, byť i dočasně na újmu kulturně historického využití hradních a zámeckých*

¹²⁵ NA Praha, SPS kart. 23. Návrh směrnic o péči a využití památkových objektů ve správě státních statků, národních podniků a NA Praha, SPS kart. 23, Vyjádření OPP z 24.2.1956, které potvrzuje zpracování a smysl směrnic.

¹²⁶ NA Praha, SPS kart. 598. Dopis SPS pr Velitelství I. vojenského okruhu z 22. listopadu 1956.

¹²⁷ Tamtéž. Dopis pro Ministerstvo kultury od Ministerstva národní obrany z 16. června 1954.

¹²⁸ Tamtéž. Seznam konfiskovaných zámků podle zákona 12/1945.

¹²⁹ MZA, B126, kart.764. Dopis MŠK pro OŠK rady KNV v českých zemích z 30.června 1959.

objektů.“ V odpovědi se zmiňuje i fakt, se kterým se často setkáváme u příkladových objektů, totiž že špatný stav není často způsoben jen omezenými finančními prostředky, ale také tím, že není možné zajistit stavební výrobu, která má v plánech „*důležitější akce, zejména na venkově*“. Ve zprávě k dané věci se dále uvádí vysvětlení problému, které podle MŠK spočívá v tom, že hrady a zámky nejsou vyděleny z účinnosti zákonů č. 67/1956 Sb., č. 111/1950 Sb. a vl. nař. 177/1950 Sb., takže orgány bytové správy a dislokační orgány národních výborů přidělují tyto památky jako prázdné bytové jednotky i jiné prostory různým uživatelům k účelům bytovým, skladovacím, ubytování vojska a k umístění škol. A opět se poukazuje na fakt, že stavební podniky nemají volnou kapacitu, protože pracují na jiných akcích – často politicky významných. Dále mají prý stavební podniky nastavený poměr mezi provedenou prací a spotřebovaným materiálem, který při památkových obnovách nelze použít, protože při obnově jde především o práci a ne o materiál.¹³⁰

Podobně upozorňuje na chátrající památky a památky v nevhodném užívání Robert Řemínek dopisem (nedatovaným, s razítkem MK z roku 1957), v němž zmiňuje zámek v Náchodě, hrad Litice, zámek v Novém městě nad Metují, Kunětickou Horu, Potštýn, Lichnici a Frymburk u Nového Hrádku. Píše doslova, že: „*Tento stav je zřejmě všeobecný a stává se stinou stránkou naší doby, a touto stinou stránkou zůstane na vždy, jako památka na dny – kdy stavební památka, /třebas v Praze Karlov/ byla mnohem za méně považována než cirkus, plavecký basen, nebo tribuna na Spartě. / Stav věci svědčí o tom, že stávající stav věci je skutečně takový.*“¹³¹

Ve svých omezených možnostech před vydáním památkového zákona se snažily zasahovat i památkové orgány. Například přípis pro Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství, ústřední správu státních statků obsahuje žádost od Ministerstva kultury, aby z objektů národního majetku ve správě státních statků byly opraveny alespoň následující: zámek v Byšicích okr. Mělník, zámek v Radešíně okr. Žďár i zámek Uherčice okr. Moravské Budějovice a dalších 37 objektů, především v českých okresech. Ministerstvo v něm upozorňuje, že jde o objekty památkově chráněné, na které se vztahují Předpisy vládního výboru pro výstavbu o sestavování projektové a rozpočtové dokumentace pro památkové úpravy. Způsob úpravy těchto objektů měl být proto konzultován s Odborem školství a kultury příslušného KNV i MŠK. V přípisu informuje také MŠK, že tuto věc postupuje

¹³⁰ NA Praha, SPS, kart. 24. Záznam dopisu s odpovědí MŠK z 22. prosince 1957.

¹³¹ NA Praha, SPS, kart.23. Dopis od Roberta Řemínka pro Státní instituci pro ochranu státních zámeků a hradů.

Státnímu plánovacímu úřadu, aby státním statkům povolil na jmenovaných objektech investovat zvláštní částku mimo generální opravy, i když opravy jsou třeba u všech památkových objektů v užití STS, kterých je několik set, vztahuje se tato žádost na památkově nejvýznamnější.¹³²

4.3. Státní organizace a zákonné normy památkové péče

Zásady památkové péče byly zaneseny i v Ústavě 9. května z roku 1948, v jejímž § 19 odst. 2 se uvádí: „*Kulturní památky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly přístupny všem, a podporuje vědu a umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu; zejména pečuje o to, aby byly tvůrčím pracovníkům zajištěny příznivé podmínky pro jejich práci.*“¹³³

Od roku 1949 bylo zákonem č. 280/1948 Sb. zrušeno zemské zřízení a zavedeny krajské národní výbory (dále KNV), které vládním nařízením č. 14/1949 Sb. převzaly také péči o památky. Konzervátory nyní jmenovaly KNV, Památkový úřad fungoval nadále, nastala tak konkurence v oblasti péče o památky. SPÚ byl opět od 1. prosince 1950 sloučen do jednoho úřadu v Praze a v Brně vznikla jeho pobočka.¹³⁴ K tomu od roku 1947 fungovala NKK. Podstatným byl i zákon o územním plánování č. 280/1949 Sb., který obsahoval také předpisy o udržování památek.¹³⁵

Nejasnou právní situaci mělo vyřešit státní nařízení č. 112/1951 z 11. prosince o reorganizaci památkové péče s účinností od 1. ledna 1952. NKK jím byly přeměněny na poradní sbor MŠK, Státní památkové úřady v Praze a Brně byly zrušeny. Jejich úkoly byly rozděleny mezi MŠK, které mělo na starosti památky celostátního významu, a KNV (referáty pro školství, osvětlu a tělesnou výchovu), na které přešla výkonná moc. Odborné a vědecké úkoly, propagace a evidence památek pak byly svěřeny nově zřízenému Státnímu

¹³² NA Praha, SPS, kart.24. Spis Ministerstvo kultury Státní památková péče číslo 4.737/1957, opis dopisu pro Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství ústřední správa státních statků, v Praze dne 27. března 1957.

¹³³ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa: Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s.121.

¹³⁴ HOBZEK, Josef. Vývoj organizace státní památkové péče v českých zemích (Stručný přehled). In: *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. s.49.

¹³⁵ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa: Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.s. 127.

památkovému ústavu (dále SPÚ) v Praze s pobočkou v Brně.¹³⁶ V roce 1952 byly také vydány Směrnice pro památkovou údržbu, pro konservaci a údržbu byla vytvořena organizační a rozpočtová soustava rozdělená na skupiny hradů a zámků I. a II. kategorie (II. kategorie zde byla poprvé oficiálně určena), městské památkové rezervace, rezervace lidové architektury a později i skupiny rozptýlených architektonických památek, památek malířství, sochařství a uměleckých řemesel.¹³⁷

I nadále se ukazovalo, že reorganizace státní památkové péče nebyla provedena do důsledků, proto byl v roce 1953 Státní památkový ústav, Státní fotoměřičský ústav a NKK (formálně už poradní orgán ministerstva) sloučeny do nově vzniklé Státní památkové správy (dále SPS) s menší řídicí složkou na MŠK.¹³⁸

V roce 1954 byl založen Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO) jako projekční složka státní památkové péče, měl vypracovávat projekty jak pro památkové orgány, tak pro ostatní investory, vznikla i chráněná oblast Pražského hradu a účast KNV na provádění památkové péče se začala zvyšovat i rozpočtovými prostředky.¹³⁹

Od vydání památkového zákona č. 22/1958 Sb. (viz níže) byla odpovědnost plně na KNV. Státní památková správa byla zrušena, majetek předala do správy výkonných orgánů KNV nebo NV nižších stupňů a byla postupně zřizována Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP). Řídicí funkce zůstaly na MŠK, jeho poradním orgánem byla Ústřední komise státní památkové péče, vědecko-výzkumné, metodicko-poradenské a odborně-kontrolní úkoly plnil nový Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP).¹⁴⁰

V roce 1957 došlo na KNV ke zřizování samostatných odborů kultury. Postupně se zvyšovaly decentralizační snahy a tím i pravomoci NV. V roce 1958 vešla také pro

¹³⁶ Podle archivních pramenů se ale zdá, že nově zřízený Památkový ústav vykonával stejné úkoly jako předešlý úřad, jak vyplývá například z jednání z roku 1953, kdy je s ním i nadále projednáváno provádění udržovacích prací, je informován o stavebním stavu památkových objektů atp. př. Archiv NPU Brno, P, kart. 98, složka 22.

¹³⁷ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s. 42.

¹³⁸ LEFNEROVÁ, Libuše. Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.364-365.

¹³⁹ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s.43.

¹⁴⁰ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s.43.

Československo v platnost Haagská úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu. Výnosem MŠK č.44377/61 z 5. října 1961 přešly kompetence z KNV na ONV, které od této doby měly spravovat významné památkové objekty I. kategorie, rozhodovat o kulturně-politickém využití objektů a ochraně ostatních památek, objekty místního významu spravoval MNV.¹⁴¹

Dalo by se říci, že v tomto období se hledala správná cesta k řízení památkové péče až do roku 1958, kdy byl vydán první památkový zákon pro naše území. Nebylo ale v možnostech státu zabezpečit všechen zabavený majetek, ať už nemovitý nebo movitý. I po vydání památkového zákona byla státní památková péče v mnoha případech bezmocná.

4.3.1. Národní kulturní komise po roce 1948

Po únoru 1948 se nová vláda rozhodla zvýšit počet objektů pro kulturní využití ze 48 na 100, takže kromě 26, které NKK přebrala na základě revize pozemkové reformy (viz výše), přebrala také 7 zkonfiskovaných na základě dekretu 12/1945 Sb., které jí byly předány postupně v letech 1949 a 1950. Nakonec v roce 1949 převzala i palác Nostický a Kinských v Praze. Poslední skupinou přebíraných objektů byly ty z majetku Schwarzenbergů.¹⁴² Zpřístupňování veřejnosti pak probíhalo vesměs až po únorovém převratu.¹⁴³

Do činnosti NKK vstoupil v roce 1949 nový zákon o krajském zřízení č. 280/1948 Sb., podle kterého se výkonnými orgány komise stala příslušná oddělení KNV. Převod pravomocí z NKK na KNV probíhal už od roku 1949, referáty NV ale neměly k dispozici potřebné množství odborníků, převod agendy byl tedy ukončen až roku 1951.¹⁴⁴ Počet zaměstnanců se postupně s narůstající agendou zvyšoval, na konci roku 1951, kdy komise spravovala 95 objektů, jich bylo 210. Od roku 1952 probíhala reorganizace celého systému státní památkové péče, která znamenala především jeho uvedení v soulad s krajským zřízením, proto k 1. 1. 1952 NKK ukončila svou činnost, respektive byla proměněna v poradní orgán

¹⁴¹ SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd.. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.117.

¹⁴² UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.48.

¹⁴³ Tamtéž. s.53.

¹⁴⁴ Tamtéž. s.57.

Ministerstva školství, věd a umění, jako taková se ale nikdy nesešla. Většina pravomocí i zaměstnanců přešlo pod oddělení pro ochranu památek MŠK.¹⁴⁵

Během svého působení vytřídila NKK mobiliář asi 900 hradů a zámků a spravovala téměř 100 objektů. Měla přebírat objekty postupně (tři až čtyři za rok) a upravovat je podle předpisů státní památkové péče, vykonávané státními památkovými úřady, metodou konzervace.¹⁴⁶

Nejasnosti ale stále panují kolem kritérií výběru ze zestátněných objektů (z téměř 1000 jich bylo činností NKK vybráno necelých 100). Reflexe činnosti komise jsou různé, od tvrzení, že zlikvidovala velké množství kulturních hodnot až po názor, že naopak jejich významnou část zachránila. Karel Šourek je zastáncem prvního tvrzení, a kritizoval především předsedu komise Z. Wirtha, kterého dokonce označil za „*diktátora československé oficiální péče i výtvarného umění, muzejnictví, památkářství...*“¹⁴⁷. Další kritika z období, kdy komise fungovala, se podle Uhlíkové na veřejnost nedostala, po únoru 1948 pravděpodobně nebyla možná. V roce 1982 hodnotil historik Oldřich J. Blažíček činnost komise veskrze kladně, poukázal na to, že i výběr objektů národního kulturního majetku byl správný, protože se po celou dobu uchoval téměř beze změn. V zásadě kladně ji hodnotil také Ivo Hlobil. Marie Mžyková¹⁴⁸ na rozdíl od něj vnímá jako problém už rozdělení objektů pro kulturní účely a na ty, které budou ponechány jinému využití, protože i mnohé stylově čisté objekty byly z první skupiny vyloučeny (jako příklady uvádí Měšice a Manětín), poukazuje také na fakt, že pomocí instalací na objektech docházelo k deformaci historie.¹⁴⁹ S Mžykovou souhlasila také Květa Křížová především ve smyslu ničení historických komplexů a celistvých uměleckých sbírek.¹⁵⁰ Negativně je vnímána také přílišná centralizace moci do rukou Z. Wirtha, která se i přes největší snahu nemohla vyhnout značné míře subjektivity.¹⁵¹ Podstatná část významných památek se díky ní ale zachránit podařila.¹⁵² Hodnocení činnosti NKK zůstává tedy stále nejasné.

¹⁴⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.48.

¹⁴⁶ NA Praha, SPS, kart.52. Dopis NKK pro Ministersvo školství a osvěty z 12. října 1948.

¹⁴⁷ UHLÍKOVÁ. s.58.

¹⁴⁸ Tamtéž. s.60.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž. s.66.

¹⁵² Tamtéž. s.58-61.

4.3.2. Zákon 22/1958 Sb.

Byl pro naše území vůbec prvním památkovým zákonem, ač se o něm uvažovalo už od Rakouska-Uherska (v Uhrách byl přijat 1881), nepodařilo se jej prosadit ani mezi válkami. V roce 1934 vydalo Ministerstvo školství a národní osvěty jako samostatnou publikaci pouze „osnovu zákona o památkách“.¹⁵³

Do roku 1958 u nás tedy nebyl památkový systém podložen jednotnou normou, nebyly jasně rozděleny kompetence, ani dořešena organizace institucí. Nový zákon ale zachoval organizační strukturu téměř shodnou s vládním nařízením č. 112/1951 Sb. o reorganizaci památkové péče.

Památkový zákon č. 22/1958 Sb. vyšel v platnost 17. dubna 1958, teprve zde byl stanoven pojem památky, vytvořil kategorie národní kulturní památky, památkové rezervace a svěřil péči o ně výkonným orgánům národních výborů. Proklamoval ochranu památek jako občanskou povinnost. Památková péče byla podle něj vytvořena následovně: Vrcholným orgánem bylo Ministerstvo školství a kultury (§18, odst. 1), jeho poradním orgánem byla Ústřední komise státní památkové péče (§18,2). Při Ministerstvu školství a kultury byl zřízen Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (§19), který měl vědecko-výzkumné a metodicko-poradenské úkoly.¹⁵⁴ Výkonným orgánem jsou KNV (§20), které si pro plnění svých úkolů zřizovaly Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody, jejich úkolem byl především průzkum a dokumentace, zajišťování údržby, obnovy a kulturního využití, i když vlastně Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dále jen KSSPPOP) jako taková v zákoně zakotvena nebyla.¹⁵⁵ KNV také většinou spravovaly státní kulturní majetek ve smyslu ustanovení zákona č. 137/1946 Sb. (i když kategorie státního kulturního majetku byla novým zákonem nepřímo zrušena, konečné číslo sem řazených

¹⁵³ HOBZEK, Josef. Vývoj organizace státní památkové péče v českých zemích (Stručný přehled). In: *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. s.50-51.

¹⁵⁴ Tamtéž. s.51.

¹⁵⁵ ULBRICHOVÁ, Petra. Vývoj právní ochrany kulturních památek In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.192.

objektů bylo 131¹⁵⁶ a nadále se pro ni používal spíše širší pojem státní hrady a zámky se zkratkou SHZ).

Zákon uložil i okresním národním výborům a místním národním výborům péči o památky podle směrnic nadřízených památkových orgánů (§21, odst. 1, §22 odst. 1). Státní památkovou péči na území kraje vykonával výkonný orgán KNV, tj. zpravidla odbor školství a kultury rady KNV nebo přímo rada. O ochranu památek v okrese dbal výkonný orgán ONV, odbor školství a kultury rady ONV nebo sama rada. Jeho odborným orgánem je dobrovolný pracovník ve funkci veřejného činitele, okresní konzervátor státní památkové péče. Konzervátorská funkce byla ponechána podle zákona jako dobrovolná, už do ní nejmenovaly KNV, ale rady ONV (§21 odst. 1), zákon také zavedl zpravodaje státní památkové péče (§21 odst. 2) a z řad dobrovolných pracovníků vytvořil zákon komise státní památkové péče a to krajské, okresní, případně i místní.¹⁵⁷

I přesto, že zákon o kulturních památkách č. 22/1958 Sb. jako další legislativní předpis ukládal povinnou péči řádného hospodáře o svěřené objekty vlastníkům, popřípadě správcům památek, nebyla tato povinnost ve všech případech dodržována. Často se proto až dodnes setkáváme se skutečností, že objekt významné památkové hodnoty pro zanedbanou péči vyžaduje při památkové obnově neúměrně narostlé náklady a v některých případech je ohrožena i jeho samostatná hmotná existence. Po celé období moderní památkové péče zůstává problémem praktické využití adekvátní památkovému objektu a právě nevhodné užívání památky bývá počátečním krokem k jejímu zániku.

4.3.3. 60. léta a zákon o národních výborech

Další změna v řízení státní památkové péče nastala v roce 1960 zákonem č. 65/1960 Sb. o národních výborech, na jehož základě bylo vydáno státní nařízení č. 71/1960 Sb. o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání činnosti jejich orgánů, které zdůraznilo úlohu ONV. Místo KNV se tedy staly ONV výkonnými orgány státní památkové péče (§21 odst. 6 vládního nařízení). Což potvrdil také pozdější výnos MŠK č.44377/61 z 5. října 1961, kterým přešly nově kompetence z KNV na ONV, později i nový zákon č. 69/1967 Sb. o národních výborech. KSSPPOP se tak stala od

¹⁵⁶ HOBZEK, J., BLAŽÍČEK O.J. a HILMERA, J. Státní hrady a zámky v úkolech památkové péče. *Zprávy památkové péče*. 1960, XX., s. 67-74.

¹⁵⁷ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa: Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 204-205.

roku 1960 poradními a pomocnými pracovišti pro ONV i KNV, jejich nadřízenými orgány byly odbory školství a kultury.¹⁵⁸

Jako taková KSSPPOP prakticky plnila většinu úkolů památkové péče, které byly tímto zákonem decentralizovány až k ONV, což se nakonec podle Vintera neukázalo jako šťastné řešení. Proto 30. března 1962 rozhodla vláda o nápravě zákona, prohlásila 33 národních kulturních památek (+23 na Slovensku) a připravovalo se prohlášení dalších archeologických nebo městských památkových rezervací.¹⁵⁹

V 60. letech se také volalo po revizi systému hodnocení, alespoň podle článku Hobzka, Blažíčka a Hilmera byla ustavena nová komise, složená ze zástupců SÚPPOP, NG, NM, Uměleckoprůmyslového muzea, v čele s ředitelem NG, pro řešení aktuálních odborných problémů, z nichž jedním z hlavních byla revize dosavadního výběru objektů v zájmu památkového zajištění nejcenějších z nich, které měly být do budoucna určeny pro kulturní využití, popřípadě „*vymanit je z nevhodného využití utilitárního.*“¹⁶⁰ (V té době začal také tlak na změnu správce Uherčic, viz níže).

4.3.4. 70. léta a nová koncepce

Nová *Koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče*¹⁶¹ podle vládního usnesení č. 25/1973 z 31. ledna v souladu se závěry XIV. sjezdu KSČ a říjnového pléna ÚV KSČ k hlavním úkolům ideologické práce z roku 1972 měla za úkol určit ideově funkční pojetí smyslu ochrany památek, podle něhož se památky měly stát neoddelitelnou součástí společnosti. Socialistická památková péče měla proto nabýt na významu jako prostředek kulturně výchovné funkce státu. Před památkovou péčí postavila tato koncepce oficiálně nový společenský úkol, vedle uchovávání samotné památky pro příští generace mělo být jejím úkolem včlenění památek do současného života a to tak, „...*aby se staly aktivními prvky*

¹⁵⁸ HOBZEK, Josef. Vývoj organizace státní památkové péče v českých zemích (Stručný přehled). In: *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. s.52.

¹⁵⁹ VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. s.43.

¹⁶⁰ HOBZEK, J., BLAŽÍČEK, O.J. a HILMERA, J. Státní hrady a zámky v úkolech památkové péče. *Zprávy památkové péče*. 1960, XX., s. 67-74.

¹⁶¹ *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. s.I.

životního prostředí a podílely se svým působením na růstu socialistické kultury.“¹⁶² Usnesení vlády č. 25/1973 zavedlo do evidence památek I. - III. kategorii, a také Jan Sedlák vidí, že „za tímto umělým kastovnictvím se ve skutečnosti skrýval úmysl zmenšit počet těch objektů, jimž mohla být zajištěna odpovídající péče. Památky III. kategorie se z pohledu mnoha správců a uživatelů jeví jako bezvýznamné a péče o ně byla často téměř nebo úplně opomíjena“¹⁶³.

Pro veřejnou prezentaci byly v prohlídkových trasách SHZ instalovány tematické výstavy, od poloviny 70. let zde byly zřizovány také charakteristické historické vstupní síně, které byly budovány na základě usnesení vlády č. 270/1974 z 13. listopadu. Posláním vstupních síní byla morální a ideová příprava návštěvníků před vlastní prohlídkou.¹⁶⁴ Nové využití památek mělo znamenat také výchovné působení ve stranickém duchu. Koncepce se skládala z několika programů, v nichž byly neúměrně preferovány památky revoluční a dělnické.¹⁶⁵ Kvůli novému rozčlenění památek do tří kategorií se prováděla jejich rekategorizace v souladu s vládním usnesením č. 270/1974, která měla být dokončena v roce 1976.¹⁶⁶

V rámci normalizace ale také probíhala například ve Slezsku vlna likvidace neudržovaných objektů. Cenný barokní zámek v Odrách byl odstřelen už v roce 1966 a i po kritice tohoto činu následovaly obdobné akce, což se mělo dít za plné podpory Moravskoslezského KNV.¹⁶⁷

Regulace památkového fondu se prováděla v závislosti na řadě skutečností, k upuštění od ochrany mohlo dojít v důsledku potřeb nové výstavby, například v zátopové nebo těžební oblasti (severní Čechy), v důsledku neúměrnosti nákladů na záchranu devastovaných památek menší hodnoty nebo kvůli živelnému porušení stavby. Mohlo ale také dojít k novému vyhlášení ochrany nad nově objevenými památkami.¹⁶⁸

¹⁶²GROMOVSKÁ, Alexandra. *Aktuality k volbám: Severočeská památková péče a ochrana přírody*. Ústí nad Labem: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1976. s.3.

¹⁶³SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd.. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.121.

¹⁶⁴ Tamtéž. s.122.

¹⁶⁵ Tamtéž. s.128.

¹⁶⁶ GROMOVSKÁ. s.9.

¹⁶⁷ MUSIL, František, Miroslav PLAČEK a Jiří ÚLOVEC. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. 415 s. ISBN: 8072772856. s.11.

¹⁶⁸ GROMOVSKÁ, s.7.

4.3.5. Zákon č. 20/1987 Sb.

Nový zákon přinesl do řízení památkové péče několik změn. V předešlé normě nebylo nijak definováno, co vše je jako památka chráněno, do státního seznamu byly zápisy prováděny výběrově a chráněny byly i nezapsané památky. Nový zákon tedy zavedl, že pouze na věci Ministerstvem kultury prohlášené za kulturní památky se památkový zákon vztahuje. Památky už zapsané ve státních seznamech se automaticky staly kulturními památkami. Přibývá tedy institut nutného prohlášení věci za kulturní památku. Zákon také vymezuje základní druhy památkové ochrany a její úrovně, tedy kulturní památky, národní kulturní památky, památkové zóny a památkové rezervace. Určuje institucionální zabezpečení památkové péče a povinnosti osob fyzických i právnických v rámci ochrany kulturních památek. Upravuje právní postavení archeologických nálezů a nově ustanovil i sankce při porušení zákona. Vznikla jím i nová organizace památkové péče, památková inspekce, která funguje jako složka Ministerstva kultury a má za úkol dozírat na dodržování zákona. V zákoně je také zakotven systém odborných organizací památkové péče. Základním článkem zůstaly ONV, zůstal i systém zřizování komisí, stejně tak konzervátorů, kteří už ale neměli dřívější oprávnění. Jeho prováděcím předpisem je vyhláška č. 66/1988 Sb.¹⁶⁹

Schválení nového zákona se podle Jana Sedláka jevílo jako „značně relativní“.¹⁷⁰ Po roce 1989 byl mnohokrát novelizován a pro řadu nedostatků se často otevírá diskuze o vytvoření nové normy.

¹⁶⁹ ULBRICHOVÁ, Petra. Vývoj právní ochrany kulturních památek In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s. 195.

¹⁷⁰ SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.130.

5. Situace na jižní Moravě

Od poloviny 19. století zde hrála hlavní úlohu Centrální komise pro výzkum a zachování památek ve Vídni. V Čechách byl v roce 1912 zřízen C.k. zemský památkový úřad pro království České v české a německé sekci, na Moravě byly památkové záležitosti ale až do roku 1918 řešeny přímo z Vídně. Po vzniku samostatného státu spadlo moravské území pod Prahu, tajemníkem a vykonavatelem nařízení Národního výboru o zákazu vývozu uměleckých památek a jejich bezpečnosti byl na Moravě do vzniku SPÚ Jaroslav Helfert, tajemník Zemského moravského muzea v Brně. Samostatný Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně byl zřízen až 1. dubna 1920, a byl, stejně jako pražský přímo podřízen ministerstvu.¹⁷¹

Od založení brněnského úřadu působil jako jeho přednosta Stanislav Sochor, který předtím na pražském SPÚ zřizoval agendu Moravy a Slezska.¹⁷² Pozice samostatného Státního památkového úřadu pro Moravu postupně posilovala, protože poskytování státních subvencí na opravu památek bylo relativně vysoké.¹⁷³ Na základě sítě důvěrníků byly pořizovány také první soupisy památek. Sochor zůstal na SPÚ do roku 1941, kdy byl úřad sloučen s pražským a v Brně zůstala jen jeho pobočka.¹⁷⁴ Ani během války po jmenování Karla Kühna na místo přednosta pobočky památkového úřadu v Brně se zásadně nezměnilo realizování zásad vídeňské školy. Po válce v období 1945-1948 vedl úřad opět S. Sochor.¹⁷⁵

V předešlých kapitolách popsány legislativní postup přebírání zkonfiskovaných objektů památkového charakteru pod státní správu nebyl a někdy ani nemohl být v poválečných letech přesně dodržován. Konfiskační dekret ani jeho směrnice zpočátku nebraly ohled na památkové hodnoty objektů nebo inventářů. I přístup jednotlivých národních správců se lišil. Od léta 1945 a během podzimu a zimy obsadily mnohé z těchto objektů vojenské posádky, které po svém odchodu nechaly objekty ve zbídačeném stavu¹⁷⁶. Proto je

¹⁷¹ NEJEDLÝ, Vratislav. Obrisy přístupů k památkové péči na Moravě do poloviny 20. století. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1. vyd. Brno: Státní památkový ústav, 2002.. s.75

¹⁷² ŠTORCNER, Petr. Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918 - 1945. In *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I. Vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha: Idea servis, 2008. s.51.

¹⁷³ NEJEDLÝ. s.109.

¹⁷⁴ ŠTORCNER. s.54.

¹⁷⁵ NEJEDLÝ. s.76.

¹⁷⁶ Dopis Z. Wagnerovi od táborského konzervátora Jaromíra Hnízda z 17.10.45, SÚA, Praha, fond SPS, kart.631, složka ochrana památek, Seznam zámků země české. dle UHLÍKOVÁ, s.25.

historie každého objektu velmi specifická. Především v pohraničí se nezdařilo včas pro objekty jmenovat národní správce, který by dokázal zabránit rozkradení a poškození majetku.¹⁷⁷

26. června 1945 byl Zemským národním výborem v Brně vydán oběžník č. 258/IV/16 s názvem *Hlídaní všech historických památek zvláštními strážemi, adresován všem okresním národním výborům*, aby vyzvaly místní národní výbory k zřízení zvláštních stráží k hlídání všech historických památek jako hradů a zámků ve svých obvodech, a to z Národní bezpečnostní stráže, učitelstva, tělovýchovných spolků, Klubu čsl. turistů, Svazu mládeže a podobně.¹⁷⁸ Dále bylo na schůzi ZNV 3. července 1945 navrženo, aby byl v každém kraji určen některý ze zabraných zámků za „krajinské“ muzeum, do kterého měly být shromážděny muzeálie z jiných zámků. K tomu měl být jmenován inspektor z řad odborníků, který by hrady a zámky objel a zjistil jejich stav a pořídil soupis věcí vhodných pro muzeum.¹⁷⁹ ONV byly proto vyzvány, aby zaslaly seznam a popis stavu hradů a zámků na svém území.¹⁸⁰ Členy komise, která měla posoudit stav zajišťovaných hradů, byli jmenováni ing. Stanislav Sochor, ing. arch. Bohuslav Fuchs, doc. Dr. A. Kutal, taj. A. Böhm a František Venera.¹⁸¹

Nejasná poválečná situace způsobila také spor o dispoziční právo s konfiskovanými majetky mezi ZNV Brno a příslušnými ministerstvy. Na jednání ZNV byli členové informováni, že Ministerstvo zemědělství vydalo v denním tisku prohlášení o zabránění hradů a zámků Němců a že je příslušné s nimi disponovat, Ministerstvo školství a osvěty pak oznámilo, že chce vzít sbírky z těchto objektů do svého majetku. S tím ale brněnský ZNV nesouhlasil, protože měl na objektech vlastní zájem a dosud se staral i o jejich zajištění.¹⁸² ZNV se domníval, že je oprávněný k zacházení s tímto veřejným majetkem jako orgán příslušný k dohledu nad zemským majetkem. Jako takový se postaral o jeho správu a zabezpečení a některé objekty už propůjčil některým sociálním a jiným organizacím k umístění ozdravoven, rekreačních táborů, muzeí, archivů apod.¹⁸³ V tomto sporu nakonec

¹⁷⁷ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. s.25.

¹⁷⁸ MZA, B 280, kart. 3721, f. 685. Oběžník Hlídaní historických památek zvláštními strážemi.

¹⁷⁹ MZA, B 280, karton 1852, f.108. Výpis ze zápisu o 13. schůzi předsednictva ZNV

¹⁸⁰ Tamtéž. f.109. Výnos ZNV všem okresním národním výborům. Brno. (V seznamu ONV ale chybí Znojmo, je zde Třebíč a Mor. Budějovice)

¹⁸¹ Tamtéž. f.114 Jmenování komise.

¹⁸² Tamtéž. f. 120. Výpis ze zápisu o 25.schůzi Předsednictva ZNV v Brně dne 17. července 1945.

¹⁸³ MZA, B 280, karton 1852, f.121. Korespondence ZNV po r.1945.

vyhrál výklad Ministerstva zemědělství, a jak již bylo osvětleno v dřívějších kapitolách, o nakládání s konfiskáty rozhodoval NPF a památková komise při ministerstvu. Na ZNV měla být také svolaná porada za účelem rozdělení hradů a zámků do 4 kategorií podle jejich hodnoty: zámky celostátního významu, zámky vhodné pro zřízení krajinských muzeí, zámky účelové, zámky významu turistického, k poradě by měl být přizván Dr. Wirth.¹⁸⁴

Podle záznamu o počtu a druhu zámků, hradů apod. byl 13. listopadu 1947 popsán následující stav: v kompetenci NKK je 20 objektů, 56 jich je přiděleno Ministerstvem zemědělství místním národním výborům, závodům, podnikům a jiným institucím k vyřízení jejich žádosti o přiděl, 59 zámků je v šetření.¹⁸⁵

V poměru k zaniklým objektům na tom byla Morava lépe než Čechy nebo Slezsko. Okolnosti jsou nasnadě, nebyly zde lokality pro rozsáhlou povrchovou těžbu, ani zde nedošlo k výstavbě přehradních kaskád. Hranice s nepřátelskými státy nebyla na moravském území tak dlouhá jako v Čechách, proto nemuselo docházet k likvidaci sídel ze strategického hlediska, českým střeženým hranicím se ale podobalo právě území u jihozápadní hranice s Rakouskem.¹⁸⁶ Z vybraných objektů pro tuto práci se sice prozatím ani jeden nedostal do skupiny zaniklých, i když některé jen šťastným řízením osudu. Přibližně 20 km od Uherčic za obět' padl zámek v Maříži (jižně od Slavonic), ležící také v pohraničním pásmu, válku přežil bez většího poškození a zbořen byl v roce 1951 s odůvodněním, že pro něj nebylo nalezeno vhodné využití ani správce.¹⁸⁷ Pro zámek v Hrušovanech nad Jevišovkou byl později z obdobných důvodů vydán demoliční příkaz.

Svou roli i zde sehrálo vysídlení německého obyvatelstva, díky úrodné půdě bylo ale jihomoravské pohraničí brzy obsazeno přesídlenci. Musil a Plaček zmiňují také jako podstatný faktor hrající pro zachování památek činnost kulturních institucí a univerzit, kdy v prostředí s historickou znalostí nebylo tak snadné prosadit rozhodnutí o zničení kulturních hodnot, a poukazují zde i na zdravou moravskou konzervativnost.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Tamtéž. f.130. Výpis ze zápisu o 18. schůzi Rady ZNV v Brně ze 14. srpna 1945.

¹⁸⁵ MZA, B 280, karton 1854, f. 542. Péče o hrady a zámky v zemi Moravskoslezské; resoluční návrh č.281 člena ZNV Vojnara a druhů.

¹⁸⁶ MUSIL, František, Miroslav PLAČEK a Jiří ÚLOVEC. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. s.10.

¹⁸⁷ MUSIL, František a Miroslav PLAČEK. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003. s.97-99.

¹⁸⁸ MUSIL, František, Miroslav PLAČEK a Jiří ÚLOVEC. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. s.10.

5.1. KSSPPOP a převody pravomocí v rámci legislativních změn

Zrušením zemského zřízení zákonem č. 280/1948 Sb. vznikly od 1. ledna 1949 na jižní Moravě kraje Brněnský, Gottwaldovský a Jihlavský. To se později po zavedení památkového zákona projevilo, jak bylo popsáno výše, i na organizaci státní památkové péče, KSSPPOP vznikla tedy postupně na třech místech, to brněnské bylo zřízeno od 1. ledna 1958 a jeho ředitelem byl až do roku 1967 Jaroslav Červinka.¹⁸⁹

Roku 1960 po vydání zákona č. 36/1960 Sb., o územním členění státu a zákona č. 65/1960 Sb. o národních výborech, vznikl Jihomoravský kraj, sloučením krajů Brněnského, Jihlavského a Gottwaldovského a jejich památková střediska byla sloučena s brněnským KSSPPOP. V té době také vznikal jednotný soupis památek Jihomoravského kraje.¹⁹⁰

Zákon č. 65/1960 Sb. o národních výborech a vládní nařízení č. 71/1960 Sb. o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů znamenaly další změny ve správě kulturního majetku. Byla provedena mmj. decentralizace státních hradů a zámků na odbor školství a kultury jihomoravského KNV, převod se týkal jen nemovitostí, movité památky zůstaly pod správou KSSPPOP.¹⁹¹

Výnosem Ministerstva školství a kultury č.44377/61 z 5. října 1961 přešly nově kompetence z KNV na ONV, které nyní měly rozhodovat o kulturně-politickém využití objektů, ochraně památek i správě významných památkových objektů I. kategorie. Objekty místního významu spravovaly MNV. 30. března 1962 prohlásila vláda 33 objektů za národní kulturní památky, na jižní Moravě to byly např. hrad Špilberk, znojemská rotunda sv. Kateřiny nebo velkomoravské památky Mikulčice a Staré Město atd.¹⁹²

Správa hradů a zámků v rukou KNV a ONV narážela od počátku na nedostatek stavebních a uměleckořemeslných kapacit. Na návrh KSSPPOP v Brně byly proto zřízeny krajské konzervační dílny s vlastní chemickou laboratoří, které mohly rozhodnutím rady JmKNV č.7123/65 z 20. prosince 1965 zahájit činnost od 1. července 1966 jako odbor

¹⁸⁹ SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek : sborník příspěvků*. 1.vyd.. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.115.

¹⁹⁰ LEFNEROVÁ, Libuše. Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.365.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² SEDLÁK, s.117.

konzervace a obnovy. Krajské konzervační dílny byly rozděleny na skupinu stavebně výrobní a stavebně restaurátorskou sídlící na SZ Valtice, stavební rekonstrukce zahrad a parků na SZ Buchlovice, umělecké řemeslo na SZ Lysice a hradě Veveří, restaurátorské ateliéry na SZ Milotice a Nesovice a chemická laboratoř v Brně. Sešli se zde odborníci z více než dvaceti, některých už zanikajících, profesí a řemesel.¹⁹³ Pracoviště svou pověstí přesáhlo hranice kraje a pracovalo po celé republice.

Objekty státních hradů a zámků ve správě odborů školství a kultury nebyly ale dostatečně opravovány, ani nebylo zajišťováno jejich využití a prezentace. Proto i díky novým možnostem dílen bylo v letech 1968-1975 převedeno 21 objektů I. kategorie zpět pod správu KSSPPOP, mezi nimi i Jaroměřice nad Rokytnou nebo Vranov, a jejich počet se i nadále zvyšoval, později také o Jaroslavice nebo Uherčice. V polovině 70. let středisko spravovalo více než 50 objektů státních hradů a zámků. Došlo proto i k nárůstu specializovaných pracovníků. V roce 1972 si středisko vytvořilo při odboru památkové péče také oddělení restaurátorského výzkumu a aplikace, tak vznikly při KSSPPOP v Brně jako první v republice samostatné restaurátorské ateliéry, od roku 1979 také kabinet pro restauraci grafiky s úkolem restaurovat malířské a sochařské památky státních hradů a zámků pro realizace instalací.¹⁹⁴

Od roku 1968 byl ředitelem KSSPPOP architekt Jiří Grabmüller, v 70. letech s ním v čele dosáhlo středisko vrcholu ve smyslu soustředění odborných sil a setkávání odborníků z vědecké, kulturní i umělecké oblasti. Samozřejmostí byla po celou dobu také vydavatelská činnost a organizace mezinárodních jednání.¹⁹⁵

V 70. letech byla stěžejním dokumentem *Dlouhodobá koncepce rozvoje státní památkové péče v Jihomoravském kraji do roku 1980* vyvolaná státním usnesením č. 14/1972 z 19. ledna a č. 25/1973 z 31. ledna, které rada JmKNV schválila usnesením č. 192-13/1974 z 12. listopadu. Koncepce se skládala z 12 programů pod písmeny A-K a Z. Tyto programy také vyžadovaly po ředitelích středisek učinit pro jeho prosazování řádné kádrové opatření

¹⁹³ LEFNEROVÁ, Libuše. Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.367.

¹⁹⁴SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek : sborník příspěvků*. 1.vyd.. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.120.

¹⁹⁵ Tamtéž.

pro pomoc ONV při plnění programu. Mezi lety 1976-1979 tedy v jihomoravském středisku působilo samostatné metodické oddělení s pěti pracovníky.¹⁹⁶

V souladu s dlouhodobou koncepcí památkové péče byla také provedena rekategorizace nemovitých kulturních památek z hlediska odborného, kulturně výchovného a ekonomického využití. Revize státního seznamu nemovitých kulturních památek byla provedena pracovníky střediska ve spolupráci s odbory kultury ONV a odborem kultury NV města Brna. Údaje z 60. let byly upřesněny a doplněny v rámci této generální aktualizace, která proběhla v období let 1984-1987. Evidence památek dělnického hnutí byla zpracována již v 60. letech, k rodným domům se přidaly i pomníky a památníky, v roce 1974 byl zpracován program „A“ – *Program záchrany, obnovy a společenské aktivace památek revolučních a bojových tradic*, který obsahoval 69 památek.¹⁹⁷

Od roku 1980 byl ředitelem KSSPPOP architekt Zdeněk Navrátil, jehož působením došlo postupně k přehodnocení koncepce. Zároveň se středisko potýkalo s problémem velkého množství památek ve správě, čímž rostl i počet zaměstnanců. To bylo řešeno přesunem objektů zpět do správy různých stupňů NV a organizací v kraji, což bylo realizováno od roku 1986 (Uherčice byly předány do správy Jihomoravskému muzeu ve Znojmě v roce 1987). V roce 1983 probíhala hloubková revize KSSPPOP JmKNV a její výsledky se nepříznivě promítly ve veškeré činnosti. Po ní došlo k velké výměně kádrů. Na základě závěrů revize předložilo vedení střediska v prosinci 1985 návrh na předání poloviny objektů státních hradů a zámků do správy ONV. Rada JmKNV návrh schválila na zasedání 17. prosince 1986 pod č. 711/13 a byl realizován v letech 1986-1987. Týkal se osmi státních hradů a zámků, dvou NKP, jedné archeologická rezervace a všech neprovozních objektů včetně zámeckých zásobních zahrad. Chemická laboratoř byla zrušena, ukončeny byly práce malířských a grafických ateliérů, počet pracovníků umělecko-řemeslných dílen se snížil na polovinu, přesně ze 145 na 75. Pracovníci z daných objektů přešli pod nové správce a z konzervačních dílen se stal odbor stavebně-restaurátorské hutě. To mělo za následek

¹⁹⁶ SEDLÁK, Jan. Historie památkové péče v jihomoravském regionu 1948-1989. In: *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek : sborník příspěvků*. 1.vyd.. Brno: Státní památkový ústav, 2002. s.128.

¹⁹⁷ LEFNEROVÁ, Libuše. Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.366.

omezení památkových akcí na hradech a zámcích, na nichž se projevilo také postupné snižování finančních prostředků.¹⁹⁸

Práce brněnského KSSPPOP byla oceněna na několika mezinárodních sympozii pořádaných ICOMOS (Mezinárodní radou pro památky a sídla). V roce 1971 bylo pod ICOMOS uspořádáno kolokvium o lidové architektuře, kde byl oceněn metodický přístup střediska v této činnosti, v roce 1976 se uskutečnilo sympozium Nový život v historických sídlech, zaměřené na funkční využití historických sídel v podmínkách současné společnosti a třetí sympozium se věnovalo problematice historických zahrad.¹⁹⁹

5.2. Stručný popis a historie Znojemska

Sídelní vývoj Znojemska se od nejstarších dob vyvíjel podél obchodních cest, ze kterých se dvě nejvýznamnější moravské protínaly u brodu přes řeku Dyji u Znojma. Samotné Znojmo bylo založeno v roce 1226 Přemyslem Otakarem I. v místech staršího, minimálně velkomoravského, sídla.²⁰⁰ První hrady vznikaly na Dyji na obranné hranici už od 11. století²⁰¹, byly to Znojmo, Vranov i Bítov.²⁰² První kamenné hrady vznikají na Moravě na začátku století 13.²⁰³

Pozdější šlechtické dvory měly kromě obranné také hospodářsko-správní funkci, byly střediskem vrchnostenských úřadů, soudnictví a místem, kam plynul zisk od poddaných. Politická funkce souvisela s postavením daného šlechtice u dvora, na Znojemsku v tomto směru sehrála roli relativní blízkost Vídně i pohraniční poloha. Hospodářsko-správní i společensko-kulturní role šlechtických dvorů zůstaly zachovány až do 1. poloviny 19. století a v nových dobových poměrech se navíc prohloubily. Většina zámků barokních velmožů navazovala v prostoru česko-moravsko-rakouského pohraničí na vyspělou starší renesanční tradici. Některá barokní sídla však vyrůstala jako zcela nově koncipovaná dvorská centra

¹⁹⁸ LEFNEROVÁ, Libuše. Vznik a rozvoj krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. In: *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.374.

¹⁹⁹ Tamtéž. s.372.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ HOSÁK, Ladislav, Metoděj ZEMEK a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: I Jižní Morava*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. s.19.

²⁰² PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2001..s.15

²⁰³ Tamtéž. s.24.

hospodářského, správního a kulturního významu. Období jejich největšího rozkvětu spadalo do přelomu 17. a 18. století.²⁰⁴

Na moravsko-rakouském pomezí byla nejvýznamnějšími centry lichtenštejnská města Mikulov (později dietrichštejnský), Valtice a Lednice, dalším významným rodem byli Žerotínové původně sídlem z Břeclavi.²⁰⁵ Na popisovaném území sehráli významnou roli od 17. století Althanové, Volf Dětřich z Althanu (zemřel po roce 1620) do té doby z Oslavan, od roku 1609 budoval novou rezidenci v Jaroslavicích a k nim v roce 1618 přikoupil i Vranov nad Dyjí. V pobělohorské době patřili císaři věrní Althanové a jejich potomci k nejbohatší a nejvlivnější šlechtě na Moravě. To se odrazilo i na jejich barokně přestavovaných rezidencích, po ztrátě Oslavan se jejich nejvýznamnějšími sídly na jihu Moravy staly zámky v Jaroslavicích, Vranově nad Dyjí a nově od roku 1688 také Hrušovany nad Jevišovkou, které sloužily po barokní přestavbě 1669 jako hlavní sídlo Michala Adolfa z Althanu. Jeho mladší bratr Jan Michal dal koncem 17. století barokně přestavět Jaroslavice, ale jeho rezidenci zůstal Vranov nad Dyjí, kterému věnoval největší pozornost. Zmínku zasluhuje i Police jako dlouhodobá rezidence Berchtoldů z Uherčic, Jemnice přestavěná Maxmiliánem Daunem nebo zámek Kravsko.²⁰⁶

Na rozdíl od barokní a rokokové kultury, která i se starší renesancí v česko-moravsko-dolnorakouském prostoru přesahuje regionální význam, byly v regionu poměrně řídké raně barokní přestavby, což mohlo svědčit o silnějším zakořenění renesanční tradice, barokní úpravy se děly převážně od konce 17. do poloviny 18. století, jejich nadnárodní charakter dokazují díla vídeňských a italských mistrů.²⁰⁷

Koncem 18. a na počátku 19. století získávali zámky do vlastnictví noví majitelé, mezi nimiž byly často bohaté měšťanské rodiny. Ti svá sídla přetvářeli v duchu nových stylů, zpočátku přiměřeného klasicismu, později se silícím romantismem, který se inspiračně orientoval na novogotickou Anglii. Ve druhé polovině 19. století ale začaly některé rody svá

²⁰⁴ BŮŽEK, Václav, Robert SAK a Petr VOREL. Šlechtické dvory a rezidence na česko-moravsko-rakouském pomezí: Stavební vývoj a reprezentace hradů a zámků. In: *Kultury na hranici: jižní Čechy, jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel*. BŮŽEK, Václav, Andrea KOMLOSY a František SVÁTEK. Vídeň: Promedia, 1995. s.190.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž. s.193.

²⁰⁷ Tamtéž. s.194.

sídla opouštět a přizpůsobovat je praktickým účelům a v jejich ochraně se začala prosazovat nově vznikající památková péče.²⁰⁸

Po celou historii hrála ve vývoji Znojemska významnou roli jeho poloha na hranici s Rakouskem. Na počátku 20. století se navrátila funkce hraničního území mezi novými státy. Po roce 1938 se z větší části stalo Znojemsko součástí dolnodunajské župy (Niedrdonau).²⁰⁹ Nezabrané obce (mezi nimi také Jevišovice) byly připojeny k soudnímu okresu Moravské Budějovice.²¹⁰

Až do roku 1945 byl okres Znojmo převážně německý, české obyvatelstvo bylo soustředěno v jeho severní části, část byla na Bítovsku a na severu s.o. Vranov, s.o. Jaroslavice byl celý německý. Při sčítání obyvatelstva v roce 1930 zde žilo 39 829 obyvatel české národnosti a 60 230 obyvatel německé národnosti.²¹¹

Po skončení druhé světové války sehrálo zásadní roli vysídlení německého obyvatelstva a následné doosídlování slovanským obyvatelstvem. Jedná se o region převážně zemědělský, proto bylo třeba nově osídlit především opuštěné zemědělské usedlosti. Většinu obcí se zde ale nepodařilo osídlit do původního počtu obyvatel. V souvislosti s ochranou památek je zde na místě připomenout, že usazením nově příchozího obyvatelstva, tzv. novoosídlenců, byly zpřetrhány původní kulturní vazby budované v regionu po staletí. Vztah ke kulturnímu dědictví zůstal proto zachován především v obcích s větším počtem starousedlého obyvatelstva (projevilo se například v Jevišovicích).

Další zásadní vliv na budoucnost památek v regionu měly události po únoru 1948, které se na Znojemsku projeví zvýšenou ostrahou moravské hranice s Rakouskem. Od roku 1950 bylo zřízeno po celé hranici Československa se západními státy hraniční pásmo v hloubce 2 – 6 km od hranice.²¹² V roce 1951 byla pro ostrahu státních hranic zřízena Pohraniční stráž podřízená ministerstvu národní bezpečnosti. Jeden z úseků hranice s Rakouskem střežil oddíl PS Znojmo, kterému byly podřízeny další pohraniční roty. Protože

²⁰⁸ HOSÁK, Ladislav, Metoděj ZEMEK a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: I Jižní Morava*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. s.26-27.

²⁰⁹ ZEMEK, Metoděj, Vilém REICHMANN a K.O.HRUBÝ. *Jižní Morava: Krajina, historie, umělecké památky*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977. s. 21.

²¹⁰ BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984. s.26.

²¹¹ Tamtéž. s.27-28.

²¹² JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006. s.20.

se jednalo o hranici s nepřátelským státem, fungovalo zde vojenské střežení, zpravodajská činnost a ženižně technická opatření. Pro znemožnění přechodu hranice bylo zřízeno pohraniční území se zvláštním režimem. Do 2 km od hranice bylo zřízeno zakázané pásmo, ve kterém nesměl nikdo bydlet ani do něj vstupovat. Vzhledem k hustému osídlení jihomoravského pohraničí zde byla určena rozdílná hloubka zakázaného pásma. Na zakázané pásmo navazovalo hraniční pásmo v hloubce 2 – 5 km od hranice. Obyvatelé s trvalým pobytem v hraničním pásmu byli prověřeni a poté mohli získat povolení k trvalému pobytu v pásmu, krátkodobý vstup byl možný jen s povolením Národní bezpečnosti, zakázané pásmo bylo vytyčeno výstražnými cedulemi a na cestách vedoucích do hraničního pásma byly zřízeny uzamykatelné závory.²¹³ V hraničním pásmu se ocitly také Jaroslavice a Uherčice.

Současný okres Znojmo tvoří bývalé historické soudní okresy znojemský, jaroslavický a vranovský. Při státoprávních úpravách v roce 1960 byly ke Znojemsku připojeny také části historického politického soudního okresu Moravské Budějovice a jeho soudního okresu Jemnice (s ním i Uherčice), části soudních okresů Hrotovice, Pohořelice, Mikulov a v podstatě celý byl připojen soudní okres Moravský Krumlov. Západní část území lze považovat za předhůří Českomoravské vysočiny, jedná se o území dosud značně lesnaté, východní část je součástí Dyjsko-svrateckého úvalu, jsou zde místy dochovány lužní porosty a tvoří součást znojemské vinařské oblasti. Na řece Dyji leží významná rekreační oblast v okolí vranovské přehrady a nachází se zde také NP Podyjí.²¹⁴

²¹³ JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006. s. 27-64.

²¹⁴ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.6-7.

Obr.1. Mapa Znojemska s vyznačenými památkovými objekty (dle Zemek, M. Jižní Morava)



Obr.2. Mapa hradů a zámků spravovaných NKK (dle Uhlíková (2004), s.220)



6. Modelové památkové objekty, odůvodnění výběru

Předkládaný výběr má představovat reprezentanty, řekněme základních tří skupin na stupnici od nejvhodněji využívaných památkových objektů pro kulturní účely, přes využití méně vhodné ale v rámci možností přijatelné, například pro účely sociální, až po využívání naprosto nevhodné pro potřeby vojska nebo státních statků. Podle informací od NKK i jiných zdrojů je zřejmé, že na území dnešního Znojemska najdeme tři objekty zařazené do původní skupiny národního kulturního majetku: zámek v Moravském Krumlově, který ale historicky pod Znojemsko tak zcela nespadá, Vranov nad Dyjí a hrad Bítov (viz obr.č.2.).

Pro tento text budou první skupinu reprezentovat zámky ve Vranově nad Dyjí, jako jeden ze zámků I. kategorie, který do této kategorie pro své nezpochybnitelné kvality jistě patří, a také Starý zámek v Jevišovicích, který byl pro kulturní využití vybrán za odlišných podmínek. Do druhé skupiny by mohl být zařazen tzv. Nový zámek v Jevišovicích, který byl a stále je užíván jako ústav sociální péče (sem je možno řadit také objekty využívané jako školy, vzdělávací, ozdravná, nebo rekreační střediska atp.). V poslední skupině se řízením osudu ocitly objekty v Uherčicích, Jaroslavicích a zámek v Hrušovanech nad Jevišovkou. Už při tomto základním rozlišení je ale patrné, že objekty nebyly rozděleny do jednotlivých skupin podle svých kvalit. S nezpochybnitelným vysokým oceněním vranovského zámku se jistě může svým kulturně historickým významem rovnat jak zámek v Uherčicích, tak i v Jaroslavicích, přesto se jejich osud diametrálně lišil.

Mezi vybranými objekty jsou také tzv. „výstavní objekty“ památkové obnovy období předrevolučního a současného. Socialistickou chloubu památkové obnovy představoval zámek Vranov nad Dyjí a současnou ukázkou měl být zase zámek v Uherčicích. Bude tedy možné porovnat rozdílné hodnoty, možnosti i koncepty obou přístupů.

Podstatným faktorem souvisejícím s využíváním památkových objektů je již zmiňovaný narušený vztah k místním historickým hodnotám novoosídlenci, kteří přišli do obcí po vysídlení německého obyvatelstva. Podle této teorie by tedy v obcích s původním českým obyvatelstvem měly mít památky lepší šanci pro důstojné využití. Tomu odpovídají informace z jednotlivých sčítání lidu.

Zámek v obci Vranov nad Dyjí byl oceněn státními institucemi, proto v jeho případě národnostní složení obce nesehrálo zásadní roli, pro úplnost ale bude uvedeno. Dříve byl Vranov nad Dyjí německé městečko se silnou českou menšinou, zároveň středisková obec se sídlem velkostatku a místním průmyslem, která se po výstavbě přehrady v roce 1923 stala

centrem rozsáhlé rekreační oblasti s řadou zařízení cestovního ruchu. Národnostní situace zde vypadala následovně.²¹⁵

Rok	Obyv.celkem	Z toho čes.	Z toho něm.	Z toho jiné
1921	1146	268	759	119
1930	1676	561	1023	92
1950	938			

V případě Jevišovic se jednalo o téměř české městečko, také střediskovou obec se sídlem velkostatku a místním průmyslem. Jeho národnostní situace ve sledovaných letech byla následovná.²¹⁶

Rok	Obyv.celkem	Z toho čes.	Z toho něm.	Z toho jiné
1921	1222	1183	7	32
1930	1092	1053	6	33
1950	973			

Jaroslavice byly spíše správní než hospodářské centrum, dříve německé, po roce 1918 s českou menšinou, byly sídlem velkostatku s místním průmyslem. Národnostní situaci ukazuje tato tabulka.²¹⁷

Rok	Obyv.celkem	Z toho čes.	Z toho něm.	Z toho jiné
1921	2544	152	2275	117
1930	2598	165	2321	112
1950	1263			

Uherčice byly obec převážně česká, se silnou německou menšinou, se sídlem velkostatku. Národnostní situace byla následovná.²¹⁸

Rok	Obyv.celkem	Z toho čes.	Z toho něm.	Z toho jiné
1921	562	453	98	11
1930	532	459	65	8
1950	420			

²¹⁵ BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 1.vyd. sv. IX. Ostrava: Profil, 1984. s. 116.

²¹⁶ Tamtéž. s.67-68.

²¹⁷ Tamtéž. s.101.

²¹⁸ BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 1.vyd. sv.XII. Ostrava: Profil, 1990. s.190.

Hrušovany nad Jevišovkou byly dříve německé městečko se silnou německou menšinou. Byla to středisková obec se sídlem cukrovaru, cihelnami a sídlem velkostatku. Národnostní situaci v obci ukazuje následující tabulka:²¹⁹

Rok	Obyv.celkem	Z toho čes.	Z toho něm.	Z toho jiné
1921	2643	300	2228	115
1930	2945	652	2164	129
1950	2074			

6.1. zámek Vranov nad Dyjí

Kvality vranovského zámku byly uznány také po roce 1945, což této památce jako jediné z příkladových objektů po vyřešení majetkových poměrů zaručilo zařazení mezi prvořadě památky státního kulturního majetku. Díky němu zůstalo i po roce 1948 také městečko Vranov nad Dyjí památkovým a rekreačním centrem, i přesto, že leží přibližně 3 km od hranice s Rakouskem. Monumentalitu zámku Vranov nad Dyjí podporuje jeho poloha na skalní ostrožně nad řekou a městečkem. S oblastí úzce souvisí hrad Bítov a zřícenina hradu Cornštejn.²²⁰

Současný zámecký komplex tvoří z části dochovaný středověký hrad a především barokní soustava objektů, která byla budována od konce 18. století za hrabat z Althanu. Objektu dominuje především monumentální Sál předků a kaple Nejsvětější trojice od Johana Bernarda Fischera z Erlachu, na dalších barokních přestavbách se podílel také Antonín Erhad Martinelli. V klasicismu byl zámek zasazen do komponované krajiny lesoparku. Podrobnější stavebně historický vývoj viz příloha č.1. Poslednímu majiteli z rodu Stadnických byl zámek zabaven během druhé světové války a prodán říšskému Němci Gerhardu von der Wense, což později znamenalo nejasnosti při zestátnování zámku na základě prezidentských dekretů.

Poválečná historie

Velkostatek Vranov nad Dyjí byl po válce i se zámekem konfiskován na základě dekretu č.12/1945 Gerhardu von der Wense, který majetek získal za války.²²¹ Národní správu

²¹⁹ BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 1.vyd. sv. IX. Ostrava: Profil, 1984. s.109.

²²⁰ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.11

²²¹ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Dopis ONV Znojmo pro Památkový úřad Brno z 27.9.1945.

určil ZNV Brno. Podle novinového výstřižku ze Slova Národa z 26. července 1945 „[k]omise ministerstva zemědělství, projíždějící jižní Moravu zjistila, že vranovský zámek je jediný, který byl zachován nejen, pokud se týče budov, ale i pokud se týče archivů a ostatních historických památek. Vzorný pořádek, který na vranovském zámku vládne, jest zásluhou správce Aloise Nečase.“²²²

V červenci 1945 je situace na zámku popsána následovně: jako majitel je uváděn Adam Zbyněk Leo Stadnicki, Polák, kterému byl v roce 1941 zámek vyvlastněn a přidělen německému baronovi Gerhardu von Wense z Brunšviku, který se zde zdržoval až do dubna 1945. V původní části zámku bydleli toho času zámečtí zaměstnanci a zaměstnanci lesní správy. Zámek byl v dobrém stavu a obyvatelný. Podle popisu by se první poschodí dalo využít jako museum, druhé poschodí, vybavené účelně moderním nábytkem, by se mohlo hodit k obývání významnými osobami v letní době, zřízení ozdravovny nebo rekreačního tábora se nehodí vzhledem k vzácné výpravě pokojů, byly zde vzácné museální předměty. Tehdejším uživatelem byla Československá republika, historické místnosti byly pod ochranou památkového úřadu a objekt byl střežen zámeckým personálem uvnitř zámku.²²³

Válečnými událostmi byla údajně poškozena okna, o přiděl tabulkového skla na jejich opravu si správa zámku zažádala v září 1945.²²⁴ Na další opravy, především střech, zdiva a opadajících omítek upozorňoval MNV ve Vranově Národní správu už 25. listopadu 1948. U omítek bylo nutné odstranit maskovací nátěry pořízené během války. Z dopisu také vyplývá, že už tehdy byl zámek zpřístupněn veřejnosti a bylo vybíráno vstupné.²²⁵ Národní správa ale odpověděla, že střechy byly opraveny v roce 1946 a jejich stav je tedy dobrý, omítka je v desolátním stavu už od roku 1935 a její oprava vč. říms je nákladná a prozatím nemožná. V nejbližší době měl být jako konfiskát zámek předán pod správu NPF.²²⁶ 25. dubna 1949 správce Alois Nečas upozornil dopisem SPÚ Brno na špatný stav vyhlídky

²²² Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Výstřižek ze Slova Národa roč.1, č.66, ze dne 26.července 1945.

²²³ MZA, B 280, kart. 1854, f. 478. Seznam hradů a zámků v zemi Moravskoslezské, patřících býv. německým majitelům nebo kolaborantům z 28. července 1945.

²²⁴ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Dopis Národní správy velkostatku pro Státní památkový úřad v Brně z 10.září 1945

²²⁵ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Dopis MNV Vranov nad Dyjí pro SPÚ Brno z 25.listopadu 1948

²²⁶ Tamtéž. Dopis Národní správy velkostatku Vranov N.Dyjí pro SPÚ ze dne 16.prosince 1948

druhého nádvoří, která nesnese většího zatížení, pro předejití možné nehody byla podle něj nutná oprava.²²⁷

NKK informovala v květnu 1949 brněnský památkový úřad o tom, že požádala o odevzdání vranovského zámku do správy podle zákona č. 137/1946 Sb. O přidělení ale dosud nebylo rozhodnuto kvůli nejasnému právnímu stavu a možným restitucím.²²⁸ V dalších dokumentech z té doby se totiž jako původní majitel uváděl pouze Adam Stadnicki.

Po zrušení národní správy 1. dubna 1949 spravoval zámek NPF, pobočka Znojmo, tato správa končí k 30. listopadu 1949.²²⁹ Teprve 28. října 1949 informovalo totiž ministerstvo zemědělství NKK, že rozhodnutím č.j.1488/1947-IX/B-22 k výnosu ze dne 29. dubna 1947 č.j.33.219/47-IX/A-3 bylo odsouhlaseno, aby byl zámek Vranov nad Dyjí se všemi souvisejícími nemovitostmi prohlášen za státní kulturní majetek podle zákona č. 137/1946 Sb. a odevzdán tak do správy NKK.²³⁰

Zápis o převzetí zámku komisí byl sepsán 1. prosince 1949²³¹, podle něj byl za posledního majitele uznán A. Stadnicki. Nebylo tedy možné zámek zestátnit na základě dekretu č. 12/1945, protože se nejednalo o německý majetek, a byla na něj tedy uplatněna revize první pozemkové reformy podle zákona č.142/1947. Z hospodaření byla dána majiteli výpověď výměrem ministerstva zemědělství ze dne 27. ledna 1948 č.j.10.903/48-IX/R 31. Ze současných zaměstnanců přicházel v úvahu pro setrvání Alois Nečas jako kastelán a Josef Svoboda jako klíčník, o jejich převzetí mělo být rozhodnuto později. Předmětem převzetí nebyl mobiliář, který zůstal v majetku A. Stadnického. NKK musela požádat ONV Znojmo, aby i nad mobiliářem byla ustavena národní správa a NKK jeho národním správcem. Původní majitel požádal o ponechání dosavadního bytu v zámku až do vyřízení jeho požadavků, o kterých jednal s ministerstvem zemědělství. Zástupci STS při předávání správy žádali o povolení ubytovat asi 30 brigádníků po dobu žní a podzimních prací. Vzhledem ke stavebnímu stavu se uvádělo, že by bylo potřebné přezkoušet hromosvody, opravit krytiny, okapy, případně schodiště k rotundě a zabezpečit vítězné oblouky. Průčelní omítky byly za

²²⁷ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Dopis Národní správy velkostatku Vranov N.Dyjí pro SPÚ ze dne 25.dubna 1949.

²²⁸ Tamtéž. Dopis NKK pro SPÚ

²²⁹ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 50, též NA Praha, SPS-d kart. 127. Zápis sepsaný 1. prosince 1949 v malé pracovně MNV ve Vranově n.D

²³⁰ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Dopis Ministerstva zemědělství pro NKK z 28.října 1949

²³¹ NA Praha, SPS-d, kart. 127. Zápis sepsaný 1. prosince 1949 v malé pracovně MNV ve Vranově n.D.

války opatřeny maskovacím nátěrem, což by bylo třeba uvést do původního stavu. Na počáteční opravy bylo vyžádáno půl milionu korun. Zástupci MNV převzetí správy vítali a žádali co nejdřívější zpřístupnění veřejnosti.²³²

Podle výše popsaného zápisu byl v roce 1949 zámek považován za zabavený původnímu majiteli A.Z.L. Stadnickému na základě revize první pozemkové reformy.

Tím ale spory o určení původního vlastníka, a tím i rozsah konfiskace, nekončí. Při správě zámku mělo dojít k pochybnostem, získal-li jej stát podle zákona č. 142/1947 o revizi pozemkové reformy nebo dekretem č. 12/1945, ministerstvo zemědělství mělo NKK oznámit, že rozhodnutím ze 17. června 1950 č.20.254/50-IX/A-12-1156/2 (tedy přibližně půl roku po převzetí NKK, pozn. aut.) „*nutno považovati velkostatek V.n/D s živým a mrtvým inventářem, jakož i vnitřní zařízení zámku za zkonfiskovaný podle dekretu č.12/1945 Sb. jako majetek knihovního vlastníka Gerharda v.d. Wense*“²³³, proto NKK náleží i správa a užívání jeho vnitřního zařízení.

Následně bylo vyhověno námitkám A. Stadnického proti konfiskaci podle dekretu č. 12/1945, ke které nemělo dojít z důvodu neplatnosti vlastnického práva na nemovitosti Gerharda van der Wense podle rozhodnutí Krajského soudu ve Znojmě (datum i číslo nečitelné). Tako konfiskace je tedy podle výměru z 21. února 1951 nezákonná. Zároveň byl ale veškerý majetek velkostatku podroben pozemkové reformě a revizi pozemkové reformy podle zákona č. 142/1947 Sb. a dosavadnímu majiteli bylo povoleno dožítí v dosavadním bytě v zámku bez nároku na nájem, k tomu měl měsíčně dostávat 3000 Kčs od ministerstva zemědělství na dožítí. ONV jej zároveň prohlásil za osobu spolehlivou, pracoval totiž i ve věku 69 let u československých lesů jako pomocný dělník a tím se i přes svůj věk „*zapojil do budovatelského úsilí*“.²³⁴ Následně ale A. Stadnický žádal NKK o určení svého majetku, který si s sebou smí vzít při vystěhování do vnitrozemí, protože jeho pobyt v pohraničí byl ukončen koncem února 1952. Zároveň A. Stadnický upozornil, že ostatní vnitřní vybavení zůstává jeho majetkem, který ponechá správě zámku k instalování.²³⁵

²³² Archiv NPÚ Brno, P, 194, složka 50. též NA Praha, SPS-d, kart.127. Zápis sepsaný dne 1. prosince 1949 v malé pracovně MNV ve Vranově n.D (devět podpisů nečitelných, deset ano, za majitele schůzi přítomen A. Stadnickí, za NKK mmj. Břetislav Štorm)

²³³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov. Doplnění odevzdávacího výměru NKK, sepsáno v Praze dne 20.února 1951.

²³⁴ NA Praha. SPS-d, kart.127. Výměr z 21. února 1951 panu Adamu Z.L. Stadickému.

²³⁵ NA Praha. Fond SPS-d, kart. 127. Přípis Adama Stadnického pro NKK ze dne 20.1.1952.

V roce 1951 měly státní statky dostat pokyn ke zřízení bližší nespecifikovaného výcvikového střediska učňů na vranovském zámku, což mělo vzejít od ministerstva zemědělství bez účasti NKK.²³⁶ K rozpracování tohoto plánu naštěstí nedošlo.

Zápis z jednání na zámku 4. dubna 1952 uvádí, že objekt je v celkem dobrém stavu, interiéry jsou dobře udržovány, ale je třeba provést některé udržovací práce jako opravu pilíře vyhlídkového pavilonu na nádvoří a nové položení dlažby. Oprava vítězných oblouků měla být provedena převážně konservačními metodami, bylo třeba také rozebrat a podezdít nástupní rameno hlavního schodiště a nově osadit stupně. Potřebné byly také klempířské práce okolo hlavního nádvoří.²³⁷ B. Štorm upozornil na omezené finance pro rok 1952, které byly ve výši 450 tis. Kčs²³⁸ (počítalo se i se stavbou vodovodu – 230 tis.). NKK pro rok 1952 plánovala provést opravu terasy, vítězného oblouku (o které se jednalo už ve 20. letech) a drobné udržovací práce celkem za 200. tis Kčs.²³⁹ Sepsané práce měl provést Stavební podnik okresu Znojmo (dále OSP Znojmo), kterému to zadal KNV Brno v červnu 1952.²⁴⁰ Při následné inspekci na zámku bylo zjištěno, že stavební podnik ještě 28. srpna 1952 nezačal ani s přípravami k plánovaným opravám, zástupce stavebního podniku měl na dotaz, proč se práce nezačaly, odpovědět: „že nemá dělníky a mimo to, že má přednostnější práce než je zámek“²⁴¹, proto oblastní inspektor na tento názor stavebního podniku upozornil KNV Brno. Pro otálení OSP Znojmo se započítím prací žádal KNV v červenci následujícího roku jejich okamžité zahájení z důvodu hrozícího nebezpečí nenahraditelných škod.²⁴² Poté i 27. dubna 1954 upozorňuje KNV OSP Znojmo, že stavební výnos z roku 1952 stále platí a že práce doposud nebyly zahájeny.²⁴³ Požadované práce na oblouku započaly 2. září 1957.²⁴⁴

²³⁶ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov. Dopis pro KNV od oblastního inspektora ze dne 2.8.1951.

²³⁷ Tamtéž. Zápis z jednání 4. dubna 1952 na zámku Vranov nad Dyjí.

²³⁸ Tamtéž. Dopis NKK pro KNV z 11. ledna 1952 podepsán Ing. Štorm.

²³⁹ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Návrh potřeby stavební údržby v roce 1952.

²⁴⁰ Tamtéž. Opis přípisu od KNV pro SPO Znojmo z 6. června 1952.

²⁴¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov. Přípis pro KNV Brno ze dne 3. září 1952.

²⁴² Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Přípis KNV pro SPO z 15. července 1953.

²⁴³ Tamtéž. Přípis KNV pro SPO z 27.dubna 1954.

²⁴⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov, složka Vranov n.D 1958-60 zámek, dopis Aloise Nečase pro OŠK rady KNV z 4.9.1957.

V roce 1954 se vlivem dešťů na prvním nádvoří sesuly kůlny, podle správce nebyly zapotřebí.²⁴⁵ V tomtéž roce byly prováděny úpravy pro novou prohlídkovou trasu, bylo třeba především zasekat el. vedení do zdi a vybít chodby. Zámecká instalace se chystala v prvním patře, ve druhém pak výstava moravské kameniny. Sezóna měla být podle článku Lidové demokracie zahájena na jaře 1955.²⁴⁶

V roce 1955 musel z politických důvodů odejít zaměstnanec Bohumil Staněk. V roce 1957 odešel A. Nečas do důchodu a novým správcem se stal J. Indra.²⁴⁷

Otázka získání památky do vlastnictví státu byla dořešena až v roce 1957, kdy se píše jednoznačně, že zámek byl „v konečném řízení prohlášen za konfiskovaný podle dekretu č. 12/45 Sb.“²⁴⁸ a stejně tak vyznívá i další doklad, v němž se uvádí, že na základě rozhodnutí ministerstva zemědělství byl posledním vlastníkem Gerhard van der Wense a Adam Stadnicky byl označen jen za uživatele bytu.²⁴⁹

Podle prohlídky stavu objektu provedené zástupcem SÚPPOP 30. dubna 1959 měla být koncem roku 1958 dokončena generální oprava vítězného oblouku na severní straně sálu předků, její výsledek byl ale podle vyjádření SÚPPOP nepřijatelný. Oprava byla pojata jako necitlivá rekonstrukce, při které nebylo pochopeno, že se jedná o romanticky komponované zříceniny. Zdivo pilířů oblouků členěné architektonicky v omítce pilastry a kvádrováním bylo bez ohledu na detaily hlavic, pilastrů a spárování zatřeno cementovým mlékem, špinavě šedý povrch tak ostře kontrastoval s korunou oblouku, kde se dochovala původní barevnost. Obnova měla být provedena jako konzervace dochovaného stavu bez zbytečných nových kamenických prací. Bylo proto v plánu provést dokumentaci oprav pohledově exponovaných zámeckých budov, až poté zámecké kaple. U vnitřních oprav bylo v plánu provést konservaci Rottmayerových maleb a štukatur v sále předků a nástěnných maleb v předsáli po zabezpečení objektu proti vlhkosti.²⁵⁰ Byly prováděny i další menší stavební opravy, například oprava

²⁴⁵ Archiv NPÚ Brno, P, kart.194, složka 49. Přípis ministerstva kultury pro SPS Brno z 2. června 1954.

²⁴⁶ Tamtéž. Výstřižek článku Lidové demokracie z 2. dubna 1955.

²⁴⁷ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov, složka Vranov n.D 1958-60 zámek. Přípis pro KNV OŠK z 14. února 1957.

²⁴⁸ NA Praha, fond SPS-d, kart. 127. Přípis Ministerstva zemědělství pro Ministerstvo kultury z 24.května 1957.

²⁴⁹ Tamtéž. Expedice I. pro KSSPPOP Jihomoravského kraje.

²⁵⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov, složka Vranov n.D 1958-60 zámek. SÚPPOP Věc: Vranov nad Dyjí, státní zámek, vyjádření k dokončeným stavebním opravám plánovaným v letošním roce ze dne 7.května 1959, podepsán Dr.Jakub Pavel

kamenného schodiště pod vítěznou bránou, vymalování místností, úpravy služebních bytů, atp.²⁵¹

Po zrušení SPS v roce 1958 přešla správa nemovitostí pod KSSPPOP v Brně²⁵², vnitřní zařízení ale nebylo předmětem jednání. Před předáním byla v červenci 1960 uskutečněna pochůzka, při níž byly přejímatelem zjištěny následující nedostatky: na jižní straně v prostoru terasy byly tarasní zeď a kamenná zídka v takovém stavu, že tam nebyl možný vstup veřejnosti. Opravné práce byly zařazeny přednostně do plánu oprav. Největší závady po památkové i stavební stránce byly stále ve stavu venkovních omítek, které byly zvětralé a stále nesly maskovací nátěr z dob okupace. Ve špatném stavu byla také střecha zámeckého kostela, v některých částech okapy, venkovní dveře, okna apod., což vyžadovalo údržbu nebo památkovou restituci v případě oken. Nevyhovující byl stav hromosvodů, jejich rekonstrukce byla také zařazena v plánu KSSPPOP pro rok 1960. Některé prostory předzámčí byly nevhodně využívány jako výkupní sklady, což narušovalo památkovou podstatu a provozem nákladních automobilů ohrožovalo také některé konstrukce zámku. Neuspokojivý byl stále také stav vítězných oblouků, i když severní byl stavebně opraven a zajištěn v roce 1958. Tzv. vodní věž vyžadovala přešetření, v současné době byla nepřístupná. Nachází se ve spodní části skalního masivu, bývala přístupná přes most, který byl při předávací pochůzce doporučen k rekonstrukci, čímž by se věž mohla opět zpřístupnit. Schodiště s plastikami gigantů v ose západního průčelí východního křídla bylo v nevyhovujícím stavu, poškozené byly kamenné stupně na špatném podloží. Dále nevyhovující byl stav vzrostlé vegetace, který nepůsobil esteticky a mohl narušovat i stavební prvky objektu.²⁵³

KSSPPOP v Brně podle zápisu o předání z 30. prosince 1960 převzalo správu od roku 1961.²⁵⁴ 25. října t.r. nastoupil na místo správce Josef Havlíček. V roce 1961 žádal správce zámku ONV Znojmo o příkaz k opravě střech, do nichž zatékalo, některé krokve byly v důsledku toho prohnílé a latě napadené houbou. Nutné bylo proto také provést opravy krovů, okapů a kontrolu bleskosvodů.²⁵⁵ Při následné korespondenci týkající se opravy

²⁵¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov, složka Vranov n.D 1958-60 zámek. Dopis A. Nečase pro OŠK rady KNV z 4. září 1957.

²⁵² NA Praha, fond SPS-d, kart. 127. Spis o převodu správy nemovitostí č. 6015/60.

²⁵³ Tamtéž. Protokol o předání knihovně důležitých částí objektu státního zámku Vranov nad Dyjí, v Brně dne 21. července 1960.

²⁵⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov, Složka Vranov n.D zámek 1961-63. Zápis z jednání 30. prosince 1960.

²⁵⁵ Tamtéž. Dopis pro ONV Odbor pro výstavbu od správy zámku, 14.11.1961

balustrády se opět projevuje zdržení ze strany OSP Znojmo, podle stavebního podniku především z důvodů nedostatku pracovních sil.²⁵⁶ Opravu barokní balustrády jižní terasy, která byla poškozena počasím a povětrnostními vlivy, nakonec podle fakturace prováděla v roce 1962 a 1963 společnost Kamena.²⁵⁷

Zámecký komplex byl určen ke komplexní obnově celostátně stanoveným úkolem a obnova započala v roce 1972, kdy byl zámek v operativní správě ONV Znojmo²⁵⁸ (okolnosti předání od KSSPPOP nebyly zjištěny). Tyto plány se postupně rozrostly do generální obnovy, jejímž investorem byl z většiny vlastník a některé restaurátorské práce investoval KSSPPOP. Podle vyhlášek č. 14/1972 a č.25/1973 byl objekt zařazen do programu "C", tedy *Programu obnovy a využití státních hradů a zámků*. Plán generální opravy byl schválen Radou JmKNV v listopadu 1974. V programu C byl projekt zařazen jako „tzv. stěžejní akce“, což znamenalo (po předchozích postupných opravách objektů I. kategorie) upřednostnění a soustředění výroby, všech kapacit a finančních prostředků na jednu stěžejní akci. Předtím takto proběhla oprava zámku Lysice, zpřístupněného 1971/2 a Milotice, zpřístupněného v roce 1973.²⁵⁹

Z dostupných pramenů se zdá, že se generální oprava vyhnula rozsáhlým betonážím stavebních konstrukcí (snad kromě statického zajištění podzemí pod 2. nádvořím a hradby u kaple hloubkovou injektáží²⁶⁰), zpevňování ostatních ohradních zdí byla prováděna dozděním z lomového kamene.²⁶¹

V roce 1975 byl vranovský zámek převeden zpět do správy Jm KNV – odboru kultury, KSSPPOP Brno, které se také stalo jediným investorem vrcholné a závěrečné etapy oprav v období 1975-1979.²⁶²

V letech 1972-1979 byly provedeny v rámci komplexní obnovy následující akce:

- úprava bývalého domku vrátného na sociální zařízení pro návštěvníky

²⁵⁶ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov, Složka Vranov n.D zámek 1961-63.

²⁵⁷ Tamtéž. Protokol z 1.února 1962.

²⁵⁸ SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. Péče o památkový fond. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s. 279-283.

²⁵⁹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Znojmo 1964-77 zámek Vranov. Akce SZ Vranov n/D – generální obnova, informace pro poradu ředitele 24.6.1975.

²⁶⁰ Tamtéž. Zápis o předání a převzetí dokončených stavebních prací podle zákona č.109/64 a souvisejících právních předpisů, sepsaný dne 11.9.1974 ve Vranově nad Dyjí.

²⁶¹ Tamtéž. Akce SZ Vranov n/D – generální obnova, informace pro poradu ředitele 24.6.1975.

²⁶² SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. Péče o památkový fond. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989, s. 279-283.

- úprava domku u brány na bytovou jednotku
- statické zpevnění fortifikací: barbakánu, západní a jižní strany hradeb, oprava mostu, komunikací
- rekonstrukce historické zeleně, úprava podnože zeleně čestného dvora, jižní, severní a západní parkánové terasy, úprava terénu prvního nádvoří
- kaple: oprava krovů, krytiny, fasády, okenních a vstupních otvorů, klempířské a jiné stavební úpravy
- hrobka: komplexní obnova, elektrifikace, osvětlení
- restaurátorská obnova fresky Pád andělů od I. Zeinitze
- uměleckořemeslná komplexní obnova mobiliáře a rozpracování opravy varhan
- jižní křídlo prvního nádvoří: úprava bytové jednotky
- komplex budov prvního nádvoří: vybudování historické vstupní expozice, zhodnocení archeologického nálezu hypokaustu, realizace audiovizuální expozice *Obnova státního zámku Vranov nad Dyjí*, obnova prostoru čekárny. Obnova stavebních konstrukcí: krovů, omítek, statické zajištění zdiva a vnitřních ochozů, úprava vyhlídky na baště. Vybavení čekárny a prodejny vstupenek. Provedení nové omítky s restitucí renesančních šambrán, oprava sgrafita severní arkádové části, obnova oken, dveří, komínů a krytiny
- severní křídlo prvního nádvoří: úprava dvou bytových jednotek
- oprava vodovodu
- příprava zřízení alternativního parkoviště v místech autobusové zastávky
- sál předků: oprava jižního a severního vítězného oblouku, oprava krovů, krytiny, statické zajištění kopule, obnova dveří, oken a okenic, rekonstrukce fasád vč. barevnosti. Interiér: obnoveny štukové výplně v okenních nikách, kartuše, nápisy, římsy, hlavice, krby, umělé mramory a dlažba, ozvučení prostoru dobovou hudbou. Severní terasa: obnova schodiště, mřížového zábradlí na vyhlídce. Jižní terasa: oprava slunečních hodin
- hlavní zámecká budova: oprava krovů a krytiny, oprava klempířských prvků, oprava fasád, výměna a oprava oken a dveří vč. kování, oprava vnějšího přístupového schodiště vč. Mattielliho soch, doplnění nik a váz pod hlavní podestou. Interiér:

výměna a rekonstrukce historických parket, rekonstrukce chodbových dveří a oken, stavební restituce prostorů hlavního a západního křídla, obnova dřevěného obložení, parapetů a okenic, profilovaných lišt a říms, vyřezávaných částí obložení a stropů, rekonstrukce látkových tapet v jedenácti místnostech, oprava barokní sádrové omítky v chodbách a okenních špaletách, oprava krbů a kamen, restituce místnosti barokních lázní na základě nových objevů, oprava dlažby v chodbách

- elektroinstalace včetně bezpečnostních a protipožárních signalizací
- restaurace malovaných plátěných tapet pěti místností, nástěnných maleb šesti místností, restaurace soch na kamnech a krbech
- oprava cca 500 kusů mobiliáře uměleckořemeslnými a restaurátorskými pracemi
- oprava a obnova původních typů historických garnýží pro 30 místností
- hypotetická rekonstrukce textilií závěsů, draperií a záclon
- oprava závěsných a nástěnných lustrů pro 30 místností a chodby
- oprava a dokumentace exponátů

Opravy pokračovaly i nadále, v roce 1980 byly vybudovány provozní místnosti zámku – kanceláře, archiv, inspekční pokoje atd. 1981-1982 byla provedena rekonstrukce interiéru kaple. Následující rok 1983 byly prováděny práce spojené s akcí ICOMOS. V roce 1984 byly opraveny poklopy zámecké hrobky a byly opraveny opěrné zdi. V roce 1985 byly provedeny čalounické práce pro instalaci a do roku 1987 byla vyrobena barokní mříž zámecké kaple. Následně v roce 1986 byly vyrobeny dveře vč. kování do prostor depositářů a v roce 1987 byly vyrobeny regály pro archiv a provedeny nové opravy omítek a fasády.

Uvedené práce provádělo KSSPPOP v Brně a tato obnova byla oceněna několika vyznamenáními celostátní úrovně, mmj. 1. cenou za nejlépe prezentovaný památkový objekt v ČSR.²⁶³

Také díky popsanému vývoji a průběžným opravám může být tato národní kulturní památka dodnes důstojným reprezentantem středoevropského baroka evropského významu. Je pod správou NPÚ Územního odborného pracoviště v Brně a veřejnosti je přístupný formou rozsáhlé interiérové instalace. V několika prohlídkových okruzích je možné navštívit zámecké

²⁶³ SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. Péče o památkový fond. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s. 279-283.

interiéry, sál předků, zámeckou kapli nebo zahrady, ale také každoročně obměňované tematické výstavy.

6.2. Jevišovice

Město Jevišovice leží severozápadně od Znojma, od rakouských hranic jsou vzdáleny přibližně 16 km. Mohou se pochlubit přítomností dvou zámků, tzv. Starým a Novým. Jevišovice jsou významným památkovým i rekreačním centrem, nachází se zde významná archeologická lokalita a kamenná údolní přehrada postavená v letech 1894-1897.²⁶⁴ Podstatná je také jejich středověká historie, kdy sehrály roli husitského centra na Moravě a husitská tradice je zde připomínána dodnes. Oba zámky mají z umělecko-historického hlediska především regionální význam.

Výraznější památkou je Starý zámek, který stojí nad městečkem na ostrohu nad řekou Jevišovkou. Byl postaven po vyplenění staršího sídla (1421) v 1. polovině 15. století a prodělal zásadní renesanční a některé barokní přestavby. Zámek převzal dvoudílné členění původního hradu, pětiboké předhradí je renesanční na gotických základech, do zámku vede přes 20 m široký příkop kamenný renesanční most. Ve stavbě zámku je stále zřetelné původní hradní jádro. Čtyřkřídlá dispozice s nádvořím leží na půdorysu nepravidelného lichoběžníku, na konci ostrožna vybíhá zámecká kaple, která leží možná na původní gotické baště.²⁶⁵

Současná podoba Nového zámku vznikla na konci 19. století na místě barokního letního letohrádku na jihovýchodě obce. Je obklopen barokním parkem s bohatou sochařskou výzdobou L.Mattielliho.²⁶⁶ Jedná se o patrovou romantickou stavbu ve stylu anglické neogotiky s prvky neorenesance na obdélném půdorysu s mladšími přístavbami na západní straně. Fasáda původní stavby je bohatě členěna, jsou na ní zřejmé neogotické i neorenesanční prvky, jimž dominuje výrazné cimbuří. Do nedávné doby byl Nový zámek badatelsky opomíjen, což bylo způsobeno vztahem k historizující architektuře všeobecně, ale svou roli

²⁶⁴ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.10.

²⁶⁵ LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966. s.12.

²⁶⁶ FALCOVÁ. s.10.

pravděpodobně sehrál také způsob jeho novodobého využití, které objekt v podstatě schovává před veřejností.²⁶⁷ Podrobnější stavebně historický vývoj objektů viz příloha č. 2.

Poslední šlechtický majitel velkostatku v Jevišovicích byl Eduard Larisch-Mönnich.

Poválečná historie

Nový i Starý zámek v Jevišovicích byly ve vlastnictví Eduarda Larisch-Mönniche, rakouské národnosti, který se po roce 1945 vrátil do Rakouska.²⁶⁸ Po válce byly tedy oba zámky zestátněny na základě dekretu č.12/1945 a dostaly se pod národní správu velkostatku Jevišovice, kterou prováděl Bohumil Kroulík z Jaroslavic.²⁶⁹ Národní správa velkostatku Jevišovice byla zrušena k 11. dubnu 1947 s poznámkou, že dosud nepřidělený byl „i nový“ zámek v užívání SČM.²⁷⁰ Oba objekty byly dány pod ochranu památkového úřadu.²⁷¹

Starý zámek

Starý zámek je v *Seznamu hradů a zámků obvodu stanice NB. Jevišovice, které patřily bývalým německým majitelům* z července 1945 popsán jako neobyvatelný kromě 9 bytů pro deputátníky, jeho celkový stav byl označen za špatný, v místnostech byly propadené stropy, z části byl užíván jako sklad obilí, na rozdíl od nového zámku ale bylo uvedeno, že střežení není zapotřebí.²⁷²

Po osvobození se se souhlasem MNV zámku ujalo místní Družstvo pro zvelebení Jevišovic, které jej za podpory státu chtělo obnovit²⁷³ pro využití obce a pro kulturní účely. Stavebník Jan Tomek sepsal pravděpodobně prováděné práce v roce 1951: zabezpečení věže, opravy střech, osazení a zadržování oken se zasklením a nátěrem, stažení zdiva železnými táhly, podezdění a zesílení základů a vodo-instalační přípojku, mezi opravy plánované na další rok

²⁶⁷ KLEMPA, Aleš. *Nový zámek v Jevišovicích: Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém syllu*. Brno, 2008. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí: prof.PhDr.Jiří Kroupa, CSc. s.26-27.

²⁶⁸ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 31.10.1964.

²⁶⁹ MZA, B 280, kart. 1854, f. 466. Seznam hradů a zámků obvodu stanice NB. Jevišovice, které patřily bývalým německým majitelům z 30.7.1945.

²⁷⁰ MZA. B 282, kart. 37, f.115. Zrušení velkých národních správ.

²⁷¹ MZA, B 280, kart. 1854, f.466. Seznam hradů a zámků obvodu stanice NB Jevišovice, které patřily bývalým německým majitelům z 30.7.1945.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Návrh na zařazení Starého zámku v Jevišovicích mezi objekty s kulturně-politickým využitím od MNV pro KSSPPOP ze dne 2.11.1964.

patřila úprava druhého patra přední hlavní fronty, nové podlahy v místnostech, opravy starých dřevěných stropů, dokončení střech, opravy vazeb krovů, okapní žlaby a roury, část nové fasády a částečná instalace vodovodu, v roce 1952 píše, že budou opravy asi za 800 tis. až 1 mil. Kčs.²⁷⁴

Správa Starého zámku ale nebyla pravděpodobně oficiálně dořešena, v roce 1952 v přípisu z 28. ledna upozorňuje KNV, že před provedením oprav bude nutné pořídit plány zámku, aby mohl být vypracován projekt adaptací pro nové využití, „*keré bude nutno řešit při definitivním vyřešení vlastnictví objektu*“.²⁷⁵ Na stejném místě SPÚ uvádí zámek jako objekt II. kategorie.

Ze zápisu z jednání na místě ohledně stavebních úprav, kde byl MNV upozorněn, že je nutné, aby do 4 měsíců předložil návrh na využití zámku a dal jej ke schválení nadřízených orgánů, ale už vyplývá, že současným knihovním vlastníkem je Družstvo pro zvelebení venkova v Jevišovicích. Na stejném místě bylo ale upozorněno, že má objekt předat nejlépe správě MNV.²⁷⁶ Jako nejnutnější úpravy pro rok 1952 uvádí tento zápis také zabezpečení věže železnými kleštinami, vyždění rozrušeného zdiva, osazení nových oken a vrat, pořízení nových oken v kapli, opravu střech hlavní budovy, dokončení opravy záchodů, zřízení žumpy, a drobné vnitřní udržovací práce. V tomto zápise je zmíněn také plán MNV umístit v prvním patře předního traktu zdravotní středisko a zámeckou kapli svěřit československé církvi, přičemž je s oběma nutno jednat o příspěvku na úpravu.²⁷⁷ Stavitel Jan Tomek provedl na základě tohoto jednání odhad prací na přibližně 250 tis. Kčs.²⁷⁸

9. října 1952 upozorňoval Tomek na problémy při opravách – pokrývačské práce byly zastaveny z důvodu finanční úhrady, ale měly by být obnoveny, protože v některých místech zatékalo, bylo nutné ještě některé místnosti doplnit dvojitými okny, aby nezamrzl vodovod, což činilo nový náklad 50 tis. korun. Žádal tedy o sdělení, zda byl pro daný rok k dispozici ještě nějaký obnos na prostavění. Program pro využití ale MNV zatím nestanovilo (nebyla ujasněna přítomnost zdravotního střediska), Tomek dále upozorňuje, že věž není opravena,

²⁷⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis pro KNV IV.odbor od Jana Tomka stavitele ze dne 26.7.1951.

²⁷⁵ Tamtéž. Přípis pro KNV od SPÚ Z 28.1. 1952.

²⁷⁶ Tamtéž. Zápis o jednání v Jevišovicích 2.4. 1952.

²⁷⁷ Tamtéž. Zápis o jednání v Jevišovicích 2.4. 1952.

²⁷⁸ Tamtéž. Aproximativní rozpočet z 22.4.1952.

protože Komunální podnik Znojmo dodal jen několik táhel a na ostatní nemá materiál, věž je ale ve špatném stavu.²⁷⁹

O plánech využití MNV informovalo v prosinci 1952, v patře měly být kanceláře MNV, „*kulturní jizby*“ a středisko osvětové besedy. Už bylo provedeno zabezpečení věže, dále pro rok 1953 bylo v plánu rozebrat klenby a schody a „*tyto znovu provést*“ (myšleno ve věži), dále osadit a zasklít okna do věže, dokončit opravy střech a stropů 2. patra a provést část nových parketových podlah. Podepsaný Tomek poznamenává, že na žádost ing. Sochora provedl zaměření zámku, které předal ing. Veselému z VUT v Brně (nebyly mu ale uhrazeny výlohy 15 tis. Kčs).²⁸⁰ V dalším dopise SPÚ upozorňuje na to, že nemá podrobné údaje o plánovaném využití. Byly zde vytknuty práce, které je zatím podle plánu možno provádět a na kterých je shoda z památkového hlediska. Okresnímu stavebnímu podniku by měly být zapůjčeny plány zaměření, práce jsou totiž doposud prováděny „*jen podle dobrého zdání*“.²⁸¹

Obnova prováděná za správy Družstva pro zvelebení Jevišovic skončila neblaze a to žalobou na vedoucí stavby Jana Tomka a Antonína Antla, kteří byli v roce 1958 odsouzeni (Jan Tomek za poškozování socialistického majetku, u Antonína Antla nebyl důvod dohledán). Od té doby byly práce zastaveny.²⁸² Z dopisu JmKNV pro KSSPPOP z 12. srpna 1962 vyplývá, že Jan Tomek byl odsouzen Krajským soudem v Brně 30. prosince 1958 pro trestné činy poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, jichž se měl dopustit v souvislosti s úpravami Starého zámku v Jevišovicích. Dopis informuje o žádosti Jana Tomka o prominutí pohledávky, která byla stanovena na 2/3 jeho platu.²⁸³

Stav z roku 1959 je popsán následovně: stropy nemají ochrannou vrstvu proti prohoření, leží na nich staré tašky a různá suť, která stropy zatěžuje, stropy jsou pravděpodobně staré od přestavby 1668, nebudou tedy dlouho schopny snášet zátěž a je nutné suť odstranit. Pro nános suti nebylo možno zjistit, jestli jsou stropy povalové nebo zesponu podbité a orákosované. Opravovaná střecha vykazuje nedostatky, jsou používány různé šířky tašek a při příležitostných opravách dochází k tomu, že spáry nejsou kryté, a pak jimi zatéká,

²⁷⁹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis KNV od Jana Tomka z 9.10.1952.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ Tamtéž. Dopis SPÚ pro KNV OŠK ze dne 25.8.1956.

²⁸² Tamtéž. Návrh na zařazení Starého zámku v Jevišovicích mezi objekty s kulturně-politickým využitím od MNV pro KSSPPOP ze dne 2.11.1964.

²⁸³ Tamtéž. Dopis JmKNV pro KSSPPOP ze dne 12.8.1963.

k tomu je laťová zchátralá a tenké, mělo by se uvažovat o snesení krytiny a obnově silnějšími latěmi. V místnostech druhého patra u věže jsou nové prkenné podlahy připravené pro pokládku parket, jsou provedené tak neodborně, že tvoří tři různé výšky, je nutné je zarovnat.²⁸⁴

Při žádosti o provedení prací pro rok 1960 odpověděl OSP Znojmo tak, že pro přeplněnost výrobní kapacity nemohou požadovanou památkovou údržbu pro rok 1960 provést.²⁸⁵ Což je ale později negováno dopisem z 12. listopadu 1959, ve kterém je uvedeno, že OSP Znojmo opravy ve výši 160 tis. Kčs přijme.²⁸⁶ Jednalo se o GO krytin za 160 tis. Kčs, dále bylo nutno zabeznit všechny otvory (v kapli hnízdili holubi a netopýři), bylo nutné odstranit znečištění trusem, což měl provést MNV.²⁸⁷ Částka na první etapu GO střech byla později zvýšena na 200 tis. Kčs.²⁸⁸

Ještě v roce 1960 žádala KPS v Brně (Krajská památková správa) Lidový soud Znojmo o zjištění vlastníka, resp. správce, Starého zámku z pozemkové knihy, v odpovědi ze 7. prosince 1960 je uvedeno, že objekt se souvisejícími pozemky a objekty je stále zapsán pouze jako „panství v Jevišovicích“, kdo je správcem nebo knihovním vlastníkem tedy podle tohoto vyjádření není známo.

V roce 1960 žádali o dočasný pronájem některých prostor zástupci Lidového výrobního družstva Elektrokov, který už používal pět místností (nájemní smlouva byla Elektrokovu povolena ONV Znojmo bez vědomí MNV).²⁸⁹

V roce 1961 převzal Starý zámek do své přímé správy MNV Jevišovice a na obnově se podílelo i obyvatelstvo bezplatnými brigádami. V té době už v zámku byla umístěna archeologická expozice Jevišovické kultury.²⁹⁰

²⁸⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Zjištění stavu objektu od MNV pro KPS ze dne 11.3.1959 podepsán Karel Kořítko, znalec a odhadce odboru pozemního stavitelství Jevišovice.

²⁸⁵ Tamtéž.. Dopis OSP Znojmo pro KPS Brno ze dne 14.9.1959.

²⁸⁶ Tamtéž. Dopis MNV pro KPS z 12.11.1959.

²⁸⁷ Tamtéž. Zápis sepsaný dne 13.ledna 1960 v kanceláři MNV v Jevišovicích.

²⁸⁸ Tamtéž. Dopis KPS pro OSP z 13.srpna 1960.

²⁸⁹ Tamtéž Dopis od MNV pro KPS ze dne 30.března 1960.

²⁹⁰ Tamtéž. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 31.10.1964

OSP Znojmo zahájil I. etapu prací 4. září 1961, při kterých bylo opraveno pět dílčích částí říms, byla svezena krytina a přeložení střech mělo být započato, byly také provedeny některé práce zabezpečovací.²⁹¹

V období let 1961-1964 byly postupně opraveny všechny střechy, obnoveny renesanční vikýře, prostory byly vyčištěny od sutě a vyklizeny. Prováděny byly práce v místnostech přízemí a 1. patra vč. kaple i v 2. patře. MNV také upozornil KSSPPOP, že by měl být Starý zámek zařazen mezi objekty s kulturně politickým využitím a užíván jako památník moravského husitství, v dopise MNV zdůraznil vlastní husitskou minulost.²⁹²

MNV v roce 1961 informoval KSSPPOP, že na Starém zámku prováděl nejnnutnější udržovací práce, aby mohl být využit pro kulturní účely – v prvním poschodí zadního traktu byla umístěna hudební škola, chodba v přízemí, kterou si dříve najímal Elektrokov, už je vystěhovaná. K opravě chodby chce použít betonové dlažby a žádá proto památkové středisko o povolení.²⁹³

Podle zápisu z porady konané 4. července 1962 však stále nebyla fakticky předána správa objektu MNV, pro předání bylo třeba vyhledat dosavadní správce.²⁹⁴

V roce 1962 byly provedeny, včetně již uvedených, následující práce: dílčí oprava krytiny, vybudování střešních otvorů, dílčí klempířské práce. Investiční úkol bude vypracován na základě studie VUT Brno, podle níž byl potvrzen návrh na nové využití Starého zámku. Bylo počítáno mj. se zřízením muzea a obřadní síně.²⁹⁵

Reflexe v dobovém tisku shrnují, že se ve starém zámku chystá kulturní středisko obce s kavárnou, restaurací, noclehárnou atd. a na fasádě mělo být obnoveno psaníčkové sgrafito. Vše celkovým nákladem 5,5 mil. Kčs.²⁹⁶

²⁹¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Záznam sepsaný na MNV Jevišovice 5. října 1961 ve věci starého zámku v Jevišovicích.

²⁹² Tamtéž. Návrh na zařazení Starého zámku v Jevišovicích mezi objekty s kulturně-politickým využitím od MNV pro KSSPPOP ze dne 2.11.1964.

²⁹³ Tamtéž. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 7.10.1961.

²⁹⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice. Zápis z porady týkající se správy a ochrany národního majetku u státních hradů a zámků Bítov, Jevišovice a Uherčice konané dne 4.7.1962.

²⁹⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Záznam sepsaný na MNV v Jevišovicích dne 30. ledna 1962 ve věci Starého zámku v Jevišovicích.

²⁹⁶ Tamtéž. Výstřižky z časopisu Rovnost 9.2.1962 článek „Tak to má být“, výstřižek z časopisu Svobodné slovo z 18.2.1962 noticka, výstřižek z časopisu Znojmsko z 18.1.1961 „Starý zámek v novém rouše“.

K výše zmíněnému odsouzení Jana Tomka se 15. srpna vyjádřil ředitel KSSPPOP v Brně Jaroslav Červinka. Podle něj rozsah škod, jak je uvedl lidový soud, neodpovídá reálné skutečnosti. Podle jeho vyjádření soudní znalci pravděpodobně odhadovali škody vzhledem k přísné konzervaci památky, takový způsob by byl ale žádoucí jen u nejvýznamnějších kulturních památek sloužících k výchově a vzdělávání společnosti. Podotýká, že je také mnoho objektů, které musí sloužit společenským „*a mnohdy i hospodářským účelům*“. Mohou tedy být připuštěny i moderní architektonické nebo stavební úpravy. V případě jevišovického zámku se počítá s jeho kulturně společenským využitím, proto budou muset být některé změny připuštěny, aby mohl vyhovět svému účelu. Středisko je tedy toho názoru, že většina změn být provedena musela, byly sice provedeny necitlivě ze strany provádějících podniků, což se ale děje i na jiných památkových objektech, a zásahů, které se později musely opravovat, bylo v tomto případě minimum. Červinka dále píše, že danou situaci způsobila nepříznivá projekční připravenost let 1948-1955 a také, že tehdejší podmínky nezajišťovaly úzký vztah s památkovými orgány jako dnes.²⁹⁷ Z prostudovaných materiálů ale není známo, jestli díky tomuto vyjádření došlo také k rehabilitaci Jana Tomka. Zápis z jednání k posouzení oprav na Starém zámku před rokem 1958, kdy byly předmětem soudního řízení, uvádí, že Advokátní poradna ve Znojmě požaduje obnovení soudního řízení. Na poradě bylo shrnuto, že veškeré dříve provedené úpravy plně slouží dnešnímu provozu a nedostatky z pohledu státní památkové péče byly způsobeny především nejasnou organizační právní a výkonnou složkou státní památkové péče v letech 1956-1958. Úpravy proto byly prováděny bez předchozího plánu využití, nebo projektová a rozpočtová dokumentace nebyla zpracována ani odsouhlasena památkovými orgány, což by zaručilo návaznost jednotlivých prací v souladu s památkovou hodnotou zámku. Nedostatky jsou ale dnes vyváženy stavebním zhodnocením objektu a některé z nich, jako např. výměna oken při celkové obnově fasád, vložené sanitární zařízení, vodoinstalace, elektroinstalace nebo kanalizace, bude možno odstranit bez zvláštních potíží nebo uvést v soulad se současnými obnovovacími pracemi. Dané opravy navíc vedly k zastavení chátrání objektu, což je také nutno přičíst iniciativě Jana Tomka.²⁹⁸

Jak je patrné z předešlého textu, organizační změny v 60. letech znamenaly také zvýšený zájem MNV o kulturní využití zámku, a je proto k dispozici četná korespondence

²⁹⁷ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek Vyjádření pro FO JKVN od Jaroslava Červinky ze dne 15.8.1963.

²⁹⁸ Tamtéž. Zápis z jednání na KSSPPOP z 28.prosince 1965, přítomni Jaroslav Červinka, ing.arch.Jiří Grabmüller a Antonín Coufal v Brně 3.ledna 1966.

mezi MNV Jevišovice a KSSPPOP, podepisovaná za MNV především Dr. Ladislavem Audym.

V roce 1964 informuje MNV opět o svém záměru zřídit husitské muzeum, podotýká, že se Jevišovice stávají v posledních letech také vyhledávaným rekreačním střediskem (vybudování koupaliště na přehradě), žádá proto KSSPPOP o zapůjčení exponátů husitských zbraní pro toto muzeum z ostatních hradů a zámků.²⁹⁹ V obnovené kapli bylo zřízeno vlastivědné muzeum.³⁰⁰ V následujícím roce 1965 projevil Etnografický ústav Moravského muzea zájem o užívání prostor 2. patra a zámecké kaple pro vytvoření studijní sbírky polychromovaného nábytku.³⁰¹

Podle SHP provedeného v roce 1966 byl stav objektu následující: krovy ze 17.-18. století byly relativně zachovalé, ve špatném stavu se nacházela komínová tělesa, omítky byly sešlé.³⁰² Na současný stav objektu mělo podle průzkumu největší vliv jeho opuštění dosavadními obyvateli jako reprezentačního sídla na konci 19. století a jeho degradace, od té doby nastalo postupné chátrání. V době provádění průzkumu však probíhala úspěšná obnova, v dobrém stavu byly krytiny i zdivo, pozornost by se nadále měla věnovat stropům – doporučena byla sondáž trámových záklopů, značně opotřeбенé byly podlahové krytiny ať už dlažby, prkenné podlahy nebo parkety a byla doporučena jejich výměna. Pozornost se měla věnovat rozsáhle dochovaným omítkám z 16. století. Vzhledem k tehdejšímu využívání zámku uvádí SHP, že jak v předzámčí, tak v zámeckých budovách bylo nevhodně ubytováno osm nájemních skupin. Byla zde také nevhodná turistická noclehárna s kapacitou 60-80 lůžek v částečně průchozích sálových prostorách prvního patra zámku s nedostatečným hygienickým zařízením. V prvním patře zámku byl podle SHP nevhodně užíván sál pro společenské a kulturní potřeby obce. Některé prostory v přízemí sloužily městskému museu, dále zde byla umístěna hudební škola. Druhé patro sloužilo jako depositář Moravského národopisného muzea, v předzámčí fungovala pohřební služba nebo místní prádelna.³⁰³ V jižním křídle předzámčí probíhala toho času adaptace pro budoucí restauraci.³⁰⁴

²⁹⁹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis MNV podepsán L. Audy pro KSSPPOP z 21.9.1964.

³⁰⁰ Tamtéž. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 17.9.1964.

³⁰¹ Tamtéž. Dopis Moravského muzea pro KSSPPOP z 3.1.1965.

³⁰² LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966. s.18.

³⁰³ Tamtéž. s.26-29.

³⁰⁴ Tamtéž. s.30.

V budoucnu bude nutná oprava sítí, dořešení odpadů, centrálního vytápění a instalace hromosvodu. Jako vhodné využití se uvádí pouze kulturní, za nejvhodnější se uvádí Moravské muzeum, předzámčí potom na pomocné potřeby provozu – restaurace, byty atp.³⁰⁵

V roce 1966 bylo při opravě sgrafit (objednáno u Českého fondu výtvarného umění³⁰⁶) zjištěno, že hlavní budovy mezi vstupní branou nádvoří a věží stojí na velmi zvětralé skále. Hrozilo nebezpečí, že by se základové zdivo mohlo sesout. MNV měl v plánu obestavět opěrnou zeď před tu, která již stojí okolo rohu věže a skálu by bylo nutno zajistit betonovými injektážemi.³⁰⁷ Následující rok 2. listopadu oznamuje MNV, že se 14. října t.r. zřítla větší část skalního masivu pod zámeckou kaplí (viz obr.2/V) a další jeho část je utržena a hrozí další zřícení, v ohrožení je tak i základová zeď kaple. Po zřícení shlédl stav pracovník KSSPPOP a zhodnotil jej jako havarijní, bylo požádáno o komisi odborníků z ONV.³⁰⁸

V roce 1967 žádal předseda MNV Řiháč i hospodář Audy architekta KSSPPOP o zaslání příkazu k demolici kolny, která zacláněla výhledu na zámek a byla toho času užívána Jednotou Moravský Krumlov. Příkaz k demolici by zároveň MNV využil jako pádný důvod pro vypovězení smlouvy s Jednotou.³⁰⁹

V roce 1970 při kontrolním dni bylo konstatováno, že oprava hlavního průčelí byla provedena kvalitně. Dále bylo konstatováno, že pro zajištění utrženého skalního masivu bude nutné odstranit všechny porosty ze skály i z vlastní zámecké budovy, aby bylo provedeno statické zajištění trhající se skály u kaple. Dále bylo odsouhlaseno, že bude postupně dokončena oprava sgrafit, a že dveře a okna budou ponechána v současném stavu.³¹⁰

Změna ve správě se udála v roce 1972, kdy bylo rozhodnuto, že MNV Jevišovice předá správu Starého zámku Moravskému muzeu v Brně.³¹¹ Operační správa objektu byla předána Moravskému muzeu v Brně bez předzámčí (zůstalo ve správě MNV), na které si muzeum vyhradilo předkupní právo. ONV měl pomoci MNV se zajištěním financí na opravu

³⁰⁵ LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966. s.31.

³⁰⁶ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Objednávka MNV pro ČFVU z 13.5.1966.

³⁰⁷ Tamtéž. Dotaz na obnovu Starého zámku pro KSSPPOP od KNV ze dne 19.8.1966.

³⁰⁸ Tamtéž. Dopis MNV pro ONV Znojmo ze dne 2.11.1967.

³⁰⁹ Tamtéž. Dopis MNV Jevišovice pro KSSPPOP ze dne 22.11.1967.

³¹⁰ Tamtéž. Zápis z konzultačního dnu konaném dne 28.října 1970 v Jevišovicích

³¹¹ Tamtéž. Pozvání MNV Jevišovice pro KSSPPOP na jednání ve věci předání správy ze dne 24.2.1972

předzámčí z akce Mates. MNV se zavázal omezit užívání lůžek ubytovny na 4 místnosti a celý objekt postupně opustí do konce roku 1976 vč. místností hudební školy, společenského sálu a skladu CO.³¹²

Od roku 1975 byla prováděna rekonstrukce elektroinstalace, v plánu bylo rozmístění svítidel vhodných pro památkový objekt – v sále a v kapli křišťálové lustry, dále měly být instalovány el. zásuvky a v hlavním sále akumulární kamna. Měly být provedeny také opravy podlah v sále, bývalém šenku, bývalé kuchyni a hudební škole, na betonový podklad měly být položeny atypické parkety podle starého vzoru, v dalších prostorách mramorové krémové dlaždice podle dochovaného stavu, podlahy ve sklepě pod sálem měly být řešeny betonovým podkladem a na něm položením keramických dlaždic v červenohnědé barvě, stejné měly být i v některých místnostech (v menších rovnoběžně, ve větších do stromečku). Bylo doporučeno provést dlažbu dvora 2. nádvoří z kočičích hlav vsazených do betonu, schodiště ze sálu do 2. patra mělo být opraveno novými betonovými schody, nové betonové schodiště do nocleháren mělo být obloženo dubovými deskami, schodiště z přízemí zadního traktu do 1. poschodí ke kapli mělo být vybudováno nové betonové obložené mrákotínskými žulovými deskami. Východní fasáda měla být opravena a u ní vybouráno zadržování některých oken. Měl být obezděn vývod kanalizace v dolní části východní fasády, odstraněno nevhodné trubkové zábradlí okolo terasy a nahrazeno novým kovaným podle starého typu. Starý železný balkon z 2. poloviny 19. století měl být odstraněn, protože narušoval renesanční severozápadní fasádu a byl v desolátním stavu. Potrubí ve sklepě se mělo podle možností zazdít. Nátěry oken a dveří měly být provedeny uvnitř bílé a zevně ořechově hnědé, v 2. patře s depozitáři se měly ponechat všechny dveře v hnědém přírodním provedení.³¹³

Stanoviska od KSSPPOP k prováděným pracím byla vesměs kladná, na jižní fasádě mělo dojít k nahrazení původních renesančních spodních oken, měly být oříznuty profily trámů oken a předány středisku a nová okna měla být provedena v renesančním členění, doporučen byl model použitý v Telči.³¹⁴

³¹² Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Zápis sepsaný 2. března 1972 ve věci předání Starého zámku v Jevišovicích do operativní správy Moravského muzea.

³¹³ Tamtéž. Zápis o technické poradě konané 1. 12. 1975 na Starém zámku v Jevišovicích v souvislosti se zde prováděnými opravami Moravským muzeem v Brně.

³¹⁴ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro Moravské muzeum ze dne 22. 11. 1976.

V roce 1977 byly provedeny restaurátorské práce na výzdobě okenních špalet v sále.³¹⁵ V roce 1978 byl krajským střediskem vytknut způsob opravy elektroinstalace v předzámčí, která zde poškodila sgrafita.³¹⁶ Určité neshody se projevíly při opravách fasády zámecké kaple, kde se podle rozhodnutí z předešlého roku měly prý omítky odstranit a pořídit jejich kopie, při ohledání bylo ale zjištěno, že je jejich dosud neotlučená část v dobrém stavu. Byl tedy dán pokyn k zastavení dosavadních prací a nakonzervování těchto částí v originále. Po pozdější návštěvě bylo zjištěno, že se nové omítky barevně neshodují s originálem, práce už ale byla hotová a nezbylo než ji vzít na vědomí.³¹⁷

V roce 1981 byly objednány následující restaurátorské práce: průzkum fasády nádvoří, další restaurování sgrafita, úpravy renesančních omítek, opravy kamenných ostění, oprava arkády, erbovního reliéfu vč. opravy vstupu, opravy fasád přístavby věže.³¹⁸ Nadále postupovaly dříve zahájené restaurátorské práce na fasádě a jinde, vše v rámci nové aktivace zámku pro potřeby Moravského muzea.

Problém nastal ve věci péče o předzámčí Starého zámku, které zůstalo v majetku MNV Jevišovice a jeho stav vyžadoval okamžité zásahy. Bylo třeba očistit prostor od náletové zeleně, vyspravit opěrné zdivo kamenným zdivem, měly být opraveny komíny a vyměněny dveře svobodárny. Příští využití předzámčí vyžadovalo vybudování septiku, potřebná byla také výměna oken. Budoucí využití bylo konzultováno ve smyslu ubytovacího zařízení.³¹⁹

Komplexní obnova Starého zámku byla dokončena v roce 1984 (kromě předzámčí). Moravské muzeum bylo KSSPPOP ale upozorněno, že nebyla provedena oprava zábradlí schodiště při vstupu do věže a kované zábradlí při výstupu na terasu, nebyla vyrobena kovová brána v průchodu na druhé nádvoří ani osazena dřevěná vrata.³²⁰ V předzámčí vyhovovala pouze restaurace „U suchého čerta“, kterou toho času využívala Jednota Moravské Budějovice.³²¹

³¹⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Opis zprávy o prohlídce restaurátorského díla z 5.6. 77.

³¹⁶ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro MNV z 7.2.1978.

³¹⁷ Tamtéž. Zpráva pro domo od arch. Žlábka z 13.března 1979 a 26. června 1979.

³¹⁸ Tamtéž. Objednávka Moravského muzea pro Dílo číslo 67/10/81.

³¹⁹ Tamtéž. Zápis z konzultace provedené přímo na místě dne 21.5.1982.

³²⁰ Tamtéž. Dopis pro Moravské muzeum od KSSPPOP ze dne 1.10.1984

³²¹ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro JmKNV z 24.2.1984.

Při prohlídce Starého zámku byla konstatována vysoká atmosférická vlhkost a doporučeno pořízení větráků, v kapli byla připravována instalace sbírky hudebních nástrojů, dále komise navrhla Moravskému muzeu, zda by mobiliář z depozitu nemohl být v některých prostorách instalován do zámecké expozice běžné na zámcích I. kategorie, a tak zpřístupněn veřejnosti.³²²

V roce 1985 MNV opravovalo opěrné zdi předzámčí části nad Podolím.³²³ O rok později byl vydán souhlas s demontováním dřevěného trémového stropu nad bývalou černou kuchyní a vytvoření nového stropu (starý byl silně zasažen dřevomorkou).³²⁴

MNV mělo podle KSSPPOP požádat o přiřazení předzámčí do Jednotného programu soustavné péče o vybrané památky na období let 1986-1990, kde už byl Starý zámek a kontrast v jejich stavu nepůsobil dobře. Bylo ale konstatováno, že Starý zámek byl do tohoto programu zapsán 17. prosince 1985 a předzámčí z tohoto rozpočtu bylo možné financovat také bez ohledu na formální správu.³²⁵

Podle plnění programu soustavné péče o vybrané kulturní památky v Jihomoravském kraji na období 1986-1990³²⁶ byly během roku 1986 provedeny práce běžné údržby, oprava fasád, střech a hromosvodů, byla osazena vstupní vrata, dveřní křídla na terasu a přístavek a byla provedena výměna podlahy v kapli. V interiéru byly rozšířeny místnosti pro depozitáře, v těch prostorách, kde byla dokončena výměna stropů, byla instalována expozice *Historický vývoj a přeměny Jevišovicka*.³²⁷

Po roce 1990 proběhla neúspěšná jednání o převedení předzámčí do majetku Moravského zemského muzea. Starý zámek ale ve správě muzea zůstal, v současnosti je po nedávné rekonstrukci střech, krovu a fasád opět v dobrém stavu. Moravské zemské muzeum zámek využívá pro své depozitáře, z nich je část přístupná veřejnosti formou stálých expozic, pořádá zde také dlouhodobé výstavy.

³²² Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Zápis z prohlídky starého zámku provedené 12.4.1984, zápis v Brně 18.4.1984.

³²³ Tamtéž. Zápis sepsaný 3.10.1985.

³²⁴ Tamtéž. Zápis z jednání 17.1.1986.

³²⁵ Tamtéž.. Zápis z jednání konaného 27.3.1987.

³²⁶ Tamtéž. Dopis pro Moravské muzeum od KSSPPOP ze dne 14.1. 1987.

³²⁷ Tamtéž. Dopis od Moravského muzea pro KSSPPOP ze dne 22.1.1987.

Nový zámek

Na jednání Zemského národního výboru 20. srpna 1945 byla podána zpráva, že zámek v Jevišovicích byl jen jednou zasažen granátem a dá se lehce opravit. Jeho vybavení se stalo válečnou kořistí, část byla odnesena obyvateli okolních obcí, část je na MNV (ze zápisu ale není jasné, jedná-li se o Nový nebo Starý zámek, vzhledem k poznámce o vybavení se ale dá soudit, že jde o Nový zámek, pozn.aut.)³²⁸

V *Seznamu hradů a zámků obvodu stanice NB Jevišovice, které patřily bývalým německým majitelům* je popsán následovně: Nový zámek má 41 místností a z nich 6 velkých salonů, 2 kuchyně, záchody, koupelny, spíže, umyvárny, chladírny, chodby a věže. Jeho stav byl zhodnocen jako dobrý, obyvatelný, možný pro použití jako sanatoria. Při průchodu armád byl vyrabován.³²⁹

Prozatímně byl zámek už 18. června 1945 rozhodnutím ZNV propůjčen Československému svazu mládeže (dále ČSM) pro účely prázdninové zotavovny.³³⁰ Při ministerské kontrole 13.-14. července 1945 i se Z. Wirthem bylo shledáno, že je vše v pořádku, SČM neuzivá předměty zámeckého inventáře a místnosti si vybavil vlastním nábytkem hodícím se pro potřeby zotavovny.³³¹ Oficiálně mu byl přidělen ministerstvem zemědělství listinou ze dne 10. listopadu 1945 č.j. 46.620/45-IX/3 s tím, že NPF stanoví dobu, rozsah a způsob využívání. Přízemí hlavní budovy mělo být ponecháno v původním stavu, proto byly velká jídelna, velký salon, hudební salon a knihovna uzamčeny z důvodu bezpečnosti a také pro případ návštěvy jugoslávského velvyslance (v budově měla být ubytována jugoslávská mládež).³³²

O využití tohoto zámku byl v poválečných letech velký zájem, především pro rekreační účely různých podniků. 13. února 1946 žádal sekretariát ZNV o propůjčení zámku v Jevišovicích pro rekreační účely zaměstnanců ZNV IV. památkového oddělení.³³³ Odpověď

³²⁸ MZA, B 280, kart. 1852, f. 582. Průběh jednání z 20.8.1945.

³²⁹ Tamtéž. f.466. Seznam hradů a zámků obvodu stanice NB. Jevišovice, které patřily bývalým německým majitelům.

³³⁰ Tamtéž. f. 315.

³³¹ Tamtéž. Dopis SPÚ v Brně pro ZNV v Brně ze dne 4. května 1946.

³³² Tamtéž. f. 572. Zámek v Jevišovicích – zámecký inventář.

³³³ Tamtéž. f.304. Opis žádost o propůjčení zámku v Jevišovicích.

zněla, že zatím není možno přidělovat majetek ze správy NPF a o jeho přidělení bude rozhodovat až ministerstvo zemědělství.³³⁴

Dále se o jevišovický Nový zámek ucházel Rektorát Masarykovy univerzity v Brně³³⁵ pro rekreační účely pro své duševní pracovníky. V zápisu o cestě ze dne 19. října 1945 dodávají, že by chtěli pro hospodaření a udržování také skleníky a lesy. Zájem o zámek projevil i Nadační fond Ministerstva obrany.³³⁶

Také MNV Jevišovice žádal o přidělení Nového zámku do vlastní správy, chtěl zde zřídit městské muzeum, ozdravovnu pro repatrianty, zaměstnance průmyslových podniků nebo objekt zařídit pro jiné veřejně prospěšné účely v souladu s názory odborníků muzea nebo památkářů, zároveň se ve své žádosti postavil proti přidělení mládeži, která podle nich nedává záruky šetrného zacházení.³³⁷ MNV ale souhlasil s přidělením Nového zámku s lesním komplexem Masarykově univerzitě v případě, že by nebyl přidělen nadačnímu oddělení ministerstva obrany.³³⁸ Ministr zdravotnictví se přimluvil za přidělení MU.³³⁹

O dalším jednání o přidělení nebyly dohledány doklady. V roce 1953 už je ale využíván jako domov důchodců. V souvislosti s Novým zámekem se z památkového hlediska nadále jednalo především o sochách v parku a staré bráně.³⁴⁰ V roce 1965 byla plánována u zámku spravovaného Ústavem sociální péče – Domov důchodců v Jevišovicích přístavba skladu na otop.³⁴¹ GO fasády v hodnotě 80 tis. Kčs byla v plánu v roce 1966.³⁴² Podle nových nařízení min. práce a soc. věcí se měly zřizovat místnosti o jednom až dvou lůžkách, což je nemožné v objektech s klenbami a vysokými světlými výškami, proto hodlali toto nařízení

³³⁴ MZA, B 280, kart. 1852., f.306. Žádost ze dne 16.února 1946.

³³⁵ Tamtéž. f.307. Žádost z 21.listopadu 1945.

³³⁶ Tamtéž. f. 309.Zápis o cestě z 19.října 1945

³³⁷ Tamtéž. f. 326.Žádost MNV Jevišovice.

³³⁸ Tamtéž.. f. 310. Dopis od MNV Jevišovice.

³³⁹ Tamtéž. f. 312. Přímůva ministerstva zdravotnictví.

³⁴⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice Nový zámek.

³⁴¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis Domovu důchodců v Jevišovicích pro KSSPPOP ze dne 20.4.1964.

³⁴² Tamtéž. Dopis Domovu důchodců v Jevišovicích pro KSSPPOP ze dne 18.1. 1966.

plnit přístavbou k objektu.³⁴³ KSSPPOP byla přístavba odsouhlasena v podélné ose k budově B.³⁴⁴

Pro stejné účely slouží Nový zámek až do současnosti, kdy zde sídlí Domov pro seniory Jevišovice, je proto pro běžné návštěvníky nepřístupný. Volný přístup je ale do okolního parku. Současnému uživateli je po celou dobu užívání třeba přiznat dobrou péči, která objekt ušetřila nevhodných moderních přestaveb. Proto je Nový zámek dochován v prakticky stejném stavu jako po válce. Jiná otázka je, jak vhodný je takový prostor pro své obyvatele. I samotnému objektu by jistě do budoucna slušelo vhodnější využití spojené alespoň s částečným zpřístupněním veřejnosti a zhodnocením jeho kvality.³⁴⁵

6.3. zámek Jaroslavice

Jaroslavice se nachází v jižní části Znojemska asi 3 km od hranic s Rakouskem ve vinařské oblasti. Zámek leží severně nad městečkem na výšině a tvoří tak jeho pohledovou dominantu. Jedná se o stavbu na obdélném půdoryse s uzavřeným nádvořím, z pravidelného půdorysu vystupují čtyřboké rizality na třech nárožích, na východním nároží pak vystupuje monumentální představená arkádová lodžie. Nádvoří na všech stranách ohrazuje arkádový ochoz zaklenutý křížovou klenbou.³⁴⁶

Tvrz se na tomto místě zmiňuje od 13. století, dnešní čtyřkřídlá dispozice vznikla přestavbou na renesanční arkádový zámek po polovině 16. století. Při pohledu od obce stavbě dominuje renesanční visutá lodžie. Dnešní podobu získal ale zámek barokními přestavbami za hrabat z Althanu, architektonicky se na nich podílel také Domenico Martinelli.³⁴⁷ Další významnější přestavby pak proběhly koncem 18. století a ve století 19.³⁴⁸ Podrobnější stavební historie viz příloha č.3.

³⁴³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis Okresního ústavu sociálních služeb Znojmo prop KSSPPOP ze dne 5.4.1984.

³⁴⁴ Tamtéž. Zápis z jednání konaného 4.5.1984 v Domově důchodců Jevišovice.

³⁴⁵ KLEMPA, Aleš. *Nový zámek v Jevišovicích: Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém sylu*. Brno, 2008. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí: prof.PhDr.Jiří Kroupa, CSc. s.26-27.

³⁴⁶ LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974.s.87.

³⁴⁷ SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. Péče o památkový fond. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.267.

³⁴⁸ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.11.

Podle správy z roku 1920 je jaroslavický zámek ve znojemském okrese druhou nejcejnější profánní stavební památkou po zámku ve Vranově.³⁴⁹

Jeho posledním šlechtickým majitelem byl říšský hrabě Vilém Spee (německý státní příslušník), kterému byla po první pozemkové reformě část majetků včetně zámku navracena podle zákona č. 81/1920 Sb. Podmínky stanovené pro propuštění zámku obsahovaly i řádné udržování, zabezpečení proti ohni, provádění adaptací pouze po schválení památkovým úřadem nebo přístup vědeckým pracovníkům po povolení památkového úřadu.³⁵⁰ V roce 1932 žádal majitel zámku V. Spee SPÚ o uznání výdajů na obnovu zámku, která měla být provedena v letech 1927-1930 také jako podmínka pro uvolnění majetků ze záboru. Opravu chtěl využít také pro úlevu na dani.³⁵¹ Když se v roce 1936 a 1937 uvažovalo o prodeji zámku jinému Němci, šlechtici von Peppen, německému vyslanci v Rakousku, psalo se v dopise Ústředního výboru národní jednoty pro Jihozápadní Moravu, že je toto území Moravy „zejména pásmo od Jaroslavic k Hrušovanům n/Jev. ... silně prosáklé ideami hitlerovského programu.“³⁵², proto se žádá znemožnění prodeje do rukou německého vyslance v Rakousku.

Poválečná historie

Zámek byl v květnu 1945 posledního majiteli Vilému Spee konfiskován na základě dekretu č. 12/1945 Sb. a byl dán do správy MNV a FNO.³⁵³

Aktuální poválečný stav je popsán v *Seznamu hradů a zámků v zemi Moravskoslezské patřících býv. něm. majitelům a kolaborantům v obvodu SNB Jaroslvice* z 30. července 1945: dosavadním majitelem byla říše německá, která koupila zámek v roce 1938 od hraběte Spee, první poschodí má 58 místností, největší místnost 10x8 m, nejmenší 4x4, 18 místností je v podkroví většinou 6x4 m nebo 6x5 m, v přízemí jsou dvě kuchyně, jídelna a 5 menších místností, zbytek místností jsou sklepy a skladiště. Až na rozbití několika oken je budova zachovalá, je obyvatelná. Píše se zde, že použití je možné k rekreačním účelům. V budově je

³⁴⁹ Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 22. Zjištění místního koncipienta Karla Mortensteina, dopis Okresního hejtmanství ve Znojmě z 31.7.1920 pro Památkový úřad v Brně.

³⁵⁰ Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 23. Navrácení majetku podle zákona 81/1920.

³⁵¹ Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 22. Dopis ze dne 6.11.1932 od Viléma Spee pro Státní památkový úřad v Brně.

³⁵² Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 23. Dopis Ústředního výboru národní jednoty pro Památkový úřad.

³⁵³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Rukopis z 6.10.1947, podpis nečitelný.

Opis výpisu z pozemkové knihy ale uvádí, že podle kupní smlouvy z 22. června 1944 měl vlastnické právo na zámek a okolní objekty Říšský svaz pro ubytování německé mládeže v Berlíně (seznam výpisu č.530/68) - Spisový archiv NPÚ ÚOP Brno, Brno, šanon Jaroslvice zámek. Opis výpisu z pozemkové knihy

knihovna a několik obrazů, jinak žádný cenný mobiliář. Během okupace sloužil zámek k rekreaci různých složek NSDAP, bývalému majiteli hraběti von Spee bylo vyhrazeno jedno křídlo o 12 pokojích s historickým nábytkem, který byl postupně německou armádou /SS/ a později Rudou armádou úplně zničen. V současnosti zámek využívá Československý svaz mládeže, vedoucím je František Ragas, který je zároveň správcem zámku a má povolení od ZNV v Brně. V zápisu je však poznamenáno, že se neví, zda je zámek pod ochranou památkového úřadu. Střežení si obstarává svaz mládeže, který je toho času v zámku ubytován, národní správa jmenována nebyla, obstarává ji výše jmenovaný.³⁵⁴

Od konce války do roku 1948 byl zámek volně přístupný a pravděpodobně nevyužívaný. V roce 1947 mělo na zámku být ubytováno 47 rodin z Bulharska³⁵⁵. Stav z roku 1948 je popsán následovně³⁵⁶: zámek měl zachovalý krov, taškovou střechu, která místy potřebovala vyspravit, a bylo třeba zasklít některá okna, omítka byla místy silně zvětralá a opadávala, interiér byl popsán jako „*poměrně zachovaný*“, zbylo údajně také něco z původního vybavení. Zámek byl v té době prázdný kromě bytu klíčníka a ubikace dělníků SLS.

SHP z roku 1974 shrnuje poválečné dění: v roce 1948 byla v zámku umístěna strojní stanice (pravděpodobně bez oficiálního přidělení, pozn.aut.), v roce 1949 byl zámek přidělen státním statkům jako ubytovna brigádníků, příležitostných pracovníků a chovanců donucovací pracovny.³⁵⁷ Na jaře 1948 žádala Zemědělská strojní stanice SLS (Státních lesů a statků) o povolení SPÚ k vybudování přístřešku na nádvoří zámku pro umístění zemědělských strojů, konkrétně se podle žádosti mělo jednat o 8 velkých mlátiček, 10 secích strojů, 14 samovazů a ostatních strojů, v okolí údajně nebylo vhodnějšího prostoru potřebné rozlohy.³⁵⁸ Tato žádost byla ale při prohlídce zámku 8. května 1948 z památkového hlediska zamítnuta a bylo označeno za žádoucí přesunutí stanice mimo zámek, protože vjížděním strojů trpělo kamenné ostění portálu a také sloupy arkády.³⁵⁹

³⁵⁴ MZA, B 280, kart. 1854, f. 475. Seznam hradů a zámků v zemi Moravskoslezské patřících býv. něm. majitelům a kolaborantům v obvodu stanice SNB Jaroslavice.

³⁵⁵ MARKEL, Martin. Dějiny Jaroslavic. Vyd. 1. Rajhrad: Martin Markel, 2006. s. 188.

³⁵⁶ Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 22. Dopis Památkovému úřadu, datum nečitelné, 1948.

³⁵⁷ LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stovebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974. s.25.

³⁵⁸ Archiv NPÚ Brno, P, kart.98, složka 22. Dopis ze dne 28.4.1948 od Zemědělské strojní stanice Jaroslavice pro Památkový úřad v Brně.

³⁵⁹ Tamtéž. Zápis z obhlídky zámku 8.5.1948.

Zámek byl tedy oficiálně přidělen 24. května 1949 výnosem ministerstva zemědělství čj.27218/49/IX/B-2 státnímu podniku Československé státní statky (dále jen STS) ředitelství statků a rybníků v Hrušovanech nad Jevišovkou, po vytvoření STS ve Znojmě byl převzat jeho ředitelstvím.³⁶⁰ Ze zprávy Okresního velitelství národní bezpečnosti ve Znojmě z července 1949, sepsané jako seznam závad v požární ochraně, se dozvídáme, že je v zámku nepořádek, má vytlučená okna, střecha je poškozená natolik že do zámku prší, nábytek je neurovnán a poškozen, elektrické vedení bylo na několika místech poškozeno a poškozené byly i komíny, v nespecifikovaném rozsahu měly být poškozeny také zdi zámku a okapové roury, situace je popsána tak, že „celkově není zámku věnována žádná péče“ a „...majetek v zámku není dostatečně zabezpečen proti krádežím“.³⁶¹ Zámek byl podle tohoto dopisu využíván jako ubikace pro brigádníky, dělníky a chovanky donucovací pracovní, kteří se mohli pohybovat prakticky po celém objektu bez omezení. Zámek je v některých zápisech označován jako objekt II. kategorie.

Tábory nucených prací (dále TNP) byly na Moravě zřizovány především v místech, kde chyběla pracovní síla a zároveň byly „vhodné“ ubytovací možnosti. Proto byly pro tyto účely většinou voleny zámecké objekty (Valtice, Oslavany, Jaroslavice i Uherčice). Zdejší TNP vzniknul na žádost ministerstva zemědělství v červenci 1949, v říjnu byly zahájeny úpravy pro ubytování chovanek a provoz byl zahájen v listopadu t.r. Jeho kapacita byla 300-350 chovanek (byly sem umísťovány prostitutky s pohlavními chorobami), na jaře 1951 před likvidací tábora zde bylo pouze 88 chovanek. Pro dobrou pracovní morálku měly státní statky zájem o to, aby zde tábor fungoval co nejdéle a zároveň navrhovali, aby sem byly převedeny chovanky z Valtic a Uherčic. To by ale vyžadovalo další úpravy, měly zde být už tak špatné komíny, že se v topné sezóně zámek zamořoval kouřem, a ani kapacitně objekt nevyhovoval. STS se nestaral o potřebné úpravy, což mluvilo proti zachování zdejšího TNP. K jeho zrušení došlo 15. dubna 1951, kdy byl vyklizen a předán zpět státním statkům, chovanky byly přemístěny do TNP Dlažkovice v Čechách.³⁶²

³⁶⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Opis stanoviska rady ONV ve Znojmě ze dne 20.května 1968.

³⁶¹ Archiv NPÚ Brno, P, kart.98, složka 22. Dopis od Okresního velitelství národní bezpečnosti Znojmo ze dne 12. července 1949 pro Ředitelství státních statků a rybníků ve Znojmě a Státní památkový úřad v Brně.

³⁶² STEJSKALOVÁ, Barbora. *Tábory nucené práce na jižní Moravě v letech 1948-1954*. Brno, 2007. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce PhDr.Libor Vykoupil, PhD. s.65-67.

V květnu 1951 byl jaroslavický zámek předán do správy a užívání PS útvaru, nejdřív číslo 9264 (Výcvikové středisko Jaroslavice), v roce 1953 PS 5688 Znojmo.³⁶³ Podle pozdějšího přípisu PS útvaru byla budova ve špatném stavu, takže musely být provedeny rozsáhlé adaptace, aby jej bylo možné využívat.³⁶⁴ V komisionálním protokolu k předání zámku PS útvaru 5688 z roku 1951 bylo uvedeno, že střecha měla být opravena v roce 1949, okna jsou nahnílá a nedoléhají, některá se nedají zavírat nebo jim chybí křídla a omítka je otlučená.³⁶⁵ V roce převzetí PS/VS, 1951 bylo zaznamenáno poškození mobiliáře zámecké kaple neznámými pachateli.³⁶⁶ Podle pozdějšího vyjádření PS nebyla zámecká kaple toho roku převzata s odůvodněním, že není pro užívání vhodná, není proto jisté, zda byla poškozena během správy PS útvaru nebo před ní, protože u přebírání o jejím stavu nebyl proveden zápis.³⁶⁷ V komisionálním protokolu o převzetí z 9. května je ale kaple zapsaná mezi převzatými místnostmi jen s poznámkou o tom, že není k užívání vhodná.³⁶⁸

V roce 1953 informuje PS útvar přípisem z 3. července památkový ústav o poškození nádvoří způsobeném průtrží mračen a přívaly vody, která měla způsobit propad půdy pod podloubím, a navrhuje vyslání komise na zjištění důvodů propadu a zajištění základů budovy, dále v něm bylo oznámeno, že do plánu oprav pro následující rok byly navrženy větší opravy kvůli špatnému stavu objektu a hrozícímu znehodnocení státního majetku, mělo se jednat o výměnu 60 oken, opravu komínů, opravu a výměnu venkovních omítek a vnitřních podlah, výměnu dveří u vchodů do objektu, opravu střechy aj., v celkové hodnotě asi 1 050 000,- Kčs ve staré měně, na nichž PS útvar žádal účast SPÚ.³⁶⁹ O jejich provedení už záznamy mlčí.

V roce 1954 měl být představen plán adaptací obsahující zřízení kanalizace, úpravu dvora, oken a dveří, výměnu dřevěných podlah v patře, plány vypracoval a měl provést

³⁶³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Opis stanoviska rady ONV ve Znojmě ze dne 20.května 1968 a Komisionální zápis o převzetí výcvikového střediska VS Jaroslavice 31.ledna 1953, pozn. Tajné. V předchozí korespondenci se píše vždy jako PS útvar.

³⁶⁴ NA Praha, SPS-d, kart. 136. Přípis PS útvaru pro Ministerstvo kultury z 24.11.1954.

³⁶⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Komisionální protokol o převzetí budovy zámku v Jaroslavicích PS útwarem 5688 Znojmo z 9.5.1951.

³⁶⁶ LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974. s.25.

³⁶⁷ Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 22, dopis od PS Útvaru Znojmo pro SPÚ pob. Brno ze dne 13. března 1953.

³⁶⁸ Spisový archiv NPU Brno, šanon Jaroslvice zámek. Komisionální protokol o převzetí zámku Jaroslavice PS útwarem z 9.5.1951.

³⁶⁹ Archiv NPÚ Brno, P, kart. 98, složka 22, ze dne 3.7.1953.

Komunální stavební podnik ve Znojmě. Proti těmto úpravám nebylo podle památkových hledisek námitek.³⁷⁰

V roce 1958 byl podán návrh na výstavbu ubytoven pro PS útvar (podle rozhodnutí Odboru pro výstavbu a vodní hospodářství rady ONV ve Znojmě), na západ od zámku na části zámeckého parku a okolních parcel obdélného půdorysu o rozměrech 50 x 90 m (tři křídla měla vytvořit druhé zámecké nádvoří), které mělo investovat Ministerstvo vnitra, JmKNV k tomuto plánu podalo odvolání a Krajské památkové středisko stavbu nedoporučilo z památkových důvodů³⁷¹, investor nakonec plány stáhnul.

Následujícího roku bylo vyvoláno jednání pro zjištění nutných zabezpečovacích prací na objektu zámku. Prohlídka pro tento účel byla provedena 13. listopadu 1959, byly při ní zjištěny následující nedostatky: poškození několika sloupů v otevřené arkádě, nárožní sloup vybočuje, klenba nad ním má trhlínu, dva sloupy, které byly již dříve zajištěny železnými objímkami vykazují nové trhliny, v dlažbě arkády chybí dlaždice, v balustrádovém zábradlí chybí několik kuželek, okapy jsou poškozené a zanesené, střešní krytina je zvětralá, do střechy zatéká a jsou tak poškozené křížové klenby v chodbách se štukaturou, ve špatném stavu jsou komíny, v části půdy chybí ohnivzdorná dlažba, stropy nad podkrovními místnostmi jsou ztrouchnivělé, v části půdy je skladováno nadměrné množství obilí STS Znojmo. Opěrné zdi zachycující svažité teras mají odhalené zdivo a na jejich nároží se v důsledku posunu půdy objevily trhliny, trhlina vznikla také na nároží zámecké budovy, stupně dřevěných schodů jsou značně vyšlapány, omítka fasády místy chybí a v místech záchodů je promáčená, v obvodových zdech jsou proražené otvory pro vyvedení kouřových rour od topenišť a ve špatném stavu jsou mnohá okna a dveře. Odstranění těchto závad bylo dáno za úkol PS útvaru 5688 Znojmo³⁷². PS útvar ve svém vyjádření k věci tvrdí, že ač nárokoval generální opravu u OSP Znojmo a Pozemních staveb Brno, tyto opravy odmítly, žádá proto ONV Znojmo o zařazení oprav do plánu OSP Znojmo pro rok 1960 a žádá KSSPPOP Brno o finanční pomoc. PS útvar ale údajně požadavek na provedení prací OSP nepředložil, opravy proto nemohly být do plánu prací na rok 1960 zařazeny³⁷³ a jeho další konání v této věci není doloženo.

³⁷⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Plán adaptací pro rok 1954 od PS útvar Jaroslvice.

³⁷¹ Tamtéž. Odvolání KNV Brno ze dne 29.11.1958.

³⁷² Tamtéž. Zápis z jednání v Jaroslavicích ze dne 13.11.1959.

³⁷³ Tamtéž. Dopis PS útvaru Znojmo pro ONV Znojmo ze dne 12.12. 1959.

9. dubna 1960 se zřítla část cihlové opěrné zdi zámku na délku 15 m a výšku 10 m, mělo být proto provedeno její opravení, jinak by hrozilo další zřícení a ohrožení bezpečnosti. Protože tato zeď zřícením zablokovala příjezdovou cestu k zámku, byl PS útvar „*nucen zříditi si provizorní příjezd k zámecké budově a zboural část ohradní zdi při vjezdových vratech*“³⁷⁴. O následujícím období nebyly dohledány žádné zásadní dokumenty.

Posun v jednáních ohledně oprav a změny správy zámku v Jaroslavicích se mohl odehrát až po roce 1967, kdy Krajská vojenská ubytovací a stravovací správa Brno oznámila ONV OŠK ve Znojmě, že objekt již nepotřebuje. PS útvar vyklidil objekt v prvních měsících následujícího roku.³⁷⁵ Původní vlastník STS Znojmo ale o další užívání objektu nejevil zájem (kromě vinných sklepů pod nádvořím zámku, které užíval od roku 1963, a lisovny předané v roce 1964, kde je PS útvar uveden jako správce objektu a upozornil STS, že má vybudování dveří projednat s orgány státní památkové péče³⁷⁶).

I přes dosavadní popsané zacházení a stav objektu, zmiňuje MNV nevhodné využívání jaroslavického zámku MNV až v roce 1967, po ohlášení odchodu PS útvaru ze zámku, kdy informuje KSSPPOP o vzniklé situaci a snaze obce o obnovu a využití národního majetku.³⁷⁷

Následná jednání směřovala k předání správy KSSPPOP v Brně. K předání státního majetku do správy bylo ale třeba podepsat hospodářskou smlouvu, která vyžaduje podpis dosavadního správce. Dosavadní uživatelé se ale necítili být operativními správci, a tudíž ani odpovědnými za stav zámku. Zároveň dosavadní uživatelé souhlasili s předáním správy památkovému středisku, odmítali ale hospodářskou smlouvu podepsat také z obavy, že od nich budou vymáhány náhrady za způsobené škody. Potřebná částka měla být podle dopisu KSSPPOP vymáhána po obou organizacích, protože o objekt za dobu svého užívání správně nepečovala ani jedna z nich i přesto, že o památkovém charakteru byli prokazatelně informováni jak předávacím protokolem z roku 1949, tak při předání do správy roku 1951. Na základě zmíněného dopisu tedy KSSPPOP navrhuje, aby ONV podle zákona č. 65/1960 Sb. o národních výborech a vyhlášky č. 71/1960 Sb. uložil povinnost provést generální opravu

³⁷⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Zápis z jednání na MNV Jaroslvice konaného dne 3.6.1960.

³⁷⁵ Tamtéž. Dokument KSSPPOP Zámek a park v Jaroslavicích – okres Znojmo z 12.12.1968.

³⁷⁶ Tamtéž. Opis stanoviska rady ONV ve Znojmě ze dne 20.května 1968.

³⁷⁷ Tamtéž. Dopis MNV Jaroslvice pro KSSPPOP v Brně ze dne 19.6.1967.

objektu oběma institucím, nebo aby ONV na vlastní náklad provedl opatření pro zachování památky.³⁷⁸

17. listopadu 1967 podalo brněnské KSSPPOP zprávu o zanedbání povinné péče o zámky v Jaroslavicích a Uherčicích. KSSPPOP v Brně žádalo ONV OŠK ve Znojmě o řízení o náhradní úkon, s tím ale i nadále ONV otálel. Podle vyjádření rady ONV Znojmo může náhradní úkon provést jen výkonný orgán OŠK JmKNV s odvoláním na památkový zákon a na zákon o národních výborech a další vládní nařízení, podle nichž má KNV rozhodovat o nezbytných opatřeních pro zachování památky a ONV má pouze určit výši náhrady za provedené práce. KSSPPOP se ale domnívá, že nový zákon o národních výborech potvrzuje decentralizaci, proto je náhradní úkon oprávněn vydat ONV ve Znojmě. S tímto právním názorem souhlasil i SÚPPOP v Praze.³⁷⁹ (viz kapitola 4.3.3. 60. léta a zákon o národních výborech)

Následovalo zdlouhavé vysvětlování majetkoprávních vztahů, přičemž dosavadní uživatelé nepřiznávali vlastní povinnosti správce národního kulturního majetku, které vedlo až k ohrožení stavební podstaty zámku. ONV uznal nároky KSSPPOP v Brně a pověřil jej objednaním generální opravy zámku v Jaroslavicích u stavebního podniku. Náklady opravy pak měly být vymáhány po uživatelích v později dohodnutém poměru. Finanční zálohu žádal ONV od nadřízeného JmKNV OŠK v předběžné výši 2 mil. Kčs. K tomu bylo v obecném zájmu účastníkům odebráno právo na odvolání podle §17 vládního nařízení č.91/1960.³⁸⁰ STS odmítaly odpovědnost s odvoláním na předání objektu do správy PS útvaru, což chápaly jako ukončení vlastních povinností. Vyjádření PS útvaru (resp. Krajské vojenské ubytovací a stavební správy), kde mimo to, že zastává názor, že vlastníkem jsou až do současnosti Státní statky a oni měli zámek jen v užívání, tvrdí, že do roku 1953 užíval zámek PS útvar VS 9264 Jaroslavice, který na své náklady provedl úpravy na už tak nepoužitelném objektu, od VS Jaroslavice převzal objekt do užívání útvar PS 5688 Znojmo na konci roku 1953, už v té době měla chybět okna, omítky vnitřní i vnější měly být opadané a schodiště a podlahy značně opotřebované. Z daných důvodů PS útvar provedl další opravy, aby mohl objekt sloužit jeho účelům s odůvodněním, že se „jednalo o vyšší vojenské zájmy“. V tomto případě se mělo jednat o výměnu okenních rámu, střešní krytiny a vymalování. Zároveň PS útvar odmítá, že

³⁷⁸ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslavice zámek. Dopis od KSSPPOP v Brně pro ONV OŠK ve Znojmě z 9.října 1967.

³⁷⁹ Tamtéž. Dopis SÚPPOP v Praze pro KSSPPOP v Brně z 26.6.1968.

³⁸⁰ Tamtéž. Koncept rozhodnutí ONV Znojmo ze 4.listopadu 1967.

by byl objekt přístupný a nezabezpečený proti vniknutí, a k poškození tapet, ze kterého byl nařčen, mělo podle něj dojít v roce 1967 během příprav a konání znojmského vinobraní, během kterého byl objekt užíván MNV. K ničení a vytloukání oken, strhávání tapet a znečišťování prostorů mělo být zapříčiněno místními občany. Někteří z nich měli být proto také postiženi VB. Objekt ale i přesto neměl být podle tohoto vyjádření předán do trvalého užívání PS útvaru, proto se za náklady spojené s obnovou vojenská správa necítí zodpovědná.³⁸¹

Převzetí správy předcházela návrh ONV Znojmo na změnu správce devastovaných objektů Jaroslavice a Uherčice, SÚPPOP se k tomuto návrhu přiklání v dopise z 12. května 1968 pro KSSPPOP v Brně, především uznává vysoké uměleckohistorické hodnoty obou objektů, a také pro urychlení vymáhání náhrad od dosavadních uživatelů. Posléze dopisem z 2. května 1968 informuje brněnské KSSPPOP Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze o plánovaném využití zámku Jaroslavice a Uherčice. Jaroslavický zámek měl zatím sloužit jako depozitář Archeologického ústavu ČSAV v Brně, bylo jednáno o úhradu nákladů obnovy zatím s ONV Znojmo.³⁸² Schůzka byla svolána na 29. dubna 1970, odložena na 13. května, za účelem prohlídky objektu a určení výše příspěvku na obnovu objektu. Schůze na MNV k určení nákladů potom proběhla 14. září. Na schůzi bylo konstatováno³⁸³, že projekční složka Krajských konservačních dílen zjistila celkovou škodu na objektu ve výši přibližně 7 130 000,- Kčs, a také, že za operativního správce se zdá pravděpodobnější určit vojenskou správu vzhledem k dostupným dokumentům.

Během následujících jednání v letech 1967 a 1968 bylo navrženo rozdělení nákladů na opravu mezi oba uživatele poměrem $\frac{1}{4}$ pro Státní statek ve Znojmě a $\frac{3}{4}$ pro vojenskou správu. Bylo proto navrženo, aby ONV sjednal schůzi s dosavadními správci a při neúspěchu vydala rozhodnutí o úhradě nákladů ve smyslu vládního nařízení č.56/1960³⁸⁴. Z dokumentů ve spisovém archivu NPÚ Brno vyplývá, že situaci pozdržoval ONV Znojmo i přes urgování

³⁸¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Vyjádření Krajské vojenské a stravovací správy Brno ze dne 26.října 1967.

³⁸² Tamtéž. Dopis od KSSPPOP pro Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze z 2.5.1968.

³⁸³ Tamtéž. Opis zápisu ze schůze na MNV Jaroslavice z 14.9.1970.

³⁸⁴ Tamtéž. Zpráva KSSPPOP ze dne 12.12.1968.

ostatními zúčastněnými institucemi. Spor o správu měl řešit finanční odbor JmKNV. Měla být svolána jednání na objekty v Jaroslavicích a Uherčicích k určení míry finanční náhrady.³⁸⁵

Pro vyřešení sporu o dosavadní správu byla správa zámku převedena nejprve na ONV Znojmo. Ten pak podepsal hospodářskou smlouvu č.Fin/72-764-1970/Ský s KSSPPOP v Brně s dodatkem, že ONV Znojmo neručí za dosavadní vzniklé škody. Řízení o náhradě škod s dřívějšími uživateli bylo zahájeno a majetek byl převeden k 1. lednu 1971.³⁸⁶

V té době už je poukazováno na skutečnost, že bylo chybou, že jaroslavický zámek nebyl zařazen mezi památky první kategorie a bylo upozorňováno na jeho velkou uměleckohistorickou hodnotu (prof. Václav Ríchnr).³⁸⁷

Pro předání zámku do správy KSSPPOP byl pořízen zápis zprávy a záznam na pásku s fotodokumentací, který byl přepsán KSSPPOP a poslán zúčastněným stranám. Podle této zprávy je stav zámku po posledním uživateli PS popsán jako otřesný. Nejen že PS útvar prováděl stavební úpravy bez vědomí památkových úřadů. Po 23 let byl „plundrován“ a opravy byly prováděny jen minimálně. Ani oprava střešní krytiny nebyla provedena na celém objektu, sklepní prostory v užívání státního statku zapříčinily zrušení zámeckého parteru. Ve zprávě jsou popsána následující všeobecná poškození: elektroinstalace, vypínače – vytrhané, nepoužitelné bez rekonstrukce, z dveřních křidel jsou vytrhány kliky a zámky, nátěry poškozené a nepoužitelné, v některých dveřích křídla chybí úplně, v místnostech je otlučená omítka, tapety z 19. století jsou v torzálním stavu, ornamentální výzdoba je poničena, místnosti nebyly po celou dobu vymalovány, poničená a opravy neschopná je většina podlah parketových, prkenných i dlážděných, některé místnosti byly upraveny jako sociální zařízení a to jako vojenské provizorium, větší opravu nebo restituci vyžadují všechna průčelí. V zámecké kapli došlo k devastaci oltáře, barokních varhan, kazatelna byla odstraněna. Staticky porušené a nezajištěné bylo severní křídlo. Do věže byla vestavěna pozorovatelná, barokní mříže byly vytrženy asi ze dvou oken. Střešní krytina vyžadovala stále generální opravu stejně jako komíny. Opravu nebo restituci vyžadovala i zámecká schodiště. Původní zámecká brána byla nahrazena provizorními prkennými vraty. Balustrády na jižní straně měly zurážené kužely, rozlámané bylo kované zábradlí, restauraci vyžadovaly

³⁸⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek, zámky Uherčice a Jaroslavice, okr. Znojmo, návrh na ustanovení jednání na místě samém, od OK KNV Brno z 25.2.1970

³⁸⁶ Tamtéž. Hospodářská smlouva č.Fin/72-764-1970/Ský.

³⁸⁷ Tamtéž. Dokument KSSPPOP Zámek a park v Jaroslavicích – okres Znojmo z 12.12.1968.

venkovní sochy a plastiky. Neudržované bylo i okolí zámku, vč. opěrných zdí teras a parku, v rohu parteru byl přistavěn nevhodný přístřešek. V závěru tato správa konstatuje, že PS útvar po odchodu nezajistil budovu hlídačem proti poškození a že MNV v Jaroslavicích byl dozor znemožněn odebráním klíčů.³⁸⁸

V roce 1970 byla provedena inventura nemovitostí, klíčником na zámku byl Vl.Maršík. K zámku měly náležet tyto budovy: skleník – měl být podle p.Maršíka stržen státním statkem (1958 byl v tak špatném stavu, že odbor pro výstavbu a vodní hospodářství ONV Znojmo rozhodnutím z 9. srpna 1958 nařídil po žádosti Státního statku n.p. Znojmo jeho stržení a odklizení³⁸⁹), a letohrádek, cenná barokní památka, o jejíž záchraně se vedla jednání a v roce 1953 jej JmKNV zařadil do památkové obnovy kraje a uvolnil pro tento účel 200 tis. Kčs, byl ještě toho roku stržen PS útvarem.³⁹⁰

Archeologický ústav měl vypovědět smlouvu ke konci roku 1970, část prostor užívá Moravská galerie (jednání probíhalo v období 1967-1968), přízemí ve východním a části severního křídla se užívalo jako sklad nábytku oborového podniku Nábytek (bez smlouvy).³⁹¹

Vinařské závody, které měly v nájmu některé prostory i po převzetí KSSPPOP, prováděly nadále změny bez vědomí a vyjádření střediska, vybetonovaly podlahy sklepních prostor a částečně provedly betonáž schodiště ze sklepních prostor do vstupní haly v jižním křídle. Už s povolením zbudovaly sociální zařízení stejně jako probourání dosud zazděných dveří do sklepních prostor a zazdění jiných dveří.³⁹²

Dalším uživatelem zámku byla Státní vědecká knihovna Brno, která užívala část prostor jako své deponitáře, v roce 1980 žádaly Moravské vinařské závody Mikulov o umístění deseti 200 hl tanků na víno na nádvoří, což bylo ale z památkových důvodů odmítnuto.³⁹³

Od poloviny 80. let probíhala debata o možném převzetí a využití objektu MNV Jaroslavice, který by jej využil pro své kulturní potřeby. Převzetí by ale předcházela nutná stavební úprava objektu. O proběhnuté generální úpravě, o které se mluvilo v souvislosti

³⁸⁸ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Zápis z jednání ze dne 10.4.1968 v zámku Jaroslavice.

³⁸⁹ Tamtéž. Dopis od KSSPPOP v Brně pro ONV OŠK ve Znojmě z 9.října 1967.

³⁹⁰ Tamtéž. Dopis JmKNV pro Krajskou správu státních statků ze dne 24.3.1953.

³⁹¹ Tamtéž. Zápis z jednání v zámku v Jaroslavicích za účelem inventury nemovitostí 25.6.1970.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro Moravské vinařské závody Mikulov z roku 1980 (datum nečitelné).

s předáním objektu do správy KSSPPOP, ale nejsou ve spisovém archivu další podklady. Až od poloviny 80. let se zmiňují stavební úpravy pro potřeby využití MNV. Jako nutná se stále připomínala oprava střešní krytiny.³⁹⁴

Zdá se, že jako hlavní správce figurovala Státní vědecká knihovna Brno (i když o převzetí do samostatné správy nebyl nalezen doklad), kterou v roce 1989 žádal UNIMAX Výrobní družstvo stavební o schválení investičního záměru, podle kterého chtělo po rekonstrukci objekt využívat z části jako hotel a z části jako výstavní prostory.³⁹⁵ Státní vědecká knihovna mu objekt pravděpodobně hodlala odprodat, jak SÚPPOP informovalo brněnské KSSPPOP dopisem a žádostí o odborné stanovisko z 6. prosince 1989.³⁹⁶ KSSPPOP však projevilo zájem o opětovné převzetí do své správy a využívání zámku jako depozitáře a historickou interiérovou instalaci zpřístupněnou veřejnosti, zřízení hotelu vyšší kategorie označilo jako nevhodné a za krajní řešení z důvodu nevyhnutelných stavebních úprav pro dané účely.³⁹⁷ Zámecké sklepy byly stále využívány jako vinné sklepy.

KSSPPOP se i po revoluci vyjadřovalo negativně k převzetí objektu pro budování luxusního hotelu a podobným snahám o prodej státního kulturního majetku zahraničním kupcům se zájmem o čistě komerční využití. Vyjadřovalo ale zájem o převzetí do vlastní správy, část méně cenných prostor by podle jeho plánů byla využívána pro kulturní potřeby MNV nebo regionu, část pro interiérovou instalaci pro veřejnost a část pro vlastní depozitáře.³⁹⁸ Zámek ale přešel do vlastnictví obce Jaroslavice, která se od 90. let snažila provést alespoň základní zabezpečení budovy, ale vzhledem ke špatnému stavu objektu byla schopná provádět jen nejzákladnější údržbu. Zároveň také obec několikrát jednala o prodeji zámku.³⁹⁹

V současné době je zámek ve vlastnictví Dr. Hochföllnera, jeho plány na obnovu a další využití ale komplikuje vleklý restituční spor s rodinou von Spee. Bohužel nedokončený restituční spor jen přispěl k tomu, že zámek je stále zapsaný na seznamu

³⁹⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Dopis státního konzervátora ze dne 29.6.1988.

³⁹⁵ Tamtéž. Dopis od Unimaxu pro Ministerstvo kultury ze dne 10.11.1989.

³⁹⁶ Tamtéž. Dopis SÚPPOP pro KSSPPOP Brno z 6.12.1989.

³⁹⁷ Tamtéž. Vyjádření KSSPPOP Brno pro Ministerstvo kultury z 18.12.1989.

³⁹⁸ Tamtéž. Korespondence KSSPPOP po roce 1989.

³⁹⁹ Tamtéž. Jednání s firmou B.A.Mischka v roce 1996, o odprodej této společnosti obec neměla zájem, v roce 1999 měla o koupi zájem společnost Novo.Domo W.K.Holdings.

Nejohroženějších nemovitých památek⁴⁰⁰ a „stále padá“. Zámek je v současné době nepřístupný. Podle informací od správce objektu se spor snad blíží ke konci a majitel plánuje alespoň částečné zpřístupnění objektu prozatím formou zámecké expozice.

6.4. zámek Uherčice

Obec Uherčice leží v západním okraji znojemského okresu. Rozsáhlý komplex uherčického zámku, obklopený zahradami a lesoparkem, se nachází na severovýchodním okraji vsi v mírně vyvýšené poloze. Zámek je podle PhDr. Kozdase „*dlouho utajovaný, renesanční, barokní, klasicistní a romantický klenot*“⁴⁰¹. Jedná se o ukázkou stavebního díla od pozdního středověku až do 19. století. Je pozoruhodný jak svou prostorovou a hmotovou skladbou, která tvoří zámecký komplex se čtyřmi nádvořími, tak hodnotnými detaily. Zámek je dnes ve hmotě především pozdně renesanční stavbou s dispozičně rozlišenou soukromou a hospodářskou částí, s dochovaným gotickým jádrem a barokními i mladšími úpravami (s cennými prvky především v interiéru). Pro tento svůj bohatý stavební vývoj je také nazýván „učebnicí slohů“. Posledním majitelem uherčického velkostatku byl Oktavián Collalto, který dal ještě před rokem 1939 odborně restaurovat celý zámek⁴⁰². Podrobný stavební vývoj viz příloha č.4.

Poválečná historie

Poslednímu majiteli Oktaviánovi Collalto byl majetek konfiskován na základě dekretu č. 12/1945, odvolání proti němu bylo zamítnuto. Poprvé měl být jeho majetek zabaven vyhláškou ONV v Jihlavě ze dne 11. července 1945 s chybným odůvodněním, že se jedná o majetek německý, proti čemuž se Oktavián Collalto odvolal a ZNV mu usnesením rady 19. prosince 1945 sice vyhověl, ale zároveň jej označil za nepřítele republiky. Na základě tohoto rozhodnutí byla 20. února 1946 vydána nová konfiskační vyhláška ONV v Jihlavě. Výměrem ZNV v Brně z 16. ledna 1946 byl jmenován národním správcem ing. Krupica, po jeho smrti v dubnu 1947 byl národním správcem ustaven František Stejskal. Proti výměru

⁴⁰⁰ Nejohroženější nemovité památky. *Monumnet* [online]. © 2003-13 [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?IdReg=139667&oNazSidOb=Jaroslavice&Nem=N&Limit=25>

⁴⁰¹ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovité kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.13.

⁴⁰² Tamtéž. s.15.

o zavedení národní správy nad svými velkostatky Brtnice, Rudolec a Uherčice Oktavián Collalto podal nové odvolání, které bylo ale usnesením z 10. října 1946 také zamítnuto.⁴⁰³

24. července 1945 informoval velitel stanice NB ve Vratěnině Památkový úřad v Brně, že vnitřní zařízení uherčického zámku je zajištěno v uzamčených místnostech.⁴⁰⁴ To měl být objekt ještě v „*bezvadném*“ stavu, posledním majitelem do konce války obýván.⁴⁰⁵ Podle jiného zdroje měl být ale později během roku 1945 zámek vydrancován obyvatelstvem přicházejícím osidlovat pohraničí.⁴⁰⁶

O přidělení zámku žádal v roce 1947 Jednotný svaz českých zemědělců, který zde chtěl zřídit učiliště, internát a byty pro učitele, měly zde být kurzy v oboru mechanizace v zemědělství, rostlinné a živočišné výroby, lesnictví atp., obytné budovy měly být využity také pro rekreační účely.⁴⁰⁷ Odpověď pro byla ale negativní, ve spise SPÚ se uvádí následující důvody: „*umístiti do tohoto celku tolik různých oborů a spojovati je do jednoho celku s internátem, s ubýkací a byty by znamenalo určitě závažné poškození a poškozování památkově hodnotného celku, proto bychom nedoporučovali, aby byl zámek přidělen. Spíše by se zámek hodil pro jednotlivý ústav výchovný.*“⁴⁰⁸ Což zní jako přílišný idealismus v kontextu budoucích správců a uživatelů.

Některé zdroje uvádějí přítomnost statků a vojska neurčitě „*po roce 1946*“⁴⁰⁹, ale vzhledem k tomu, že v probádaných materiálech chybí jakýkoli předávací dokument z let 1945-1947, není na tomto místě možné s určitostí tvrdit, zda byl někým před rokem 1948 užíván. Prvním dokladem o přidělení zámku je rozhodnutí ministerstva zemědělství č.j. 100583/48-IX/B-22 z 11. listopadu 1948, kterým byl zámek přidělen do držby československému státu a užívání a správy Státním lesům a statkům, které měly budovu udržovat v dobrém stavu a všechny opravy nebo úpravy konzultovat se SPÚ v Brně. Z tohoto

⁴⁰³ ZAORALOVÁ, Marie. *G 169 Rodinný archiv Collaltů, oddíl IV (dodatky) 1323-1947: Inventární seznam*. Brno: Státní oblastní archiv, 1986-1987. s.3.

⁴⁰⁴ Archiv NPÚ Brno, P, kart.180, složka 5. Dopis od SNB Vratěnin ze dne 24.7.1945.

⁴⁰⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Zpráva o dohlídce správy ochrany národního majetku zámku Uherčice provedené 20.6.1962.

⁴⁰⁶ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro Ivana Kříže, předsedu kulturní a školské komise výboru ČNR z 22.4.1969.

⁴⁰⁷ Archiv NPÚ Brno, P, kart.180, složka 5. Dopis ZNV v Brně pro SPÚ v Brně ve věci přidělu uherčického zámku ze dne 16.5.1947.

⁴⁰⁸ Tamtéž. Text odpovědi z 1.8.1947.

⁴⁰⁹ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.14.

dokladu také vyplývá, že do té doby zde nebylo provedeno vytrídění mobiliáře NKK.⁴¹⁰ Také v rekapitulaci z roku 1972 od Krajské památkové správy se uvádí, že po roce 1945 není uveden uživatel až do roku 1948, kdy jím byl určen STS Jaroměřice nad Rokytou (později STS Lesná). Podle tohoto dokumentu z roku 1972 byly obytné části od roku 1950 užívány Útvarem pohraniční stráže (dále jen PS) 5688 a dále nápravným útvarem pro ženy, v daném roce se konstatoval dobrý stavební stav objektu.⁴¹¹

Tuto rekapitulaci potvrzuje také záznam o objektu z 20. prosince 1950, ve kterém jsou jako uživatelé uvedeni také jen útvar PS (údajně s kapacitou pro 200 mužů⁴¹²) a tábor TNP (tábor nucených prací), který měl objekt využívat jako ubytovnu pro své chovance resp. chovanky od roku 1949 do roku 1951⁴¹³. Tento tábor byl zřízen v červenci 1949 na žádost ministerstva zemědělství jako pobočka TNP Valtice, jeho počáteční kapacita byla 40 chovank, konečná potom 110. Byly sem umísťovány ženy za „šmelinu, státně bezpečnostní delikty, pokusy o útěk za hranice“, což vzhledem k poloze Uherčic zní poněkud paradoxně, a také prostitutky. Ubytovány byly v upraveném křídle zámku (údajně ve starém jádru), kde měly k dispozici umývárny a toalety. Internované ženy pracovaly na STS v Uherčicích a také na některých okolních statcích. Stejně jako v Jaroslavicích zde byla dobrá pracovní morálka a bylo proto v zájmu STS udržet tábor co nejdéle. V roce 1951 se dokonce jednalo o soustředění žen z ostatních moravských táborů v Uherčicích, měl totiž ze všech nejlepší podmínky pro spolupráci se STS, kapacitu i osvětlu. I přesto byl ale tábor zrušen 25. dubna 1951 a chovanky byly přemístěny do Gottwaldova.⁴¹⁴ Ve zmíněném záznamu o objektu je jeho stav popsán následovně: venkovní omítka je v dobrém stavu, místy opadává, v místnostech v dobrém stavu, místy znečištěna štěnicemi, střecha (nečitelné) opravena 1950, okna velmi špatná a bylo by potřeba obnovy, některé dveře špatné, nutné jsou opravy, jinak objekt zpustne. Náklady na údržbu se odhadovaly na 250 tis Kčs.⁴¹⁵

⁴¹⁰ Archiv NPÚ Brno, P, kart.180, složka 5. Příděl Ministerstva zemědělství ze dne 11. listopadu 1948 pro Ústřední ředitelství státních lesů a statků v Praze.

⁴¹¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Zámek Uherčice, okres Znojmo, A/stručná rekapitulace z roku 1972.

⁴¹² STEJSKALOVÁ, Barbora. *Tábory nucené práce na jižní Moravě v letech 1948-1954*. Brno, 2007. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce PhDr.Libor Vykoupil, PhD. s.70

⁴¹³ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Dopis OŠK ONV Znojmo pro Kulturní výbor Sněmovny lidu ČSSR z 16.7.1969.

⁴¹⁴ STEJSKALOVÁ. s.67-71.

⁴¹⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Záznam o objektu 20.12.1950, jako správce podepsán Josef Smýkal.

Pro rok 1952 byla v plánu rekonstrukce pivovaru, v dokumentaci zapsaná jako rekonstrukce starého lihovaru při hospodářství v Uherčicích. Skutečnost, že se jedná o původní renesanční křídlo zámku, není v plánové dokumentaci zmíněna podobně jako přítomnost nebo vyjádření památkových institucí. Co se týká hlavních stavebních změn, klenby v přízemí měly být nahrazeny trémovými stropy, měly být zazděny staré a vybudovány nové otvory, část zdiva měla být zpevněna železobetonovými průvlaky, ale zachován měl být původní krov i střešní krytina.⁴¹⁶

Podle *Zprávy o dohlídce správy národního majetku* z roku 1962 byla od roku 1952 značná část zámku v užívání PS útvaru (který jej měl využívat jako výcvikové středisko⁴¹⁷), nebylo ale zjištěno, jak a kdy se zámek dostal do jeho užívání. 31. prosince 1959 byla PS útvarem část užívaného objektu vrácena do správy (ve velmi špatném stavu⁴¹⁸) STS Lesná a od 1. ledna 1960 byla uzavřena nová nájemní smlouva o pronájmu 17 místností (v zahradním křídle zámku⁴¹⁹) pro užívání PS útvaru.⁴²⁰

Podle výše popsaných dokumentů se zdá, že i po oficiálním předání objektu do správy STS byl jeho hlavním uživatelem útvar PS, který měl také v roce 1954 provést stavební opravy pro své potřeby. Mělo se jednat o „*drobné vnitřní práce v podřadných místnostech*“⁴²¹ jako byla instalace a úprava záchodů, koupelen atd. U vnějších prací se mělo jednat o výměnu vadných oken, opravu komínů a schodů na nádvoří. Pro tyto práce byla sepsána dohoda se SPÚ v Brně, podle které neměly být při opravách elektroinstalace sekány drážky v místnostech se štukovou výzdobou, okna měla být provedena ve stejném tvaru jako původní a měly být pokud možno zachovány komínové hlavice. U schodišť měly být opraveny jen poškozené stupně a to cementovým potěrem, dlažba v horním ochozu měla být provedena cementovou mazaninou červené barvy.⁴²² O provedení úprav, dodržování daných podmínek nebo o jejich kontrole doklady chybí. V dokumentu *Kulturní památky ve správě organizací resortu ministerstev zemědělství a lesního hospodářství v kraji Jihlava* podle záznamů z let

⁴¹⁶ MZA, F 248, karton 39, folio 2-3. Plány rekonstrukce.

⁴¹⁷ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Dopis OŠK ONV Znojmo pro Kulturní výbor Sněmovny lidu ČSSR z 16.7.1969.

⁴¹⁸ Tamtéž. Dopis OŠK ONV Znojmo pro Kulturní výbor Sněmovny lidu ČSSR z 16.7.1969

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Zpráva o dohlídce správy ochrany národního majetku zámku Uherčice provedené 20.června 1962.

⁴²¹ Archiv NPÚ Brno, P, kart.180, složka 5. Zápis ze schůze PS útvaru a SPÚ Brno z 28.května 1954.

⁴²² Tamtéž. Zápis ze schůze PS útvaru a SPÚ Brno z 28.května 1954.

1955-1956 je uherčický zámek uveden hned v první skupině A/ Objekty, které naléhavě vyžadují opravy (dále už jen Radešín a Maříž), pod touto správou zde bylo uvedeno přes 40 dalších objektů.⁴²³

Zpráva o předání objektu z 8. ledna 1960 dokládá odchod PS útvaru z většiny prostor, které předal do správy STS Jaroměřice, oddělení Uherčice a zároveň si 17 místností od něj pronajal. PS útvar měl podle předávací zprávy užívat objekt od 5. května 1952 do 31. prosince 1959. U předání je ale vytknuto, že věž u vchodu nadále zůstává v užívání útvaru. V dokumentu následuje popis předávaných prostor, podle kterého ve většině místností chyběla kachlová kamna a byla vytlučena okna, umývárny v hlavním křídle měly vybetonovanou podlahu, velkému sálu scházela venkovní křídla oken a okna byla většinou vytlučena, ve většině místností byly parketové podlahy, někde prkenné, značně opotřebené od vojenských bot a čištění. Poprvé se zde uvádí potřeba opravy taškové krytiny. V některých místnostech byly vestavěny příčky, krby a některé dveřní otvory byly zazděny a od většiny zámků scházely klíče.⁴²⁴ (Popisovaný stav zpochybňuje provedení oprav v roce 1954, pozn. aut.) Tohoto předání se za památkovou péči měl zúčastnit Krajský vlastivědný ústav v Jihlavě, který také konstatoval rozsáhlé závady jako zatékání do budovy a narušení konstrukce zdiva.⁴²⁵

Od 60. let se objevují první upozornění dotčených orgánů na devastaci zámku. Ve zprávě o dohlídce z roku 1962 bylo konstatováno, že správce STS Lesná se k objektu nechová s péčí řádného hospodáře, za dobu své správy neprovedl ani nejnutnější údržbu a část objektu stále užívá PS útvar 5688 Znojmo. Část objektu v té době také užíval Svazarm a TJ Sokol bez jakékoli nájemní smlouvy, podle dané zprávy nebyla také provedena žádná protipožární opatření.⁴²⁶ Během roku 1962 je stav nejčastěji popisován jako neuspokojivý, vyžadující GO.⁴²⁷

⁴²³ MZA, B 126, kart. 764, Kulturní památky ve správě organizací rezortu ministerstva zemědělství a lesního hospodářství.

⁴²⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Zápis o předání z držení PS útvaru do správy státního statku Jaroměřice z 6.ledna 1960.

⁴²⁵ Tamtéž. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴²⁶ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Zpráva o dohlídce správy ochrany národního majetku zámku Uherčice provedené 20.června 1962.

⁴²⁷ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta.

KSSPPOP upozornilo na havarijní stav objektu až v roce 1963 ministerstvo zemědělství, poukazuje na neudržování a nezabezpečení nevyužitých místností zámku.⁴²⁸ I přes první hlasy vyjadřující se o nevhodném užívání, proběhlo zde 30. srpna 1963 jednání o uložení arseničnanu vápenatého ve sklepech pod divadelním sálem, který by se podle výsledků jednání hodil pro toto uskladnění nejlépe i z ostatních shlédnutých objektů. Pro tento účel by bylo třeba následných úprav: vybetonování podlahy, opatření stěny sklepu cementovou omítkou, zalití podlahy i stěn asfaltem, aby se prostor stal nepropustný, po naskladnění by byl prostor zazděn. Z hlediska požadavků památkové péče prý nebylo námitek(!).⁴²⁹ Do jaké míry byly plány realizovány, nebylo zjištěno. V roce 1967 bylo ale poznamenáno, že se umělá hnojiva skladují nevhodně v suterénu a ohrožují zdivo i omítky.⁴³⁰

Serióznější zájem o objekt jako cennou památku dokládá v roce 1964 zápis mezi památky I. kategorie ve státním seznamu nemovitých kulturních památek.

Od počátku 60. let jsou také doklady o opakovaných návrzích STS Lesná na přidělení objektu jinému uživateli. V četné korespondenci mezi ním a dotčenými orgány uvádí, že většina objektu jím není využívána a na jeho údržbu nemá prostředky ani kapacitu, jako chybné opakovaně označuje původní přidělení zámku do jeho správy.⁴³¹ V souvislosti s tím STS upozornil, že: *„státní statek jako výrobní zemědělná organizace, nemůže spravovat kulturní památky tohoto druhu a rozsahu a zajišťovat je v souladu s ustanovením zák.č.22/1958 Sb. jejich řádnou údržbu jednak proto, že úkolem statku je výlučně zemědělská výroba a nikoliv správa památkových objektů, jednak proto, že statek nemůže tohoto objektu žádným způsobem využít ani zajistit jeho využití k účelům, jímž by měl vzhledem ke své povaze sloužit.“* Chtěl proto předat správu vhodnému uživateli podle §§4 a 5 zákona č. 81/58 Sb. Dále píše, že v tomto směru bylo nesprávné už původní rozhodnutí, kterým byl zámek v roce

⁴²⁸ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴²⁹ Tamtéž. Zápis ze schůze o prohlídce objektů jež by přicházely v úvahu pro skladování arseničnanu draselného z 30.8.1963.

⁴³⁰ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Záznam zběžné prohlídky zámku v Uherčicích za účelem zjištění současného stavu ze dne 16.11.1967.

⁴³¹ Tamtéž. též Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

1950 přidělen do správy STS Jaroměřice, protože ani on, ani od roku 1960 STS Lesná, nemohl zajišťovat péči o památku.⁴³²

V roce 1965 Krajské památkové středisko upozorňuje JmKNV na havarijní stav zámku.⁴³³ V následujícím roce je uvedeno, že je do objektu stále volný přístup, rozbitými okny jsou interiéry vystaveny přímým povětrnostním vlivům a v objektu je nepořádek, v některých místech je nutná GO střech, je nutné umrtvit dřevomorku ve stropech. Odstranění těchto závad bylo uloženo správci, který ale požadavky KSSPPOP nesplnil a prokázal tak naprostou lhostejnost k objektu.⁴³⁴

Podstatný pro další řízení mohl být rok 1967. 11. října totiž byla podána žádost na ONV Znojmo, aby vydal rozhodnutí o stanovení a provedení generální opravy na náklad vlastníka, případně i uživatele PS Znojmo, který zatím objekt vyklidil (PS útvar opustil prostory zámku v roce 1967, podle zápisu byly škody odstraněny, ve skutečnosti byla ale pouze zasklena okna a škody zásadní povahy byly ponechány⁴³⁵). Vlastník ale podle KSSPPOP odmítnul nést náklady s odůvodněním, že nemá prostředky a péče o památky není jeho úkolem. Po polemikách vlastník svolil s částečným nesením nákladů. ONV Znojmo ale nevydal potřebné rozhodnutí a po stížnosti na OŠK JmKNV vydal prohlášení, že pro podobná rozhodnutí o náhradním úkolu není kompetentní on, ale KNV, což KSSPPOP i KNV vyvrátili. ONV Znojmo ale nevydal žádné rozhodnutí i přesto, že vlastník i uživatel by byli ochotni dohodnout se na částečném nesení nákladů. Mělo proto podle KSSPPOP být ONV Znojmo uloženo vyřízení záležitosti.⁴³⁶

Záznam zběžné prohlídky zámku v Uherčicích z 16. listopadu 1967 znovu opakuje destrukci statiky ohrožené památky, nově ale uvádí neuspokojivé odvodnění ploch nádvoří, na hlavním-severním nádvoří byla otevřená fekální jímka, která přetékala, stejně jako jímka na západním-hospodářském nádvoří a voda z nich se vsakovala do sklepních podlah. Podle tohoto záznamu byla také prolomená a zřícená střecha SV rohu arkády jižního vstupního

⁴³² Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis Státního statku Lesná pro ONV OŠK Znojmo z 10.7.1964.

⁴³³ Tamtéž. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴³⁴ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Kontrola plnění uložených úkolů z porady ONV na zámku Uherčice – zápis. Ze dne 10. 1.1966.

⁴³⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴³⁶ Tamtéž. Návrh podle 1.odst. §9 pam. zákona od KSSPPOP pro Ministerstvo kultury (nedatováno, pravděpodobně po 1975)

nádvoří, což ohrožovalo bezpečnost lidí. Vnější schodiště byla destruována, stopy záměrného ničení nesl interiér velkého sálu a okolních místností, v interiéru kaple měly vrstvy nepořádku dosáhnout maxima a stav nefungujícího hygienického zařízení byl popsán jako odpudivý.⁴³⁷

Pro neutěšený stav věci byla podána zpráva okresní prokuratuře ve Znojmě pod č.j.4521/67 o soustavném zanedbávání péče, protože prokuratura má dodržovat dohled nad zákonností a měla věc postoupit okresní komisi lidové kontroly, která ale nic dalšího nepodnikla.⁴³⁸

I přesto bylo nadále intenzivně jednáno o převodu správy na ONV Znojmo nebo jiného správce.⁴³⁹ Vážnější zájem měly v roce 1968 projevit řádové sestry, které zde chtěly zbudovat domov pro své nemocné, daly si vypracovat projekt adaptace a STS Lesná se vyjádřil v tom smyslu, že je ochoten na opravy přispět.⁴⁴⁰

Proto, že záležitost náhradního úkonu urgovaná u ONV nadále stála, požádala Krajská památková správa v roce 1968 kompetentní orgány, aby zasáhly a postihly uživatele objektu. STS ale prohlásil, že závěry SÚPPOP nebere na vědomí⁴⁴¹ a zdálo se, že řešení nebere konce.

Podle zápisu z jednání z 11. března 1969 projevil STS Lesná znovu zájem na předání správy jinému uživateli, zároveň měl mít na opravu zámku zajištěných 300 tis. Kčs od ministerstva zemědělství. Podle svého vyjádření ale nemohl sehnat stavební organizaci. Jako možní budoucí uživatelé byly v jednání Mezinárodní ústav pro zahraniční styk v Praze nebo Filmové středisko.⁴⁴² Z dalšího dopisu STS Lesná vyplývá, že Zemědělský stavební podnik stavební práce na zámku pro rok 1969 odmítl pro nedostatek materiálu a kapacity stejně jako Stavba Jemnice, OZS Znojmo odmítá pro nutnost zvýšit plán bytové výstavby a OSP Třebíč z ekonomických důvodů.⁴⁴³

⁴³⁷ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Záznam zběžné prohlídky zámku v Uherčicích za účelem zjištění současného stavu, KSSPPOP 16.11.1967.

⁴³⁸ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Situační správa o záchraně zámku v Uherčicích ze 7.dubna 1975 sepsal dr.Alois Plichta.

⁴³⁹ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta.

⁴⁴⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Jaroslvice zámek. Dopis od KSSPPOP pro Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze z 2.5.1968.

⁴⁴¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴⁴² Tamtéž. Zápis z jednání z 11.3.1969.

⁴⁴³ Tamtéž. Dopis od SLS Lesná pro KSSPPOP Brno z 17.11.1969.

V roce 1969 se už náklady na opravu odhadovaly na 10 mil Kčs⁴⁴⁴, bylo konstatováno, že škody vznikly neplněním předpisů o správě národního majetku, především vyhlášky ministerstva financí č. 104/1966, památkového zákona, ustanovení přidělové listiny, nesplněním předpisů stavebního řádu č. 87/1958 a prováděcí vyhlášky č. 144/1959 a také hospodářského zákoníku. Tyto předpisy ukládaly správci národního majetku povinnost řádné péče, zejména pak, aby byl majetek zachován nebo zlepšován a aby nevznikly žádné škody.

Ještě problematičtější bylo pro zámek období 70. let, kdy se od počátku zřetelně projevil dosavadní neudržitelný stav a nastartoval novou vlnu jednání o záchraně objektu.

Na jednání z 12. května 1970 byl opět potvrzen devastovaný, v částech havarijní stav. Některé konstrukce nesly stopy záměrného poškození. Byla ale vyzdvižena umělecká hodnota zámku, která zasluhuje záchranu.⁴⁴⁵ Po letitých jednáních bylo na tomto jednání docíleno následné dohody: za současný stav nesou odpovědnost SLS Lesná a Ministerstvo národní obrany, památku je třeba ihned stavebně zabezpečit a náklady ponесou SLS a MNO na polovinu. Investorem bude SLS Lesná, který si sjednal souhlas ministerstva zemědělství. Na tomto jednání bylo zjištěno, že obě věže mají trhliny a že ke zřícení stropů došlo ve dvou místnostech objektu, bylo tedy odboru výstavby ve Znojmě navrženo, aby dal objekt uzavřít pro hrozbu zřícení některých částí a aby vydal prohlášení, že se nejbližšímu stavebnímu podniku ukládá provedení jeho zabezpečení s přepsáním úhrady na SLS Lesná. 15. června SLS sdělil, že hrozí zřícení věže, zaměstnance upozornil na nebezpečí a KSSPPOP vyzval, aby se postaral o zachování památky(!). Následně STS Lesná oznámil, že ministerstvo zemědělství nemůže na obnovu zámku přispět. Poté STS zaujal stanovisko, že dohoda z 12. května pro něj neplatí, zároveň urgoval ONV o navržení havarijního stavu, je prý ohrožena bezpečnost lidí, kteří na zámku pečují o ustájený dobytek.⁴⁴⁶ Danou dohodu už se nepodařilo nikdy prosadit.

V přípisu od STS Lesná z 10. září 1970, kdy se řešil havarijní stav vstupní věže, se píše, že odstranění havarijního stavu je nezbytně nutné, on sám ale nemá kapacitu a jím oslovené stavební podniky (OSP Znojmo, OSP Třebíč, OSP J.Hradec, ZSP Znojmo, ZS Brno,

⁴⁴⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis pro finanční odbor JmKNV č.j.3419/69.

⁴⁴⁵ Tamtéž. Zápis z jednání 12.5.1970.

⁴⁴⁶ Tamtéž. Situační správa o záchraně zámku v Uherčicích ze 7.dubna 1975 sepsal dr.Alois Plichta.

Bytové stavební družstvo Jemnice) zakázku odmítly.⁴⁴⁷ Následovala mnohá jednání o odstranění tohoto stavu, na kterých bylo opakováno, že věž hrozí zřícením.

K destrukci vstupní věže došlo 23. listopadu 1970 ve 4 hodiny ráno (foto viz příloha č.4). ONV nevydal havarijní výměr, STS i přesto sdělil, že disponuje 900 tis Kčs na obnovu věže, která bude dokončena do srpna 1971. V roce 1971 ale ministerstvo kultury žádalo JmKNV o zajištění stavební kapacity. Odbor výstavby ONV Znojmo následně nařídil zabezpečovací práce OSP Znojmo, ani v následujícím roce 1972 ale práce nezapočaly i přes urgence a STS oproti svým původním slibům odmítl provést i přípravné práce.⁴⁴⁸

Dopis pro STS Lesná od KSSPPOP informoval, že při jednání v Jaroslavicích 14. října 1970 bylo pracovníci ministerstva kultury sděleno, že ministerstvo zemědělství může tento rok poskytnout výpomoc ve výši 500 tis. Kčs, STS měli v této věci s MZ začít jednat. Zároveň se zde KSSPPOP dotázalo, zda a na jaké opravy v Uherčicích byla použita výpomocná dotace 200 tis. Kčs před dvěma lety (podle vepsané poznámky v dokumentu „Nedali odpověď“).⁴⁴⁹ Dané prostředky STS obdržel, proinvestoval ale jen jejich malou část, podle vlastních slov na GO střechy, podle ONV OŠK byla střecha opravena jen v některých částech, STS opět uvádí, že není schopen peníze proinvestovat pro nedostatek materiálu a kapacity.⁴⁵⁰

V prosinci 1970 obdržel STS Lesná dopis, kde mu Odbor výstavby ONV Znojmo přikázal, aby zabezpečil druhou věž i ostatní části zámku proti destrukci. Práce měl objednat u SÚRPMO Brno. V případě nesplnění hrozil ONV předání věci prokuratuře ve Znojmě.⁴⁵¹

21. ledna 1970 informovalo SÚPPOP brněnské KSSPPOP o tom, že zájem o užívání zámku projevila Československo-rakouská společnost v Praze pro kulturní a společenské styky se zahraničními organizacemi.⁴⁵² K dalším možným uživatelům patřil t.r. i Odborový svaz pracovníků školství a kultury, který měl zájem zde zřídit rekreační prostory pro

⁴⁴⁷ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis SS Lesná pro ONV Znojmo Odbor výstavby, 10.9.1970.

⁴⁴⁸ Tamtéž. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴⁴⁹ Tamtéž. Dopis pro STS Lesná od KSSPPOP č.j.70.

⁴⁵⁰ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Korespondence mezi OŠK ONV Znojmo, JmKNV Brno a STS Lesná v roce 1970.

⁴⁵¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis ONV Znojmo pro STS Lesná z 8.12.1970.

⁴⁵² Tamtéž. Dopis SÚPPOP pro KSSPPOP z 21. 1.1970.

zahraniční hosty, byla by tedy možná spolupráce s Čs. společností pro zahraniční styky, o pronájem některých místností mělo zájem i Oděvnictví města Brna.⁴⁵³ Většina doposud zmíněných zájemců ale nakonec odmítla podílet se na správě kvůli stavebnímu stavu objektu.

Od roku 1971 probíhala jednání týkající se postupu při zajištění zřícené věže. V rozhodujících chvílích se ale podle ředitele KSSPPOP Jiřího Grabmüllera uživatel k již dohodnutým postupům postavil negativně, evidentně po celou dobu zanedbával povinnosti podle zákona č. 22/1958 a vyhlášky č.56/60 Sb. §1 odst.2. Nezájem byl evidentní také ze strany OŠK ONV Znojmo (nečinnost při vydání havarijního výměru pozn. aut.), na výzvy nereagoval ani nevyvolal žádné rozhodující jednání. Od roku 1963 vystupovalo v zájmu památky jen památkové středisko, později SÚPPOP, ministerstvo kultury i ministerstvo národní obrany. Současné náklady na generální opravu jsou 26 mil. Kčs, jejichž investici by bylo nutno rozdělit do etap, nejlépe deseti, v roční dotaci 2,5 mil Kčs. ONV OŠK Znojmo také vrátil návrh ideového využití zámku s tím, že návrh zadávat nebude, ačkoli tento podklad je nezbytný pro zadání projektu na obnovu objektu.⁴⁵⁴ Roku 1971 vznikla ve Znojmě Okresní správa památek, která se také pokoušela zámek zachránit.⁴⁵⁵

Projekt na opravu zřícené věže a zajištění objektu vypracovalo brněnské SÚRPMO. Jeho průvodní zpráva a rozpočet z ledna 1971 uvádí mimo jiné také nefunkční kanalizaci, která zapříčinila nestabilitu některých nosných konstrukcí. Počítalo se stále s rekonstrukcí věže, její zajištění mělo být provedeno betonovou injektáží.⁴⁵⁶

Za zmínku stojí i dopisy Štěpána Koudely a Františka Horký. První jmenovaný napsal dopis Ministeriu kultury, ve kterém si všímá bezmála třicetiletého pustošení objektu a žádá nápravu tohoto stavu. Upozorňuje také na to, že zříceným zdivem věže byla na místě pohřbena telata, která tam byla ustájená. Celkový stav nazývá tragickým.⁴⁵⁷ František Horký, kolega výše zmíněného, psal dopis v podobném duchu a vzpomínal na období 1919-1927, kdy v Uherčicích působil jako učitel, a kdy byl zámek „pečlivě ošetřován, štuky v sálech byly

⁴⁵³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis KSSPPOP Brno pro SÚPPOP z 25.2.1970.

⁴⁵⁴ Tamtéž. Příloha dopisu pro OK JmKNV od Jiřího Grabmüllera z 6.4.1974.

⁴⁵⁵ Tamtéž. Situační správa o záchraně zámku v Uherčicích sepsal dr.Alois Plichta ze 7.4.1975.

⁴⁵⁶ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Průvodní zpráva a rozpočet, SÚRPMO Brno, 10. 1.1971.

⁴⁵⁷ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis ministerstvu kultury od Štěpána Koudelky z 11.2.1974.

*renovovány italskými mistry.*⁴⁵⁸ Tehdejší ředitel KSSPPOP Jiří Grabmüller v odpovědi na tento dopis uvedl, že jakkoli s názorem souhlasí a konají se různé kroky pro nápravu stavu, je případ Uherčického zámku „*možno z hlediska památkové péče pokládat nikoli za typický a v podstatě řešitelný.*“⁴⁵⁹

Opačný názor na situaci reprezentoval J.Větrovský, autor článku „*Uherčický zámek a co s ním?*“ pro brněnskou Rovnost, který v přiloženém dopise píše: „*že v současné době máme jiné úkoly v našem státě, než opravovat býv.majetek feudálů, ještě k tomu pobělohorských.*“⁴⁶⁰ Větrovský se na tomto místě ptá, je-li zámek opravdu skvostem, jak tvrdí památkáři, a jestli už takových skvostů nemáme i tak dostatek. Zámky po roce 1945 se podle něj zabavovaly především proto, aby z „*jejich polí byl chléb, lesů dřevo a chlévů mléko*“, ne proto, aby se udržovaly, a k tomu v době, kdy má stát na starosti výstavbu bytů.⁴⁶¹ Tento článek nebyl na doporučení KSSPPOP otištěn.⁴⁶²

Poškozením stavby uvedeným v SHP z roku 1974 dominuje popis stále polozřícené vstupní věže. Uvádí se zde také její popis z roku 1827: „*[h]lavní vjezd prochází přední věží, zbudovanou z dobrého materiálu, ve které jsou čtyři obydlí. ...*“⁴⁶³ a popis z roku 1847: „*[v]e věži je v 1. patře pokoj s kuchyňkou vrátného, v 2. patře vytápěné vězení, ve 3. patře komora, ve 4. patře prázdný podkrovní prostor, nad kterým je věžní makovice se stojatou vazbou, lucernou a taškovou krytinou.*“⁴⁶⁴ Popis věže z roku 1974 je následující: průjezd je v podstatě vyplněný zříceným zdivem, byl dříve zaklenut dvěma poli křížových kleneb, na hranách zdobených štukem tvořícím žebírka, na středu probíhal provazcový pletenec a po stranách tematizovaná kymata a perlovec, štukatura byla i v čelech klenby. Na točité schodiště se vstupovalo žulovým stuhovým portálem, v patře býval prostor obdobně klenutý jako

⁴⁵⁸ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Opis dopisu pro Rovnost z r.1974 Ničení kulturní památky od Františka Horkého.

⁴⁵⁹ Tamtéž. Odpověď na dopis Františku Horkému od Jiřího Grabmüllera, ředitele KSSPPOP z 22.7.1974.

⁴⁶⁰ Tamtéž. Dopis J.Větrovského pro redakci a administraci deníku Rovnost, z 19.6.1971.

⁴⁶¹ Tamtéž. Opis článku Uherčický zámek a co s ním, podepsán zkratkou JVě

⁴⁶² Tamtéž. Situační správa o záchraně zámku v Uherčicích ze sepsal dr.Alois Plichta 7.4.1975.

⁴⁶³ LÍBAL, D., LANCINGER L. a J. MUK. *UHERČICE: stavebně historický průzkum zámku*. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Praha, 1974. s.6.

⁴⁶⁴ Tamtéž. s.10.

v přízemí, klenba je ale v celém rozsahu zřícena, schodiště je nepřístupné, další patra bývala plochostropá.⁴⁶⁵

K dalším poškozeným částem patřila ohradní zeď komunikace svažující se nálevkovitě k bráně ve věži, na této zdi jsou pilířky, na nichž je in situ dochovaná pouze jedna barokní kamenná váza nalevo u zdiva věže, ostatní vázy jsou shozeny v příkopu napravo.⁴⁶⁶ Prostor arkád proti hlavnímu vstupu je plochostropý s omítanými trámy a štukovým podhledem, v některých místech je zřícen.⁴⁶⁷ Další poškození, „*kteřé souvisí se zanedbanou údržbou objektu projevující se jako destrukce,*“⁴⁶⁸ ale průzkum neuvádí. Podle popisu stavu objektu docházelo také k typickému vkládání rovných stropních podhledů, předělování původních klenutých prostor opět s vložením rovných stropních podhledů nebo zazdívání arkád.

Podle citovaného SHP bude rekonstrukce umožněna po nalezení vhodného využití. Počítá ještě s obnovením zřícené vstupní věže v původním rozsahu.⁴⁶⁹

V následujícím roce 1975 KSSPPOP Brno dospělo k závěru, že u ONV Znojmo už není vůle a možná ani možnosti k nápravě, o nedodržování povinností správce bylo proto informováno ministerstvo kultury i SÚPPOP. Podle KSSPPOP by bylo třeba, aby ministr kultury o stavu uherčického zámku informoval vládu, ta aby uložila některému stavebnímu podniku provedení obnovných prací pro možná další využití objektu. Státní statek nebyl stále ochoten ani odklidit suť ze zřícené věže, což znemožnilo provedení statického posudku.⁴⁷⁰

V návrhu na řešení situace je poválečná historie zámku popsána následovně: protože je v pohraničí, byl zde ubytován útvar PS, potom byl předán STS, který nakonec zůstal jeho držitelem, STS Lesná začal užívat jen západní křídlo a „*v ostatních prostorách- např. v arkádovém dvoře ustájil dobytek a jinde uskladnilo zásoby*“.⁴⁷¹ V příloze č. 2 zmiňovaného návrhu se aktuální stav popisuje následovně: „*[s]třechy jsou děravé, okna vytlučena, některé stropy probořeny, dřevěné části nakaženy dřevokaznou houbou, kamenné*

⁴⁶⁵ LÍBAL, D., LANCINGER L. a J. MUK. *UHERČICE: stavebně historický průzkum zámku*. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Praha, 1974. s.32.

⁴⁶⁶ Tamtéž. s.23.

⁴⁶⁷ Tamtéž. s.27.

⁴⁶⁸ Tamtéž. s.97.

⁴⁶⁹ Tamtéž. s.99.

⁴⁷⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r. 1950-1994. Návrh na opatření pro JmKNV a MK ČSR z 16.4.1975.

⁴⁷¹ Tamtéž.

plastiky rozbity a zavlečeny, zbytky mobiliáře zcela znehodnoceny.“ Ve třetí příloze výše citovaného je vzhledem k budoucímu využití vyjádřen názor, že se stále nedocenila ani výhodná poloha zámku v rekreační oblasti nedaleko Vranovské přehrady, zámku Vranov, hradu Bítov a zříceniny Cornštejn.

V situační zprávě z roku 1975⁴⁷² se píše, že v té době již KSSPPOP vyčerpalo všechny zákonné postupy, přesto se mu nepodařilo donutit STS Lesná, aby plnil své povinnosti podle §8 zákona o památkové péči, ani jej přemluvit k jakémukoli konání ve smyslu stavební opravy nebo údržby památky. Pro KSSPPOP vyplynul také závěr, že ani okresní instituce nic neudělají (vymlouvají se, že památky nejsou v jejich kompetenci, nýbrž v kompetenci kraje) a jediná možnost pro zachování objektu bude převzetí KSSPPOP v Brně. Přitom by STS Lesná objekt vyklidil nebo platil nájem za křídlo, které užívá a které není ohroženo. Příkaz stavebnímu podniku bude muset vydat rada JmKNV, práce budou rozvrženy na etapy na několik let, bude určen správce objektu, který se o něj odborně postará (*„jako v Jaroslavicích s. Maršík“*, což na tomto místě dává možnost srovnat, že situace v Jaroslavicích byla v roce 1975 už dále, pozn.aut.). Dále na středisko přejde odpovědnost za zabezpečení, měl by být určen jeden stavební odborník, který by každou akci musel schválit. Jako jeden z možných důvodů vzniklé situace se zde připouští také možnost, že se o objekt doposud staralo několik osob a konaly se tak kroky bez ohledu na předchozí. STS Lesná zůstal nadále ochoten zámek převést do jiné správy.⁴⁷³

V roce 1976 byl na SUPPOP do Prahy zaslán rozklad o současném stavu a jednáních ve věci záchrany objektu⁴⁷⁴, který byl sepsán na základě požadavku vzniklého na konzultačním dnu SÚPPOP a KSSPPOP v Brně 28. ledna 1976, spolu se souhrnem opatření potřebných pro záchranu památky I. kategorie. Stav zámku byl shledán jako dezolátní, zapříčiněný neprováděním ani základní údržby a zároveň nevhodným užíváním. Krov, včetně krytiny, byl zničen, stropy pronášeny a staticky narušeny – na několika místech i probořeny, truhlářské výrobky byly zničeny, svislé nosné konstrukce měly narušenou statiku, kamenické prvky byly narušeny povětrností i mechanicky, přízemí bylo vlhké, vlhkost vzlínala apod. Celkový stav památky se zhoršoval a hrozilo zřícení i dalších konstrukcí, stav památky byl

⁴⁷² Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r. 1950-1994. Situační správa o záchraně zámku v Uherčicích sepsal dr. Alois Plichta ze 7. dubna 1975.

⁴⁷³ Tamtéž.

⁴⁷⁴ Tamtéž. Dopis ze dne 12. dubna 1976.

označen za nebezpečný, zřícením hrozila i druhá věž, areál byl ale stále přístupný veřejnosti a nevyužité prostory nebyly dostatečně zabezpečeny proti vniknutí cizích osob.⁴⁷⁵

Nejhorší období mělo ukončit převzetí pod správu KSSPPOP v roce 1978, které se uskutečnilo hospodářskou smlouvou č.2/78-Ing.Dol. dne 18. prosince 1978, v níž byl jako podmínka převodu určen převod 5 mil. Kčs, které měla předávající organizace zajistit u ministerstva zemědělství ve prospěch přejímající organizace k opravám objektu.⁴⁷⁶ Fyzické převzetí proběhlo 19. února následujícího roku. Při jednání o převzetí byl zaznamenán následující stav: část zřícené věže stále stojí, dřevěný strop arkády přistavěné k jižnímu křídlu je propadený, venkovní schodiště a balustráda koridoru zámku jsou devastované, v prvním patře jsou zcela zřícené čtyři stropy, další silně poškozeny. Krov je poničen v místech zatékání, dřevěné konstrukce jsou napadené dřevomorkou. Krytina starého zámku byla v desolátním stavu, stejně tak i klempířské prvky. Gotická věž u starého zámku vykazovala diagonální trhliny, hrozila zřícením. Zatékáním byla silně poškozena štuková výzdoba. Okna v celém objektu scházela nebo byla zničena, stejně jako ostatní truhlářské prvky a část prvků kovářských a zámečnických. Zatékáním byly poničeny také podlahy. Statické poruchy vykazovalo částečně jižní křídlo, zděné konstrukce severního křídla byly v dobrém stavu, poškozen byl ale krov a do banketního sálu zatékalo. Stavební stav hospodářského dvora byl shledán jako dobrý.⁴⁷⁷

Dosavadní uživatel objekt vyklidil, jen v přízemí věže starého paláce byl prostor využíván jako garáž, ale měl být do jednoho měsíce vyklizen. Vpravo od vstupu do hlavního nádvoří měl být sklad hořlavin, který měl STS vyklidit do června t.r. Stejně tak přízemní prostory pod banketním sálem, které využíval jako garáže. Ve zvýšeném přízemí jižního křídla byla bytová jednotka, nový správce měl zajistit převedení nájmu. V hospodářském dvoře měly být vyklizeny stáje a na lihovar měla být sepsána nová hospodářská smlouva se STS. Skleník byl neudržovaný, nájem bytové jednotky v zahradním domku mělo také převzít KSSPPOP.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r. 1950-1994. Rozklad o současném stavu a jednání ve věci záchrany objektu z 12.dubna 1976

⁴⁷⁶ Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta. Zápis z jednání 19.2.1979 v Uherčicích. též Hospodářská smlouva č.2/78-Ing.Dol.

⁴⁷⁷ Tamtéž. Zápis z jednání 19.2.1979 v Uherčicích.

⁴⁷⁸ Tamtéž.

KSSPPOP ale během osmi let správy nenašlo v okrese Znojmo uspokojivou kapacitu pro provedení oprav. Tehdejší ředitel KSSPPOP Zdeněk Navrátil ale také připustil, že ji možná nevyžadovali dost důrazně, provedli ale podle jeho vyjádření maximum alespoň udržovacích prací svými silami.⁴⁷⁹ Během správy KSSPPOP bylo jednáno například o demolici mladších arkád v arkádovém nádvoří – nerenesančních, romantické přístavby východního křídla a bylo doporučeno navrácení k původnímu stavu pultových střech v arkádovém nádvoří. V roce 1984 se jednalo o možnosti zřízení školy v přírodě pro děti z Chomutovska, což opět ztroskotalo na nedostatku kapacit jak v okolí, tak ze strany zájemce, který v dopise píše, že se s podobným problémem potýkají i na jihu Čech.⁴⁸⁰

17. prosince 1985 se rada JmKNV vzhledem k reálným možnostem usnesla, že zámek převede pod správu ONV Znojmo. V té době se stále hledalo využití, které podmiňovalo další záchranné práce. Co se týká nedostatečných kapacit, uvedl Zdeněk Navrátil, že je nadlidský úkol pro tuto generaci i stát opravit každou, byť významnou památku. V dopise pro Mladou frontu také upozornil, že by nebylo rozumné v případě Uherčic otevírat veřejnou polemiku z důvodu složitosti a delikátnosti celé situace, je prý třeba uznat zájem kraje a funkcionářů na obnově.⁴⁸¹

Reagoval tak na připravovaný článek Mladé fronty, který byl doručen k vyjádření na KSSPPOP, jenž začíná slovy: „*[z]atím stále ještě padá, v jednotlivostech i v souhrnu, od omítek přes stropy až po střechy. Padá. Zámek Uherčice ...*“. Článek zmiňuje letitý „*papírový boj*“ bez výsledků a poukazuje na to, že zámek leží na přirozené turistické stezce Vranov – Bítov – Uherčice – Slavonice – Dačice. Dále se v něm píše, že „*[d]eštěm rozpuštěná umělá hnojiva /která tu statek skladoval/ ohlodala arkády ... cenné štukatury a neobyčejně kvalitní fresky jsou poznamenány humorem drsných chlapců, okna a dveře prostě většinou vůbec nejsou ... Dojem je o to výraznější, že jen pár kilometrů odtud září zlatý hřeb jihomoravské památkové péče – z gruntu perfektně restaurovaný zámek Vranov nad Dyjí, jedno z trumfových es našich cestovních kanceláří.*“⁴⁸² Autor článku se ptá, co se zámkem teď, plány na opravu jsou léta vypracovány, využití promyšleno – historická expozice, úřadovny MNV a kulturně společenské prostory. „*Zatím jsou tedy Uherčice vykřičníkem, nezaviněnou*

⁴⁷⁹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Dopis redakci Mladé fronty od KSSPPOP 23.1.1987.

⁴⁸⁰ Tamtéž. Dopis NV Chomutov z 1.4.1984.

⁴⁸¹ Tamtéž. Dopis redakci Mladé fronty od KSSPPOP 23.1.1987.

⁴⁸² Tamtéž. Příloha dopisu od Ivo Bartíka z redakce Mladé fronty v Praze pro KSSPPOP z 1.12.1986.

*skvrnou na jinak blyštivém štítu naší památkové péče, při troše patosu je můžeme nazvat pomníkem nezodpovědnosti.*⁴⁸³

ONV Znojmo předalo správu zámku 1. ledna 1987 Jihomoravskému muzeu ve Znojmě.⁴⁸⁴ V průběhu roku 1987 měla být provedena rekonstrukce střešního pláště, byly vyklizeny půdy a opravena helmice věže. Odstranění trosk zřícené věže bylo v plánu pro rok 1988(!), také oprava komínů a provizorní uzavření oken. Akce Uherčice probíhala v té době nad plán, nebyla zařazena do programu soustavné péče o vybrané kulturní památky⁴⁸⁵. V korespondenci týkající se sejmutí štuků ze stropu napadených dřevomorkou je poznámka od ak. sochařů Jana Staňka a Jiřího Kašpara, která potvrzuje dosavadní vyznění tohoto textu: *„Za celou praxi jsme se ještě nikdy s takovým rozsahem škod a s takovým případem nesetkali. Žel, jeví se nám to jako buď úplná ignorace, nebo snad dokonce záměr zodpovědných osob.*⁴⁸⁶

Činnost muzea byla hodnocena kladně za rychlé zabezpečovací práce. Krom toho měly také započínající opravné práce vyvolat v Uherčicích občanskou odezvu, která se projevila snahou organizací i jednotlivců podílet se prostřednictvím MNV na obnově zámku.⁴⁸⁷ V době předání muzeu STS Lesná stále užíval provizorní garáže, chlévy a sklady.⁴⁸⁸

Po roce 1989 nastalo období zvyšujícího se počtu zájemců o koupi ze stran soukromých firem českých i zahraničních. Všeobecně však z názorů odborných organizací vyplývá negativní stanovisko k odprodeji do zahraničí i soukromníkům pro podnikatelskou činnost z důvodů ztráty kontroly nad kulturním majetkem za krátkodobý ekonomický efekt.

V roce 1990 se jednalo o využití objektu Chartou 77, která měla zájem zřídit zde moravské centrum Středoevropské univerzity, konkrétně mezinárodního centra pro studium evropské historie a architektury.⁴⁸⁹

⁴⁸³ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Uherčice zámek r.1950-1994. Příloha dopisu od Ivo Bartíka z redakce Mladé fronty v Praze pro KSSPPOP z 1.12.1986

⁴⁸⁴ Tamtéž. Dopis JmMuzeum Znojmo pro KSSPPOP z 19.3.1990.

⁴⁸⁵ Tamtéž. Dopis ONV OK Znojmo Ministertsvu kultury z 30.3.1988

⁴⁸⁶ Tamtéž. Dopis pro KSSPPOP z 24.2.1987

⁴⁸⁷ Tamtéž. Dopis pro s.Kocovou z ONV Znojmo od KSSPPOP z 20.4. 1987.

⁴⁸⁸ Tamtéž. Dopis JmMuzea pro STS Lesná z 20.2.1987.

⁴⁸⁹ Tamtéž. Dopis Československé nadace Charty 77 pro Krajské středisko památkové péče v Brně, nedatováno.

V roce 1995 přešel zámek i s areálem pod správu Památkového ústavu v Brně, byl zařazen do Programu záchrany architektonického dědictví a byla zahájena plánovaná velkolepá památková obnova, která se měla stát „vlajkovou lodí“ novodobé české památkové péče. Podle původních plánů měla být akce za 180 mil. Kč (bez hospodářských budov a parku, s nimiž cena vzrostla na 270 mil. Kč) dokončena v roce 2000. Zároveň byl zámek hned v roce 1996 zpřístupněn veřejnosti formou netradiční expozice s didaktickým zaměřením, která objekt představila v počátečním stadiu záchranných prací. Jako první byla zpřístupněna kaple a pět reprezentačních místností západního křídla hlavního nádvoří.⁴⁹⁰ Tato expozice se postupem času rozšiřuje do nově přístupných prostor, např. banketního sálu nebo letní jídelny, a daný koncept zpřístupnění památkového objektu během oprav se potvrzuje jako návštěvnický úspěšný.

První etapa rekonstrukce byla řešena konzervační metodou, která měla prezentovat jednotlivé nálezy a zároveň tak seznámit návštěvníka s průběhem památkové obnovy a nastínit možnosti finální úpravy. Počáteční fáze obnovy se soustředily krom zpřístupněných částí na střechy a stropy starého zámku, obnovu arkád vstupního nádvoří, dořešení stavby v místě zřícené vstupní věže, obnovu střech a komínů západního křídla hlavního nádvoří, atd. V prostorách expozice byla osazena nová okna a dveře.⁴⁹¹

Od roku 1995 do roku 2012 bylo ale oproti původním plánům proinvestováno 65 mil. Kč a státní příspěvky se stále snižují. I přes veškerou snahu tak postupují opravy oproti velkolepým plánům jen velmi pomalu a objekt stále figuruje na seznamu Nejohroženějších nemovitých památek.⁴⁹² Přesto je i navzdory k popsanému zacházení a po desetiletí trvající devastaci nyní znovu obdivovaným a ceněným objektem s jedinečným geniem loci.

6.5. zámek Hrušovany nad Jevišovkou

Město Hrušovany nad Jevišovkou leží východně od Znojma směrem na Mikulov, od rakouských hranic jsou vzdálené asi 5 km.

Zámek se nachází u parku v severní části města. Jedná se o trojkřídlý klasicistní zámeček s předsazeným dvouramenným schodištěm, který stojí na místě bývalé tvrze, jehož

⁴⁹⁰ ŠTĚPÁNOVÁ, Eva. Uherčice – „vlajková loď“ programu záchrany“. *Zprávy Státního památkového ústavu*. č. 2, 1998, s. 8 – 16.

⁴⁹¹ Tamtéž.

⁴⁹² Nejohroženější nemovité památky. *Monumnet* [online]. © 2003-13 [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?IdReg=158360&oNazSidOb=Uher%20ice&Nem=N&Limit=25>

širší část při jihovýchodním nároží odpovídá nejstaršímu, pravděpodobně renesančnímu, jádru. Na plánu zámku z norimberského archivu (viz příloha) je zřetelná návaznost na středověký hrad – oválná ohradní zeď, mohlo by se jednat i o stopu po okružním valu původní tvrze.⁴⁹³ Hrušovany v 2. pol. 12. století vlastnili johanité, během 13. století ale přešly do soukromého držení, na čas byly i markraběcím lénem. V roce 1378 Smil z Kunštátu a Líšnice postoupil hrušovanské léno s tvrzí Geblinovi z Kučerova, na čas byla obsazena husity, které měl 1428 vypudit Jan Krajiř z Krajku. 1490 přepsal tvrz Jiří z Eytzingu Vajtmilnarům ze Žerotic, 1527-60 byla tvrz v rukou Pernštějnů a po roce 1570 byla renesančně přestavěna Čertorejskými z Čertorej, dnešní půdorys získal zámek při přestavbě za Michala Adolfa z Althanu v roce 1668.⁴⁹⁴ Klasicistní přestavba je datována rokem 1804, kdy došlo především ke sjednocení fasády. Místnosti v přízemí jsou klenuté, v 1. patře plochostropé.

Koncem 19. století už ale poslední šlechtičtí majitelé panství, hrabata Khuen-Bellasi, pobývali na nedalekém Emině zámku (dnes v katastru obce Šanov). Emin zámek byl postaven roku 1882 jako novobarokní stavba na obdélném půdoryse s vyvýšeným přízemím, středovým a dvěma krajními rizality. Pojmenován byl po stavitelce Emanuele Khuen-Bellasiové. Interiér vyzdobil mladý Alfons Mucha a často zde pobýval také Max Dvořák, který zde také zemřel a je pochován v Hrušovanech.⁴⁹⁵ Samotná architektonická hodnota zámku je sice nižší, význam mu ale dodává spojení s oběma historicky významnými osobnostmi.

Podle spisu SPS-d byl zámek v Hrušovanech (podle zápisu není zřejmé, o který zámek se jedná, dá ale předpokládat, že jde o zámek v obci) jako bývalý majetek řádových sester sv. Hedviky ve Frýštátě (řádem koupen už v roce 1929) konfiskován na základě dekretu č. 12/45. V době okupace byl používán jako vojenská německá nemocnice a po válce nezbyl původní mobiliář jen německé vojenské postele.⁴⁹⁶ Podle historie kongregace ale byla tato filiálka uzavřena v roce 1944.⁴⁹⁷

⁴⁹³ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.256.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ HOSÁK, Ladislav, Metoděj Zemek a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: I Jižní Morava*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981.s.108-109.

⁴⁹⁶ NA Praha, SPS-d, kart. 136, složka Hrušovany nad Jevišovkou. Přehled dokladů a Úřední záznam z 31.1.1949.

⁴⁹⁷ Historie. Kongregace sester svaté Hedviky [online]. © 2009 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: <http://www.hedvicky.cz/index.php?page=14#filialky>

Poválečná historie

Velkostatek Hrušovany nad Jevišovkou byl po válce konfiskován poslednímu majiteli Karlu Khuen-Bellasimu dekretem č. 12/1945 (s ním i oba zámky, ať už z vlastnictví šlechty, nebo církve, viz předchozí zápis). O zámek v centru projevilo hned po válce zájem Ministerstvo vnitra⁴⁹⁸ a jeho dlouholetým správcem a uživatelem se tak stal PS útvar 5688 Znojmo.

Pravděpodobně z důvodu, že kvalita hrušovanského zámku je z umělecko-historického pohledu spíše průměrná, a také proto, že se po roce 1945 dostal pod správu PS útvaru, nebyly o jeho konkrétním stavu v prohledaných fondech nalezeny žádné zprávy až do roku 1960, kdy PS útvar žádal o vyjádření k výstavbě účelového objektu ve dvoře zámku.⁴⁹⁹ 1964 měl OSP Znojmo provést rekonstrukci litinového zábradlí vstupního schodiště.⁵⁰⁰

V roce 1981 upozornila dopisem ze dne 26. července 1981 paní Dr. Carmen Sobotová na možné překryté nástěnné malby od Alfonse Muchy v zámku (v odpovědi se píše o rejstříkovém č.6376 - zámek v obci), KSSPPOP hodlalo věc prověřit na místě.⁵⁰¹ V tomtéž roce upozornil ředitel JM Muzea Znojmo na neutěšený stav zámku zapsaného jako kulturní památka v užívání PS útvaru Ministerstva vnitra.⁵⁰² PS útvar měl v té době také uvažovat o předání správy jinému uživateli, o čemž se jednalo v roce 1982, podle zápisu z jednání o možném novém využití ze dne 3. prosince 1982 odsouhlasili zástupci zúčastněných stran možná další tři využití: učňovské školství, ubytování brigádníků Státního statku Znojmo nebo pro rekreační účely jednoho z hospodářských podniků.⁵⁰³ Vedoucí odboru kultury Jm KNV žádala ředitele KSSPPOP v Brně o vypracování stanoviska k možnostem rekonstrukce a možného kulturně výchovného využití zámku.⁵⁰⁴ Na to KSSPPOP sdělilo, že nejvhodnější z hlediska památkové péče by bylo zřízení expozice o pobytu Maxe Dvořáka a Alfonse Muchy v Hrušovanech, kdy by byl objekt ve správě Moravského muzea v Brně nebo Jihomoravského muzea ve Znojmě, jako další možnost uvádí zřízení vhodného sociálního

⁴⁹⁸ NA Praha, SPS, kart. 23. Soupis zámků, zkonfiskovaných podle dekretu 12/1945 Sb.

⁴⁹⁹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Hrušovany nad Jevišovkou : zámek, park, kostel, fara. Dopis od PS útvaru pro KSSPPOP ze dne 3.5.1960.

⁵⁰⁰ Tamtéž. Dopis Okresního stavebního podniku Znojmo pro Krajské památkové středisko Brno ze dne 6.2.1964.

⁵⁰¹ Tamtéž. Dopis pro ONV OK Znojmo ze dne 26.10.1981.

⁵⁰² Tamtéž. Dopis JM Muzea ze dne 11.11.1981.

⁵⁰³ Tamtéž. Zápis z jednání ze dne 3.12.1982.

⁵⁰⁴ Tamtéž. Přípis JmKNV pro KSSPPOP ze dne 28. 4 1983.

ústavu jako méně vhodné výše uvedené navrhované možnosti.⁵⁰⁵ V dalším dopise padla i možnost zřízení galerie národního umělce Karla Pokorného nebo archivní depozitáře, vzhledem k havarijnímu stavu části zámku bylo ale doporučeno podmínit převod stavebně statickým zajištěním.⁵⁰⁶

Z jednání, které proběhlo při převzetí objektu od PS útvaru v roce 1985 (PS útvar objekt vyklidil), vyšel zápis, který popisuje danou situaci následovně: převod majetku na ONV Znojmo není možný, protože dosud nebyly plněny podmínky pro správu národního majetku a nový uživatel by za daného stavu nebyl schopný objekt užívat, hospodářská smlouva bude navrácena dosavadnímu majiteli s tím, že je povinen se o objekt nadále starat podle §8 zákona č. 22/1958 Sb.⁵⁰⁷ Při přebírání zámku byly zjištěny trhliny ve zdivu štitové zdi na pravé straně při pohledu proti svahu, vzniklé pravděpodobně zanedbáním údržby. Poškozením krytiny a okapových žlabů nebylo zamezeno vniknutí dešťové vody a promáčením základové půdy, což snížilo její nosnost a způsobilo sedání a tím praskliny ve zdivu. Podle zápisu bylo zdivo podepřeno, ale nejevilo se prozatím jako havarijní. Mnohá okna byla otevřená, v některých byly rozbité tabulky, a vnikající vlhkost vedla k vyboulení parket, k tomu byly jednotlivé části parket odcizovány. Bylo tedy doporučeno, aby NB provedla patřičná opatření k zajištění státního majetku, měly být doplněny chybějící křídlice, obnoveny okapové rýny a svody, trhliny ve zdivu bude časem nutné zacelit injektáží cementové malty (nebo táhly) a zasklít chybějící okenní tabulky.⁵⁰⁸

V roce 1986 se konzultovala možnost využití Českým svazem invalidů v Praze pro rehabilitační středisko.⁵⁰⁹ KSSPPOP v Brně žádalo MNV o provedení alespoň základního zabezpečení proti dalšímu chátrání objektu. Věc došla až k žádosti PS útvaru jako posledního uživatele o upuštění od památkové ochrany, s čímž KSSPPOP zásadně nesouhlasilo, s odvoláním na výše uvedené možnosti a na to, že PS útvar tímto chtěl evidentně zprostit sám sebe od závazku pečovat o svěřené hodnoty, přičemž bylo zřejmé, že stávající stav sám zapříčinil „nedostatečnou údržbou a někdy i nezodpovědným postupem“.⁵¹⁰ V tomto přípise

⁵⁰⁵ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Hrušovany nad Jevišovkou : zámek, park, kostel, fara. Dopis pro JmKNV OK od KSSPPOP Brno ze dne 12.5.1983.

⁵⁰⁶ Tamtéž. Dopis pro JmKNV ze dne 20.12.1984.

⁵⁰⁷ Tamtéž. Zápis z jednání 24.10.1985.

⁵⁰⁸ Tamtéž. Posudek stavebního znalce Ing. Číževského pro KSSPPOP z 31.1. 1986.

⁵⁰⁹ Tamtéž. Dopis Českého svazu invalidů v Praze z 19.2.1986.

⁵¹⁰ Tamtéž. Dopis KSSPPOP v Brně pro Ministerstvo kultury ze dne 30.7.1986.

od krajského památkového střediska se také připomíná podstatná historická úloha Khunů, kteří Hrušovany drželi na přelomu 19. a 20. století. Khunové podpořili počátky tvorby Alfonze Muchy, který zde měl započít svou kariéru a jejich pohostinství využíval Max Dvořák, který sem na konci života jezdil (zemřel zde v roce 1921 a je pochován na místním hřbitově). Od roku 1986 se zámek uvádí jako památka III. kategorie.⁵¹¹

V souvislosti s podáním žádosti o upuštění od památkové ochrany byla svolána schůze⁵¹² zúčastněných stran na MNV v Hrušovanech, na které byl PS útvar vyzván k plnění svých povinností podle zákona č. 22/1958, především k opravě střešní krytiny a zabezpečení statiky objektu. Objekt byl pro průběh dalších jednání zaměřen, byla vypracována ekonomická zpráva pro 3 varianty: oprava, demolice, rekonstrukce objektu. Zde je na místě podotknout, že i ve stavebně technickém posudku je zmíněno, že je objekt stále volně přístupný. Ze statického posouzení z roku 1986 vyplývá také tehdejší stav objektu, který měl poškozenou (podle posudku snad úmyslně) střešní krytinu a zatékalo proto do krovu i do povalových stropů 2.NP, roh pravého bočního křídla byl zřícený (!), schodiště a podlahy byly zachovalé, ale parkety místy poškozené vlhkem a rozkrádáním, okna a dveře byly většinou opravitelné, známky úmyslného poškození nesly zařizovací předměty, rozvody a rozvaděče el. energie.⁵¹³

KSSPPOP na námitku, že se nenašlo vhodné využití, a proto je nutný odpis z památkového seznamu píše JmKNV dopis se seznamem možných využití, jako nejvhodnější uvádí znovu muzeum nebo stálou expozici A.Muchy a Maxe Dvořáka spolu s deponitáři pod správou Moravské galerie v Brně, další možností by bylo kulturní využití pro potřeby města nebo úřadovny MNV coby důstojné sídlo orgánu státní moci na rozdíl od stávajícího, dále připomíná dříve zvažovanou možnost zřízení zvláštní školy.⁵¹⁴ Dále nabízelo KSSPPOP objekt jako školící, expoziční nebo rekreační středisko Svazu požární ochrany ČSSR⁵¹⁵, který ale později nabídku odmítnul.⁵¹⁶

⁵¹¹ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Hrušovany nad Jevišovkou : zámek, park, kostel, fara. Dopis JmKNV pro ministra kultury 24.11.1986.

⁵¹² Tamtéž. Zápis schůze na MNV Hrušovany nad Jevišovkou ze dne 4.září 1986.

⁵¹³ Tamtéž. Statické a stavební posouzení a ekonomický zpráva k objektu zámku v Hrušovanech n.Jevošovkou, říjen 1986, vypracoval Ing.Čeleda, F.Baloun.

⁵¹⁴ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro JmKNV ze dne 27.1.1987.

⁵¹⁵ Tamtéž. Dopis KSSPPOP pro Svaz požární ochrany ze dne 12.2.1987.

⁵¹⁶ Tamtéž. Dopis ze dne 12.6.1987 pro KSSPPOP v Brně.

Ministerstvo kultury svolalo na 13. květen 1987 komisionální šetření pro stanovení dalšího postupu.⁵¹⁷ Na jeho základě MK oznámilo PS útvaru 5688 Znojmo podmínky pro upuštění od památkové ochrany, po jejichž splnění k ní bude přistoupeno. Podmínky se týkaly především kompletní měřičské a foto dokumentace, zaměření objektu a provedení stavebně historického průzkumu.⁵¹⁸

V roce 1987 ale projevil zájem o využití zámku podnik Obuv Gottwaldov⁵¹⁹, objekt chtěl opravit a využít pro potřeby centrálního skladu obuvi. S novými skutečnostmi podalo KSSPPOP v Brně návrh zrušení předběžného souhlasu ministerstva kultury s upuštěním od památkové ochrany, i přesto, že možní zájemci o využití neodpovídají zcela požadavkům památkové péče. Vzhledem ke stávající situaci se jevílo jako jediné možné řešení pro záchranu zámku.⁵²⁰ Zájem projevil i podnik Tesla Litovel pro potřeby pomocného provozu. Žádné kulturní organizace bohužel o správu zájem neprojevily. Dalším novým zájemcem byl n.p. Potraviný Brno/příp. Praha pro potřeby rehabilitačního střediska pro zaměstnance, což se z uvedených nabídek jevílo jako nejvhodnější. Z jednání také vyplynulo, že Potraviný Brno by po PS útvaru žádaly finanční prostředky minimálně ve výši nákladů, které by byly použity pro demolici objektu (která měla následovat po upuštění od památkové ochrany jako nejlevnější řešení, pozn. aut.).⁵²¹

Bylo tedy svoláno jednání na ONV Znojmo na 4. září 1987 pro dořešení předání objektu, kam se dostavili jen zástupci Tesly Litovel a Obuvi Gottwaldov, ostatní podniky od zájmu odstoupily.⁵²² Proběhly i zvláštní „intriky“ v korespondenci KSSPPOP, kdy v dopise pro Teslu bylo oznámeno, že z vlastních informací vědí, že MNV Hrušovany nesouhlasí s dalším zájemcem o objekt – s Obuví Gottwaldov, v přípisu pro Obuv Gottwaldov mělo ale KSSPPOP informaci, že ONV nesouhlasí se zájemcem Tesla, nemají proto tedy oba podniky vzdávat snahu o získání objektu.⁵²³ PS útvar zatím u KSSPPOP objednal vyhotovení

⁵¹⁷ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Hrušovany nad Jevišovkou : zámek, park, kostel, fara. Dopis od Ministerstva kultury pro KSSPPOP z 5.5.1987.

⁵¹⁸ Tamtéž. Dopis MK ČSR pro PS útvar ze dne 18.5.1987.

⁵¹⁹ Tamtéž. Dopis Obuvi Gottwaldov pro MK ČSR z 10.6.1987.

⁵²⁰ Tamtéž. Dopis KSSPPOP v Brně pro MK ČSR ze dne 18.6.1987.

⁵²¹ Tamtéž. Zápis z jednání 7.8.1987.

⁵²² Tamtéž. Svolání jednání z 31.8.1987.

⁵²³ Tamtéž. Dopisy pro zájemce od KSSPPOP ze dne 14.9.1987.

dokumentace podle podmínek MK ČSR.⁵²⁴ Zdá se, že ve snaze pozdržet dokumentační práce v podmínce pro podpis KSSPPOP nehodlalo objednané práce provést a doporučilo raději od nich ustoupit a předat objekt jednomu ze zájemců.⁵²⁵ S.p. Obuv Gottwaldov informoval, že jeho zájem o objekt byl ovlivněn příslibem zabezpečení stavební kapacity, kterou objedná krajské středisko – stavebně statické zabezpečení měl provést Rudný projekt a finančního krytí ve výši nákladů na demolici od PS útvaru, do dořešení všech dodavatelů a finančního krytí ale nechce zaujmout závazné stanovisko.⁵²⁶ Jednání o postupech prací na rekonstrukci objektu pro potřeby Tesly Litovel bylo svoláno na 1. dubna 1988.⁵²⁷

Rada ONV nakonec schválila v hrušovanském zámku zřízení výroby podniku Tesla Litovel a stanovila pro toto využití několik podmínek, především měla Tesla do dvou let provést sanaci objektu v rozsahu asi 16 mil. Kčs se zachováním vnějšího historického vzhledu budovy a zámeckého parku, svým provozem neměla poškozovat životní prostředí v okolí, do 7 let měla zaměstnat 250 pracovníků a měla se podílet na sociálních a rozvojových programech obce podle dohody s místním MNV. U podniku také mělo být zřízeno předškolní zařízení, stravování pracovníků a měla být zajištěna podniková výstavba.⁵²⁸ Ve vyjádření ONV Znojmo byla také podmínka, že před průčelím zámku má být zachována kašna a má sem být navracena deponovaná váza. Jako problematická byla vnímána plánovaná stavba nákladního výtahu ve dvorním vstupním prostoru, doporučeno bylo umístit ji na vnější plášť fasády s patřičnými architektonickými úpravami a konzultacemi s KSSPPOP, za žádoucí byla označena oprava litinového zábradlí hlavního vstupního schodiště.⁵²⁹

Ze zápisu z jednání následujícího roku 1989 vyplývá, že Tesla objekt zámku převzala a podle plánu započala s pracemi. Provedla sondáž, zabezpečení střechy, provádělo se vyklizení místností. Dokončení prací se předpokládalo do 1,5 – 2 let. V části zámeckého areálu se počítalo i s výstavbou sportoviště pro základní školu, zbytek parku byl vyklizen a očištěn od náletových dřevin. Okolní hospodářské budovy zámku (konírna a kočárovna) byly majetkem státního statku Znojmo a nebyly nijak využívány, zástupce KSSPPOP

⁵²⁴ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Hrušovany nad Jevišovkou : zámek, park, kostel, fara. Objednávka z 15.9.1987.

⁵²⁵ Tamtéž. Sdělení KSSPPOP pro PS útvar ze dne 28.9.1987.

⁵²⁶ Tamtéž. Dopis Obuvi Gottwaldov pro KSSPPOP ze dne 1.10.1987.

⁵²⁷ Tamtéž. Pozvánka ze dne 22.3.1988.

⁵²⁸ Tamtéž. Návrh na usnesení, doručeno KSSPOP 7.4.1988.

⁵²⁹ Tamtéž. Dopis ONV Znojmo pro Tesla, koncernový podnik Znojmo z 15.6.1988.

doporučil najít možnost jejich využití pro veřejné účely. V závěru jednání bylo konstatováno, že se stávající vývoj jeví jako pozitivní pro všechny zúčastněné strany.⁵³⁰ Několik měsíců poté byl v kanceláři KSSPPOP zhotoven zápis o další schůzi týkající se dostavby pravého křídla, které mělo být využito jako trafostanice (viz obr.6/IV), její architektonické prvky jako zastřešení a římsa měly navazovat a být přizpůsobeny historickým prvkům, funkční měla být jen dvorní fasáda (pro případ námitek bylo připomněno, že objekt byl určen k demolicí).⁵³¹

Na základě dosavadního konání rozhodlo ministerstvo kultury v dubnu roku 1990 o zachování památkové ochrany zámku.⁵³² V té době se v tisku mělo začít spekulovat o záměru Tesly zámek prodat.⁵³³

Od roku 2000 je objekt v majetku města⁵³⁴, proběhly snahy o obnovu a následně za nejasných okolností v říjnu 2010 byl uskutečněn prodej devastovaného objektu. Pro nedodržení podmínek prodeje následoval soudní spor, ve kterém město získalo zámek zpět do vlastnictví a znovu chystá jednání o jeho budoucnosti.⁵³⁵

V současnosti je tedy objekt nepřístupný, nachází se ve stádiu devastace, způsobené jak působením PS útvaru, tak i následným zanedbáváním údržby a vnikáním nepovolaných osob, které pravděpodobně dopomohly k devastaci zbylých hodnot. Jeho základní konstrukce jsou poškozené, statika narušená, zasklení oken prakticky chybí a interiéry nejsou chráněny před vlivy počasí, podlahy, omítky a dveře buď chybí, nebo jsou dochovány jen torzálně. Objekt je zapsán v seznamu Nejohroženějších nemovitých památek.⁵³⁶

⁵³⁰ Spisový archiv NPÚ Brno, šanon Hrušovany nad Jevišovkou : zámek, park, kostel, fara. Zápis z jednání konaného dne 13.2.1989 v kanceláři předsedy MNV v Hrušovanech nad Jevišovkou.

⁵³¹ Tamtéž. Zápis z jednání 1.7.1989 v kanceláři KSSPPOP ve věci rekonstrukce zámku Hrušovany nad Jevišovkou pro K.p. Tesla Litovel.

⁵³² Tamtéž. Dopis MK ČSR pro Tesla Litovel 24.4.1990.

⁵³³ Tamtéž. Dopis od KSSPPOP pro Tesla Litovel ze dne 30.10.1990.

⁵³⁴ Hrušovany nad Jevišovkou. *Historie města Hrušovany nad Jevišovkou* [online]. 2006 [cit. 2013-06-07]. Dostupné z: <http://old.hrusovany.cz/www/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=104>

⁵³⁵ Hrušovany mají zpátky zámek. Bez průzkumů a studií. *Znojemský deník* [online]. 2012 [cit. 2013-06-07]. Dostupné z: http://znojemsky.denik.cz/zpravy_region/hrusovany-maji-zpatky-zamek-bez-pruzkumu-a-studii-20120301.html

⁵³⁶ Nejohroženější nemovité památky. *Monumnet* [online]. © 2003-13 [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?IdReg=127112&oNazSidOb=hru%B9ovany+nad+jevi%B9ovkou&Nem=N&Limit=25>

Závěr

Předkládaná práce se věnuje situaci a vývoji v památkové péči v období mezi lety 1945 a 1989. Všeobecný institucionální a legislativní vývoj je popsán v první polovině textu. Zde je stručně zmíněno předcházející období od roku 1918 především pro představení výchozí situace pro budoucí vznik institucí a zákonných norem. Úvodní část práce je pro snazší orientaci rozčleněna do tří období. První z nich představuje stručně výchozí situaci let 1918 – 1945. Následuje období 1945 – 1948, které se muselo především vypořádat s poválečnou situací, což v oboru památkové péče znamenalo zjistit a napravit válečné škody, ale především vypořádat se s uvolněným německým majetkem. Z toho důvodu jsou zde zmíněny dekrety prezidenta republiky č.5, č.12 a č.108/1945 Sb., na jejichž základě přešlo velké množství památkově cenného movitého i nemovitého majetku do vlastnictví státu. Ze stejného důvodu jsou zmíněny také pozemkové reformy. Po zestátnění bylo nutné vyřešit otázky budoucí správy a využití dotčených památkově cenných objektů. V tomto ohledu sehrála zásadní roli Národní kulturní komise, která měla za úkol správu nejcennějšího kulturního majetku.

Poslední a nejdelší popsané období je vymezeno lety 1948 až 1989. Na tomto místě se text dotýká také socialistické kulturní politiky, která se z ideologických důvodů potřebovala vypořádat mimo jiné také se symboly aristokracie, což vedlo k popsané klasifikaci památkových objektů a následnému přidělování do správy různých organizací a podniků. Patříčná péče byla za této situace zaručena jen několika reprezentativním objektům tzv. I. kategorie. Dále první část popisuje změny v organizaci památkové péče, tedy přechod od Státních památkových úřadů ke Státním památkovým ústavům, následně jejich zrušení, vznik Státní památkové správy a po jejím zrušení vznik krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody za trvalého řízení ministerstva kultury a vývoj jejich pravomocí. V tomto kontextu je poukázáno také na dobovou teorii, praxi a vznik prvního a druhého památkového zákona.

Druhá polovina diplomové práce konkretizuje popsany vývoj na několika příkladech zámeckých objektů jihozápadní Moravy. V úvodu druhé části byl popsán také vznik a vývoj jihomoravských institucí, především založení brněnského KSSPPOP po vydání památkového zákona. Poukázáno zde bylo také na význam místních konzervačních dílen, jejichž význam přesahoval krajské hranice. Byl také stručně představen historický vývoj znojemskeho regionu, ze kterého bylo vybráno šest objektů pro provedení analýzy tehdejších podmínek

v oblasti ochrany stavebních památek, přičemž bylo poukázáno na problematiku objektů v pohraničním regionu. Nastalou situaci, která je stále v povědomí široké veřejnosti, kdy byly zámky ze své reprezentační role degradovány na objekty prostě užitkové, popsala tato práce v konkrétních datech a na základě studia archivních pramenů.

Každý ze zde vybraných objektů je modelovým zástupcem jedné ze tří skupin, které představují způsoby zacházení s nemovitými památkami od nejlepšího, využívání ke kulturním účelům, které v tomto případě představuje jak zámek I. kategorie Vranov nad Dyjí, tak zámek II. kategorie Starý zámek v Jevišovicích, po druhou skupinu využívání objektů, například pro sociální účely, která sice není ideální, ale za jistých podmínek nemusí objektu uškodit, kterou zde reprezentuje Nový zámek v Jevišovicích, až po třetí skupinu, ve které se s památkovými objekty zacházelo naprosto nevhodným způsobem, který byl pozorován na zámcích v Jaroslavicích, Uherčicích a Hrušovanech nad Jevišovkou. Pro potvrzení tohoto modelového přístupu budou uvedeny příklady objektů z vedlejšího okresu Třebíč, jejichž osudy tomuto dělení konvenují.

Popis každého objektu začíná jeho stručným představením, předválečnou historií a poukazem na jeho umělecko-historické kvality, přičemž bylo zjištěno, že dnes uznávané kvality daných zámků ve většině neodpovídají tehdejší klasifikaci. Následně se text soustředil na popis osudů jednotlivých zámků od roku 1945 do roku 1989 z hlediska správy, využívání a dozoru zodpovědných orgánů v možnostech tehdejších právních předpisů s připomenutím aktuálního stavu objektu, například v momentech změny správce nebo prováděných oprav. Následně je zmíněn současný stav a užívání vybraných zámků, přičemž práce dospívá k závěru, že jejich aktuální kondice je výsledkem prvotního přidělení po roce 1945, resp. 1948, kterému se už málokterý ze současných správců dokázal vzepřít.

V první skupině zámků sloužících pro kulturní využití, kterému měla oficiálně sloužit většina objektů, tedy můžeme sledovat dva různé modely. První představují zámky první kategorie, národní kulturní majetek a později skupina státních hradů a zámků, které jsou všeobecně oceňované pro svou výraznou architektonickou, uměleckou nebo historickou hodnotu. Patří sem objekty tzv. I. kategorie, které byly po zestátnění vybrány původně památkovou komisí při NPF a následně určeny zákonem č. 136/1947 Sb. za státní kulturní majetek a zpočátku spravovány Národní kulturní komisí, která měla zaručit jejich společenské a kulturní využívání pro zámecké expozice nebo muzea, jak bylo popsáno v první části této práce. Zde je tedy tento model zastoupen zámkem Vranov nad Dyjí, pro srovnání s vedlejšími okresy je možné uvést například zámek Jaroměřice nad Rokytnou nebo zámek Náměšť nad

Oslavou v okrese Třebíč. Dalším modelem, zde zastoupeným Starým zámekem v Jevišovicích, jsou objekty původní II. kategorie, jejichž umělecko-historický význam je spíše regionálního charakteru, přesto ale měly to štěstí, že se pro ně našlo kulturní využití v podobě regionálních muzeí, depozitářů nebo místních kulturních center. Na tomto místě je třeba podotknout, že objekty první kategorie dodnes tvoří základ hradů a zámků zpřístupněných veřejnosti, stejně jako ostatní objekty, pro které obce udržely kulturní využití, dodnes slouží kulturním účelům. Příkladem z okresu Třebíč může být například zámek v Moravských Budějovicích, který slouží jako místní muzeum.

Druhou skupinu zde reprezentuje Nový zámek v Jevišovicích, představuje příklad objektu, který sice neměl to štěstí sloužit kulturním účelům, je ale užíván pro jiné společenské potřeby, tento tedy konkrétně pro potřeby sociální jako domov důchodců. Tato skupina představuje jakýsi přiměřený kompromis, který zámeckým objektům zaručuje základní údržbu a při vhodném památkářském dohledu také zachování jeho podstatných hodnot. Můžeme sem také zařadit objekty, které byly upraveny jako sídla obcí nebo úřadů, vzdělávacích, zdravotnických nebo rekreačních zařízení atp. Na Znojemsku slouží sociálním účelům také například Emin zámek u Hrušovan nad Jevišovkou a pro srovnání s Třebíčskem je možné uvést zámek Budkov, kde je umístěn dětský domov, Myslibořice, který slouží sociálním účelům nebo zámek v Polici u Jemnice, který sloužil jako sídlo obce, škola a v současnosti je zpřístupněn veřejnosti. Všechny zmíněné objekty jsou v dobrém stavu, bohužel ale pro způsob využívání nejsou většinou přístupné veřejnosti.

Ve třetí skupině se řízením osudu ocitly objekty, které nehledě na svou kvalitu nebo význam pro obec sloužily zemědělským nebo vojenským organizacím a jejich hodnota byla postupně degradována a jen málokteré z nich se s obdobím devastace dodnes dokázaly vyrovnat. Opět bychom zde mohli sledovat dva modely, prvním z nich jsou objekty s vysokou umělecko-historickou hodnotou, v této práci zastoupené zámky v Jaroslavicích a Uherčicích, jejichž dnes uznávané hodnoty byly po desetiletí ničeny. Druhou skupinu představují zámky II.-III. kategorie, jejichž hodnota je i dnes především regionální, ale jejich využívání před rokem 1989 bylo i přesto degradující. K této skupině tato práce řadí objekt zámku v Hrušovanech nad Jevišovkou, samotná budova objektu sice nevykazuje zvláštních kvalit, je zde ale třeba připomenout místní historické spojení s významnými osobnostmi české kultury. V Hrušovanech nad Jevišovkou začínal svou kariéru Alfons Mucha a také zde zemřel a byl pochován Max Dvořák, jeden z hlavních teoretiků památkové péče, což zároveň akcentuje paradox bezprizorní památky v centru města. Třetí skupina je dodnes důkazem nezdaru

socialistického způsobu péče o památky. V okrese Třebíč podobný osud potkal například zámek v Jemnici, který byl až do roku 1992 užíván armádou a město jej získalo do vlastnictví v devastovaném stavu.

Na tomto místě je příhodné porovnat hodnocení vybraných objektů v poválečném období a jejich hodnoty, které jsou jim přiznávány dnes.⁵³⁷ Začneme-li od I. kategorie, je zřejmé, že hodnoty zámku Vranov nad Dyjí byly od počátku přiznány zcela právem a jeho předrevoluční využívání pro zámecké expozice stejně jako tehdejší opravy přispěly ke kvalitám jeho dnešní prezentace. II. kategorii, přistoupíme-li na tehdejší definice, by odpovídalo zařazení obou zámků v Jevišovicích i zámku v Hrušovanech. Jedná se o objekty kvalitní, jejich význam ale zůstává spíše regionální. Přesto jsou mezi nimi evidentní rozdíly. Starý zámek v Jevišovicích dodnes slouží kulturním účelům, Nový zámek dodnes účelům sociálním a hrušovanský zámek je ve stavu celkové devastace stále bez využití. Markantní je ale změna v hodnocení kvalit zámků v Jaroslavicích a Uherčicích, které byly původně zařazeny také do II. kategorie. Jejich hodnoty jsou dnes rehabilitovány a jejich kvality jsou uznány jako srovnatelné s ostatními objekty tehdejší I. kategorie, mimo jiné také pro účast umělců evropského významu na jejich dochovaném stavu a to přestavby Domenika Martinelliho na Jaroslavicích nebo štukatérské výzdoby Baldassara Fontany na Uherčicích. Bohužel jejich rehabilitace fyzická postupuje v posledních desetiletích jen velmi pomalu, uherčický zámek byl přijat do správy NPÚ a je tak alespoň obnoveno jeho kulturní využití, zámek v Jaroslavicích se dostal do soukromého vlastnictví a jeho fyzické rehabilitaci po dlouhá léta bránil restituční spor.

Zde je třeba připomenout, že u vybraných objektů neměl na jejich kategorizaci a pozdější přidělování do správy vliv jejich aktuální poválečný stav. Je možné srovnat například dobrý stav zámku Uherčice, který byl až do konce války obýván svým posledním šlechtickým majitelem, stejně jako zámek ve Vranově, každý ale následoval i přes vysoké kvality dochovaných architektur i vnitřního vybavení naprosto rozdílný osud. Na rozdíl od toho je zde příklad Starého zámku v Jevišovicích, který byl až do konce 2. sv. války využíván jako skladiště a byl ve velmi špatném stavu, přesto se podařilo prosadit snahy o jeho rehabilitaci a budoucí kulturní využití.

⁵³⁷ U Jaroslavic a Uherčic k přehodnocení docházelo od 60. let, kdy KSSPPOP začalo důrazněji na devastaci objektů upozorňovat, a k nápravě stavu situace šla pomalu od 70. a 80. let 20. století. Tuto nápravu ale u daných objektů sehrál alarmující stav a například u Uherčic by se za počátek změn dal pokládat pád věže, který paradoxně pomalu rozhybal stav věci k lepšímu. Situace zámku v Hrušovanech se začala řešit až od let 80.

Na řadu přichází osvětlení faktorů, které mohly ovlivnit rozdělení objektů do původních kategorií a tak předurčit jejich budoucí přidělení a způsob využívání. Jako první se v kontextu Znojemska nabízí pohraniční poloha zmiňovaných objektů. Jednak je zřejmé, že složitější poválečná situace a prosazování státní moci v pohraničních regionech bylo komplikovanější a postupovalo pomaleji. Bylo také zmíněno, že hraniční pásmo s omezeným režimem se rozkládalo 2-5 km od hranic a že v některých hustěji obydlených oblastech mohlo být na úkor zakázaného pásma hranici i blíže. V hraničním pásmu s omezeným režimem se tedy po roce 1950 ocitly obce Jaroslavice a Uherčice. To omezilo jak volný přístup veřejnosti do těchto obcí, a zároveň se ze zdejších zámků staly volné prostory blízko střežené hranice, které nadále využíval útvar Pohraniční stráže, z vyvýšené polohy jaroslavického zámku byla navíc hranice na dohled. Střežené hraniční pásmo nemělo brát ohledy na místní národohospodářské nebo soukromé zájmy, přesto se ale podařilo zachovat původní záměr kulturního využití zámku Vranov nad Dyjí, který leží vzdušnou čarou necelé 3 km od přísně střežené hranice. Zpřístupněný vranovský zámek byl turistům volně otevřen a na blízkost pohraničního pásma informovaly jen výstražné tabule. Na tuto výjimku mohla mít vliv i tradice Vranovské přehrady coby rekreačního a turistického centra už z předválečného období. Nelze tedy jednoznačně přijmout odůvodnění, že zámek v Uherčicích a Jaroslavicích nemohl být využíván pro kulturní účely jen díky blízkosti hranic. Svou roli zde ale pravděpodobně sehrál i průběh zářezů oddělujících zakázané pásmo, který byl ve zvláštěm a lesnatém okolí Vranova skrytý, v rovinném okolí Uherčic a Jaroslavic byla ale více „na očích“. Při těchto úvahách je ale třeba vzít na vědomí, že přidělení těchto dvou zámků proběhlo v roce 1948 a 1949, k jejich ohodnocení mohlo dojít už dříve ale především, zvláštní režim byl na tomto území zaveden až v letech 1950 a 1951.⁵³⁸ což odpovídá přebírání správy útvarů PS na těchto zmíněných objektech, na původní kategorizaci by ale nemělo mít vliv.

S pohraničním úzce souvisí také národnostní složení podrobně popsané v kapitole 6. Ze zde popsaných národnostních situací lze odvodit, že jediná převážně česká obec Jevišovice si udržela vztah ke svým památkám a ve Starém zámku dokonce prosadila kulturní využití a jeho opravu i přesto, že byl až do konce války využíván jako skladiště a byl ve špatném stavu. Zde je třeba připomenout činnost Družstva pro zvelebení Jevišovic a později činnost Dr. Ladislava Audyho, který prosadil další kulturní plány pro využívání Starého zámku. Bohužel v Uherčicích, kde byla pouze německá menšina, se bližší vztah k zámku neprojevil

⁵³⁸ JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006. s. 64.

a ten tak převzali Státní statky a následně PS útvar. Je třeba ale vzít v úvahu také fakt, že jde o poměrně malou vesnici, která by si s užívání tak rozsáhlého objektu mohla poradit jen stěží.

Na jednotlivých popsanych poválečných osudech je možné sledovat i další analogie. Například u zámků ve Vranově a v Jaroslavicích nastaly nejasnosti z důvodu změny vlastníka po roce 1938, zestátnění těchto objektů proto komplikovalo dořešení majetkových vztahů. Podobné komplikace nastaly při určení národnosti vlastníka opět u zámku ve Vranově a také v Uherčicích, kde se nejednalo o německou šlechtu, a nemohl na ně být tedy automaticky aplikován záběr majetku podle dekretu č.12/1945.

Jak již bylo poznamenáno výše, byly shodou okolností objekty v Jaroslavicích a Uherčicích přiděleny Státním statkům a později předány do užívání PS útvaru, zámek v Hrušovanech byl užíván armádou od počátku. Není náhodou, že právě tyto tři objekty jejich správci během sledovaného období dovedly až do stavu devastace. Společným jmenovatelem, se kterým se setkáváme u správy všech objektů, je neochota Okresního stavebního podniku Znojmo podílet se na objednaných opravách, výmluvy z jeho strany byly ve všech případech na nedostatek materiálu, kapacit nebo odvolání na zaneprázdněnost pro jiné důležitější práce.

Stejnou neochotu při spolupráci projevoval zpočátku také ONV Znojmo. Z jeho strany je zde na místě připomenout také kompetenční spory, které nastávaly mezi ním a brněnským KNV ve věci příslušnosti o rozhodování v památkových záležitostech. ONV se odvolával na památkový zákon č.22/1958 Sb., podle kterého byly k rozhodování příslušné krajské národní výbory. Naopak podle KNV tato oblast příslušela ONV na základě pozdějších legislativních úprav z 60. let, na jejichž základě se ONV staly výkonnými orgány státní památkové péče. Faktem je, že bylo ve své podstatě užívání památek proti zásadám státní památkové péče od vydání památkového zákona protiprávní. V tomto směru ale sehrálo svou roli i to, že památkový zákon byl vydán relativně pozdě, a ve všech případech dávno po rozhodnutí o přidělení a užívání. I poté bylo ale jeho prosazování značně složité a v mnoha případech se střetávalo s ostatními ideologicko-politickými tlaky.

S ohledem na správu památkových objektů je v příslušné korespondenci často poukazováno nejen na legislativní předpisy týkající se památkové péče, ale také na právní předpisy týkající se všeobecně správy socialistického majetku, které zde byly porušovány. Na tomto příkladu je tedy možné poznamenat všeobecný jev, kdy péče „dobrého hospodáře“ o svěřený socialistický majetek byla velmi laxní. Projevoval se často v nehospodárném přístupu k využívání, neprovádění základních udržovacích prací. Projevoval se tak všeobecně absentující vztah ke svěřeným hodnotám, ke kterým správce nebo uživatel neměl vlastnický

poměr bez ohledu na to, že dlouholeté zanedbání běžných úprav způsobilo pozdější nutnost generálních úprav za mnohonásobně vyšší náklady.

Další analogický jev lze pozorovat u objektů ve správě nebo užívání PS, kdy se organizace památkové péče začaly více zajímat o osudy památek až po tom, kdy je tyto posádky začaly opouštět. Do té doby byl jejich přístup i zájem pravděpodobně omezován z prostého důvodu nadřazenosti národní obrany nad kulturou, stejně jako nadřazenosti zemědělských a hospodářských zájmů nad těmi kulturními. U několika z příkladových objektů také během vojenské nebo zemědělské správy došlo v různém rozsahu ke zřícení stavebních konstrukcí. Na zásadní stavební poškození už KSSPPOP upozorňovalo a žádalo jejich zajištění nebo opravu. Poté následovala zpravidla „papírová válka“ o přiznání odpovědnosti a vymáhání finančních náhrad na opravy, které u dvou zde uvedených objektů, zámku Uherčice a Jaroslavice, dospělo až k převedení správy pod KSSPPOP. Nakonec ale i u zámku Hrušovany nad Jevišovkou sehrálo zásadní roli krajské středisko a PhDr. Jan Kozdas, který se zasadil o záchranu objektu, jemuž by bez nalezení nového uživatele hrozila demolice.

Jako paradox tehdejší státní památkové péče je možné vnímat také prováděné generální opravy ve velkých nákladech zámků I. kategorie, zde prezentované opravou zámku Vranov nad Dyjí v 70. letech. Všeobecně oceňovaná obnova památkového objektu je z dnešního rozšířeného pohledu ve zřetelném kontrastu s doslova padajícími památkami – věž nedalekého uherčického zámku, u nichž se dlouho nedařilo ani prosadit zajištění statiky.

Konečně na tomto místě dospíváme k závěru, že přes mnoho faktorů, které osudy zámků ovlivnily, bylo pro jejich současný stav určující jejich první přidělení do správy po roce 1945. Z nich nejhorší následky měla správa vojenských složek nebo zemědělských podniků. Špatné výchozí podmínky mohlo zvrátit ideálně státní ohodnocení a zařazení mezi státní kulturní majetek, tedy památky I. kategorie, v jiných případech mohla zásadní roli sehrát národnostní situace, resp. míra její změny v poválečných letech, anebo osvícení jednotlivci, kteří by v daných podmínkách dokázali prosadit vhodné společenské využití památkového objektu.

Jedním z hlavních úkolů tohoto textu bylo postihnout individuální procesy, které při průběhu zestátnění, následující kategorizace, přidělování a způsobu užívání v rámci dané legislativy často neuspěly ve snaze o zachování kulturního dědictví. Původním záměrem bylo také zjistit důvody, které vedly k dané kategorizaci a pozdějšímu přidělování, což se podařilo pouze zprostředkovaně na základě okolních podmínek. Při podrobnějším soustředění na

poválečné materiály a působení památkové komise při NPF, NKK nebo na spisy jednotlivých ministerstev by snad bylo možné zjistit také konkrétní důvody pro přidělování správy z dnešního pohledu nevhodným správcům a vysvětlení jejich pozdějšího přístupu.

Resumé

This thesis is focused on the heritage preservation in Czechoslovakia from the year 1945 to 1989. The introductory part briefly explained the development of heritage preservation system during the prewar era, the development of theoretical approach, the legislative framework and organizational structure of the first heritage institutes. It focused mainly on the postwar era till the year 1989 and put emphasis on the institutional and legal level. The context of political and social situation in relation to heritage preservation was taken into account. The text described the process of confiscation of buildings belonging to aristocracy and later plans for further use of such buildings during the new political situation. The establishment of legal provisions and related changes in the structure of national heritage preservation system were also examined.

The second part of the text was dedicated to the development of particular chateau complexes in the Southern Moravia. The text briefly introduced the situation in Southern Moravia and Znojmo region and pointed out the issue of valuable national heritage located in the borderland. Six chateaus were chosen as a representative sample of the preservation system in the whole country during the examined era. The samples include chateaus Vranov nad Dyjí, Jaroslavice, Uherčice, Hrušovany nad Jevišovkou and Old and New Chateaus in Jevišovice.

The text described the history of chosen heritage buildings including brief evaluation and characteristics of the artistic and structural development. The postwar developments, from confiscation to passing the administration of the chateaus on specific subjects and their further use by various institutions, were emphasized. For the examination the method of dividing the representative samples was chosen. Samples were divided into three categories: most suitable use of castles for cultural purposes, tolerable use for social and other purposes and non-suitable use for purposes non-adequate for heritage buildings. There were explained also structural adjustments conducted on such buildings and their impact on their current condition. This examination proved the hypothesis that the current state of most heritage buildings was caused by postwar non-adequate treatment and limited possibilities of the heritage institutions within the legislative framework of that time.

Použité zdroje

A) Literatura, nepublikované dokumenty, články

1. BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 1.vyd. sv. IX. Ostrava: Profil, 1984. 345 s.
2. BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. 1.vyd. sv.XII. Ostrava: Profil, 1990. 321 s. ISBN 807034038X.
3. BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století* 1.vyd. Jinočany: H & H, 2003. 359 s. ISBN 8073190281.
4. BŮŽEK, Václav, Robert SAK a Petr VOREL. Šlechtické dvory a rezidence na česko-moravsko-rakouském pomezí: Stavební vývoj a reprezentace hradů a zámků. In: *Kultury na hranici: jižní Čechy, jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel*. BŮŽEK, Václav, Andrea KOMLOSY a František SVÁTEK. Vídeň: Promedia, 1995, 187-194. ISBN 3900478953.
5. CZUMALO, Vladimír. *Péče o architektonické dědictví: sborník prací: vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha, Idea servis. 2008, 201 s. ISBN 9788085970593.
6. FABIÁNOVÁ, Bohdana. Uherčice: příběh zámku na hranici. 2.vyd. Brno: Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Brně, 2005. 16.s. ISBN 8086752186.
7. FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. 189 s. ISBN 8072750089.
8. GROMOVSKÁ, Alexandra. *Aktuality k volbám: Severočeská památková péče a ochrana přírody*. Ústí nad Labem: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1976. 57 s.
9. HÁJEK, Tomáš. *Zánik a vznik památkových péčí: Filozofie památkové péče*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2005. 197 s. ISBN: 8086328716.
10. HOBZEK, J. BLAŽÍČEK, O. a J. HILMERA. Státní hrady a zámky v úkolech památkové péče. *Zprávy památkové péče*. 1960, XX., s. 67-74.
11. HOBZEK, Josef. Státní památková péče v roce 1952. *Zprávy památkové péče*. 1953, XIII., s. 1-13.
12. HOSÁK, Ladislav, Metoděj ZEMEK a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: I Jižní Morava*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981, 364 s.
13. JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona: Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006. 161 s. ISBN 8073400804.
14. KALASOVÁ, Hana a Vladimír HEPNER. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976. 199 s.
15. KLEMPA, Aleš. *Nový zámek v Jevišovicích: Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém stylu*. Brno, 2008. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí: prof.PhDr.Jiří Kroupa, CSc.
16. KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1.vyd. Praha: Torst, 1998. 648 s. ISBN 8072150553.
17. LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966.
18. LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974.

19. LÍBAL, D., LANCINGER L. a J. MUK. *UHERČICE: stavebně historický průzkum zámku*. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Praha, 1974.
20. MARKEL, Martin. *Dějiny Jaroslavíc*. Vyd. 1. Rajhrad: Martin Markel, 2006, 277 s. ISBN 8023977024.
21. MUSIL, František a Miroslav PLAČEK. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003. 243 s. ISBN 807277154X.
22. MUSIL, František, Miroslav PLAČEK a Jiří ÚLOVEC. *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. 415 s. ISBN: 8072772856.
23. NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, Vlastimil VINTER a Zdeněk WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa: Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. 1.vyd. Sv.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 215 s.
24. NOVOTNÝ, Vladimír. *Socialistická památková péče*. [Praha]: Státní ústav památkové péče, [1974]. 43 s.
25. *Památková péče 1945-1970: sborník statí o úkolech a výsledcích státní památkové péče v letech 1945-1970 v oblasti dnešní České socialistické republiky a příspěvky zahraničních představitelů památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1973. 274 s.
26. *Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. 380 s. ISBN 8085048019.
27. *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd. Brno: Státní památkový ústav, 2002. 317 s. ISBN 8085032821.
28. PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. 768 s. ISBN 8072770462.
29. STEJSKALOVÁ, Barbora. *Tábory nucené práce na jižní Moravě v letech 1948-1954*. Brno, 2007. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce PhDr.Libor Vykoupil, PhD.
30. ŠTĚPÁNOVÁ, Eva. Uherčice – „vlajková loď programu záchrany“. *Zprávy Státního památkového ústavu*. č. 2, 1998, s. 8 – 16. ISSN 1213–2802.
31. ŠTORM, Břetislav. Stavební památky první kategorie. *Zprávy památkové péče*, 1952, XI: a XII. s. 109-151.
32. ŠTORM, Břetislav. *Břetislav Štorm: mezi žití budoucnosti a trýzní minulosti: výbor z textů k architektuře, umění a památkové péči*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2008. 91 s. ISBN 808675264X.
33. UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. 1.vyd. Praha: Artefactum, 2004. 254 s. ISBN 8090323081.
34. UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878-19339)*. 1.vyd. Praha: Národní památkový ústav, 2010. 302 s. ISBN 9788087104606.
35. VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče - I: Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 175 s.
36. ZAORALOVÁ, Marie. *G 169 Rodinný archiv Collaltů, oddíl IV (dodatky) 1323-1947: Inventární seznam*. Brno: Státní oblastní archiv, 1986-1987.
37. ZEMEK, Metoděj, Vilém REICHMANN a K.O.HRUBÝ. *Jižní Morava: Krajina, historie, umělecké památky*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977. 304 s.

B) Archivní prameny

1. Archiv na zámku Uherčice, složka Archiv JmM Znojmo, korespondence 60-70.léta
2. Archiv Národního památkového ústavu v Brně, fond P, Památkový úřad, kart. 194, složka 49, Vranov nad Dyjí
3. Archiv Národního památkového ústavu v Brně, fond P, Památkový úřad, kart. 194, složka 50, Vranov nad Dyjí
4. Archiv Národního památkového ústavu v Brně, fond P, Památkový úřad, kart. 98, složka 22, Jaroslavice
5. Archiv Národního památkového ústavu v Brně, fond P, Památkový úřad, kart. 98, složka 23, Jaroslavice
6. Archiv Národního památkového ústavu v Brně, fond P, Památkový úřad, kart. 180, složka 5, Uherčice
7. MZA v Brně, fond B 280, ZNV Brno, kart. 3721
8. MZA v Brně, fond B 126a, KNV Jihlava, kart. 764, hrady a zámky v kraji - evidence, využití, udržování, 1948-60
9. MZA v Brně, fond B 280, ZNV Brno, kart. 1852, památky. Ochrana památek, 1945-1948
10. MZA v Brně, fond B 280, ZNV Brno, kart. 1853, památky. Ochrana památek, 1945-1948
11. MZA v Brně, fond B 280, ZNV Brno, kart. 1854, památky. Ochrana památek, 1945-1948
12. MZA v Brně, fond B 282, NPF Znojmo, kart. 37, Seznam přiděľů, seznam národních správ, Znojmo
13. MZA v Brně, fond F 248, Státní statek Jaroměřice nad Rokytnou, kart. 39, rekonstrukce lihovaru Uherčice
14. NA Praha, Chodovec, fond SPS, Státní památková správa, kart. 23, hrady a zámky – využití, přiděly, seznamy podle okresů
15. NA Praha, Chodovec, fond SPS-d – Státní památková správa-dodatky, kart. 127, Státní zámek Vranov nad Dyjí
16. NA Praha, Chodovec, fond SPS-d – Státní památková správa-dodatky, kart. 136, Hrušovany nad Jevišovkou
17. NA Praha, Chodovec, fond SPS-Státní památková správa, kart. 24, Hrady a zámky – předání hradů a zámku NKK, správa podle ministerstev, využití
18. NA Praha, Chodovec, fond SPS-Státní památková správa, kart. 52, ochrana památek v pohraničí, spisy NKK
19. NA Praha, Chodovec, fond SPS-Státní památková správa, kart. 598, památky vojenské
20. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon Hrušovany nad Jevišovkou: zámek, park, kostel, fara
21. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon Jaroslavice zámek

22. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon okr. Znojmo Jevišovice Nový zámek
23. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek
24. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon Uherčice zámek r. 1950-1994
25. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon Znojmo 1949-63 zámek Vranov
26. Spisový archiv Národního památkového ústavu v Brně, šanon Znojmo 1963-77 zámek Vranov

C) Intertnet

1. Historie města Hrušovany nad Jevišovkou. *Hrušovany nad Jevišovkou*. [online]. 2006 [cit. 2013-06-07]. Dostupné z: <http://old.hrusovany.cz/www/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=104>
2. Historie. *Kongregace sester svaté Hedviky* [online]. © 2009 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: <http://www.hedvicky.cz/index.php?page=14#filialky>
3. Hrušovany mají zpátky zámek. Bez průzkumů a studií. *Znojemský deník* [online]. 2012 [cit. 2013-06-07]. Dostupné z: http://znojemsky.denik.cz/zpravy_region/hrusovany-maji-zpatky-zamek-bez-pruzkumu-a-studii-20120301.html
4. Jevišovice. Zámek. [Kroměříž: knihtiskárna Jindřicha Slováka, 1903, 1 list. digitalizovaný dokument] dostupný z: <http://imageserver.mzk.cz/mzk03/000/906/371/2619315856>
5. Jižní Morava. *JEVIŠOVICE*. [online]. © 2013 [cit. 2013-06-02]. dostupné z: <http://www.jizni-morava.cz/doc/img/924.jpg>
6. Nejohroženější nemovité památky. *Monumnet* [online]. © 2003-13 [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?IdReg=158360&oNazSidOb=Uher%E8ice&Nem=N&Limit=25>
7. Nejohroženější nemovité památky. *Monumnet* [online]. © 2003-13 [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?IdReg=139667&oNazSidOb=Jaroslavice&Nem=N&Limit=25>
8. Nejohroženější nemovité památky. *Monumnet* [online]. © 2003-13 [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?IdReg=127112&oNazSidOb=hru%B9ovan y+nad+jevi%B9ovkou&Nem=N&Limit=25>
9. Oficiální stránky Zámku Vranov nad Dyjí. *RODY MAJITELŮ* [online]. © 2013 [cit. 2013-06-02]. Dostupné z: <http://www.zamek-vranov.cz/historie/majitele/rody-majitelu/>
10. Oficiální stránky Zámku Vranov nad Dyjí. *ZÁMEK* [online]. © 2013 [cit. 2013-06-02]. Dostupné z: <http://www.zamek-vranov.cz/historie/zamek/>

11. Práce studentů - Zámek Vranov nad Dyjí. *VZDĚLÁVACÍ PROGRAM SOCRATES-COMENIUS: Zámek Vranov nad Dyjí*[online]. 2000/2001 [cit. 2013-06-02]. Dostupné z:
http://www.spsstavbrno.cz/dokumenty/Socrates/html/cz/stavby/vranov_zamek_cz.html#photo

Seznam použitých zkratk:

C.k. – císařsko-královský
CO – civilní obrana
ČSAV – Československá akademie věd
GO – generální oprava
JM – jihomoravské
JmKNV – Jihomoravský krajský národní výbor
JmM – Jihomoravské muzeum
JZD – Jednotné zemědělské družstvo
KNV – Krajský národní výbor
KPS – krajské památkové středisko / krajská památková správa
KSČ – Komunistická strana Československa
KSSPPOP – Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody
MK – Ministerstvo kultury
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – Místní/Městský národní výbor
MŠK – Ministerstvo školství a kultury
MŠNO – Ministerstvo školství a národní osvěty
MU – Masarykova univerzita
MZ – Ministerstvo zemědělství
n.p. – národní podnik
NB – národní bezpečnost
NG – Národní galerie
NKK – Národní kulturní komise
NKP – národní kulturní památka
NM – Národní muzeum
NP – národní park
NPF – Národní pozemkový fond
NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana
NV – národní výbor
ONV – Okresní národní výbor
OSP – okresní stavební podnik
OŠK – odbor školství a kultury

PS – pohraniční stráž
s.o. – soudní okres
s.p. – státní podnik
SČM – Svaz československé mládeže
SHP – stavebně historický průzkum
SHZ – Státní hrady a zámky
SPS – Státní památková správa
SPÚ – Státní památkový úřad příp. ústav
SS – elitní bojové jednotky nacistického Německa
STS – Státní lesy a statky, Státní statky
SÚPPOP – Státní ústav památkové péče a ochrany přírody
SÚRPMO – Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů
SZ – státní zámek
TJ – tělovýchovná jednota
TNP – tábor nucených prací
VB – veřejná bezpečnost
VS – výcvikové středisko
VUT – Vysoké učení technické
ZNV – Zemský národní výbor

Seznam příloh:

Příloha č. 1	135
Stavební historie zámku Vranov nad Dyjí.....	135
Příloha č.2.....	139
Stavebně historický vývoj zámků v Jevišovicích.....	139
Starý zámek.....	139
Nový zámek.....	145
Příloha č.3.....	147
Stavební historie zámku Jaroslavice	147
Příloha č. 4	154
Stavební historie zámku Uherčice	154
Příloha č.6.....	160

Přílohy

Příloha č. 1

Stavební historie zámku Vranov nad Dyjí

Od počátku své existence náležel vranovský hrad ke znojenskému údělu, sídlil zde nižší zeměpanský úřad v čele s kastelány. Po územní reorganizaci se však nestal centrem provincie jako nedaleký Bítov, ve 13. století zde stále působili purkrabí, díky své poloze často rakouští.⁵³⁹ Ve 13. století se také předpokládá stavba kamenného hradu za Viléma Schenka (1239) nebo Vikarta z Trnavy (1256-62). Předhradí ve tvaru nepravidelného polygonu se dochovalo dodnes. Z hmoty středověkého hradu se dochovaly některé hradby, příkop, tzv. vraní věž, která je předsunutá, vodní věž a strážní věž u prvního nádvoří, která jim dominuje.⁵⁴⁰ Později se Vranov dostal do majetku Jindřicha z Lipé, od roku 1317 byl spravován jeho služebníkem Vilémem, a poté se dostal zpět do rukou markraběte Jana Jindřicha. Kolem poloviny 14. století došlo k výstavbě nového hradního paláce, jehož sklepy jsou dodnes dochované pod jihovýchodní terasou zámku. Po smrti markraběte Jošta v roce 1411 zůstal hrad v majetku krále, Zikmund jej ale roku 1421 zastavil Smilovi Bítovskému z Lichtemburka, po něm držel zástavu jeho syn Jiří z Bítova, Vranova a Štítar s bratry, který do své smrti v roce 1481 proměnil hrad v prvořadou pevnost, která i 150 let poté odolala Švédům. Konečný rozsah získalo opevnění za Jindřicha z Lichtemburka a jeho synů. Jindřich roku 1499 dosáhl uvolnění z lenního statutu, ale jeho syn Albrecht jej postoupil roku 1516 Archlebovi z Boskovic. Lichtemburkové rozšířili předhradí o pozdně gotickou budovu, nové mosty a mezi nimi na skalisku o barbakán. V přízemí velké budovy v předhradí zřídili lázně s teplovzdušným vytápěním, byla také přeložena brána do míst dnešního průjezdu. Archleb vyměnil brzy na to hrad Pernštějnům a v roce 1552 se zde usadil Zdeněk Meziříčský z Lomnice. Během období rychlého střídání majitelů (16.-poč.17.století) nebyly proto podmínky pro větší stavební úpravy, jen Ditrichštejnové po roce 1570 drželi panství déle a došlo především k výraznější přestavbě mostů. Zadní hrad byl v renesanci přestavěn v duchu nových potřeb, stejně tak předhradí, které se dochovalo dodnes v podobě z první poloviny 17. století. Středověkou stavební éru definitivně uzavřela švédská obléhání a požár

⁵³⁹ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.701-706.

⁵⁴⁰ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.11.

v roce 1665, kdy panství získali Stahrenbergové, kteří do stavebního vývoje zasáhli vyrovnáním severního průčelí.⁵⁴¹

Nejpodstatnější přestavba hradu na barokní zámek proběhla během vlastnictví rodu Althanů. Dodnes proto objektu dominuje oválný Sál předků postavený mezi lety 1687-1690, jehož autorem je Johan Bernarda Fischera z Erlachu, stejně zámecké kaple Nejsvětější trojice vybudované 1698-1699. Hodnotná je také jejich vnitřní malířská výzdoba od Jana Michala Rottmayera a sochařská díla vídeňského Tobiáše Krackera. Od 20. let 18. století probíhala druhá etapa barokní proměny, kterou vedl architekt Antonín Erhard Martinelli a spojil zámecké obytné křídlo s Erlachovými přestavbami.⁵⁴² V letech 1723-1755 se měl barokních úprav účastnit také Josef Emanuel Fischer z Erlachu.⁵⁴³ Dominantní sousoší na hlavním nádvoří představují Herakla bojujícího s Antaiem a Aenea vynášejícího Anchisa od Lorenza Mattieliho z doby po 1720.⁵⁴⁴

Klasicistní úpravy z konce 18. století vzniklé za Josefa Hilgartnera z Lilienbornu se projeví především ve vnější úpravě sálu předků, na dekorativní výmalbě některých zámeckých interiérů a také krajinářským komponováním okolí. Na exteriéru zámku jsou podstatné už romantizující vítězné oblouky na bocích sálu předků. Posledními vlastníky byly polské rody Mniszků a Stadnických.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ PLÁČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.701-706.

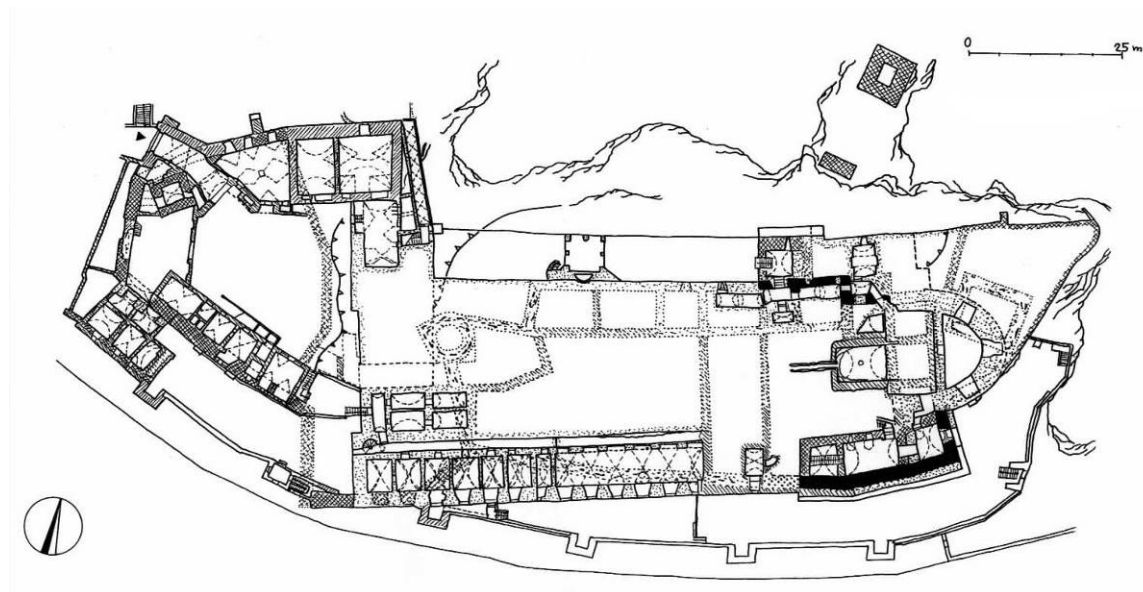
⁵⁴² STEHLÍK, Miloš. Vybrané památkové realizace od roku 1945 do 1998 In *Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků*. 1.vyd. Brno: Státní památkový ústav, 2002, 317 s. ISBN 8085032821. s. 243

⁵⁴³ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.11.

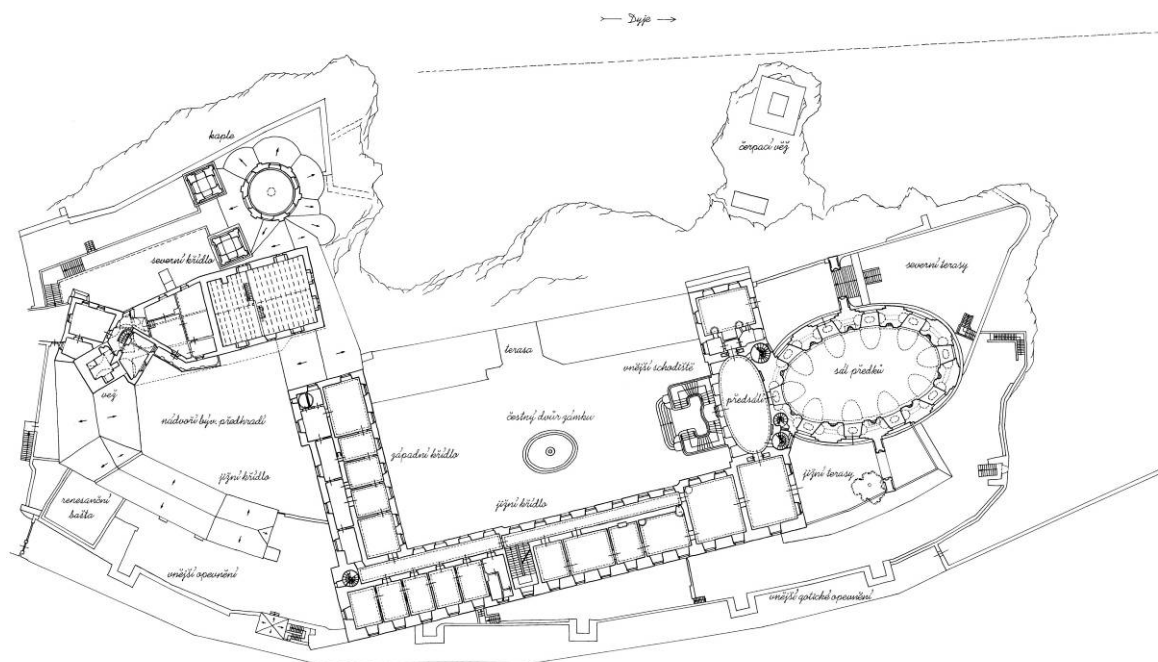
⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. *Péče o památkový fond*. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s. 279.

Obr.1/I Vývojové schéma zámku Vranov nad Dyjí. 1. dochované raně gotické zdivo plně, 2. totéž extrapolované (nepřístupné) a rekonstruovaný průběh zdí nejstarší fáze silně tečkované, 3. vrcholně gotické zdivo a starší fáze předhradí křížkované, 4. zdivo pozdně gotické čárkované se sklonem vlevo, 5. renesanční čárkovaná se sklonem vpravo, 6. pozdější slabě tečkované⁵⁴⁶



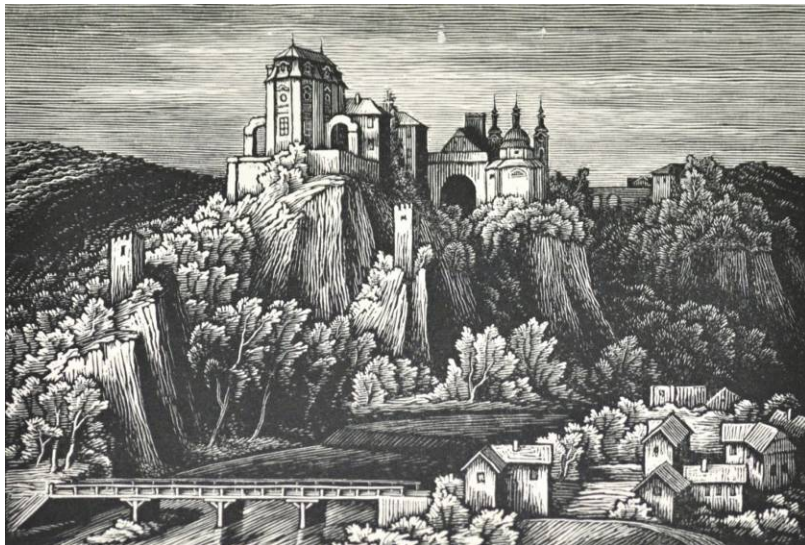
Obr.1/II První patro zámku, druhé patro předzámčí⁵⁴⁷



⁵⁴⁶ Zámek Vranov nad Dyjí. VZDĚLÁVACÍ PROGRAM SOCRATES-COMENIUS: Zámek Vranov nad Dyjí[online]. 2000/2001 [cit. 2013-06-02]. Dostupné z: http://www.spsstavbrno.cz/dokumenty/Socrates/html/cz/stavby/vranov_zamek_cz.html#photo

⁵⁴⁷ Tamtéž.

Obr. 1/III Veduta zámku Vranov, dřevoryt, Petr Dillinger, 1932⁵⁴⁸



Obr. 1/IV Letecký snímek, současný stav⁵⁴⁹



⁵⁴⁸ Oficiální stránky Zámku Vranov nad Dyjí. *RODY MAJITELŮ* [online]. © 2013 [cit. 2013-06-02]. Dostupné z: <http://www.zamek-vranov.cz/historie/majitele/rody-majitelu/>

⁵⁴⁹ Oficiální stránky Zámku Vranov nad Dyjí. *ZÁMEK* [online]. © 2013 [cit. 2013-06-02]. Dostupné z: <http://www.zamek-vranov.cz/historie/zamek/>

Příloha č.2

Stavebně historický vývoj zámku v Jevišovicích

Starý zámek

Jevišovice byly po staletí centrem jedné z větví pánů ze Zbraslavi, pozdějších pánů z Kunštátu, kteří zde měli od 13. století také opevněné sídlo. Během 14. století se u nich projevila radikalizace názorů charakteristické pro méně majetnou šlechtu předhusitského období, která se projevila aktivní účastí v husitském hnutí. Jako důsledek toho proto roku 1421 staré sídlo oblehlo vojsko Albrechta IV. Původní hrad ale ležel na protější ostrožně než dnešní Starý zámek, zachovalo se z něj jen několik fragmentů.⁵⁵⁰

Stavba dnešního Starého zámku byla zahájena pravděpodobně ve 20. letech 15. století. Roku 1432 se mluví o dvou hradech a od roku 1448 se zmiňuje jeden pustý.⁵⁵¹ Hrad prošel pozdně gotickou přestavbou, během níž bylo pravděpodobně předsazeno čelo hradu do příkopu, a vstup byl přeložen do dnešní polohy.⁵⁵²

Renesanční přestavby byly realizovány ještě za jevišovických Kunštátů, což potvrzuje nápis 1564 na schodišťové věži. Původní hrad byl obestavěn severním a jihozápadním křídlem, které dnes tvoří hlavní renesanční palácové průčelí, na severu byla mohutná bašta z poslední etapy výstavby středověkého hradu, na níž je dnes barokní kaple.⁵⁵³ Dřívější skromná dispozice tak byla v renesanci rozšířena v podstatě do dnešní podoby, vybudována byla věž, dvoupatrové jihozápadní a severovýchodní křídlo u severní bašty.⁵⁵⁴ V roce 1587 bylo po vymření jedné z větví jevišovických Kunštátů (Zajímačů) panství odkázáno pánům z Minsterberka (a Poděbrad), po vymření tohoto rodu císař prodal panství roku 1649 obránci Brna Ludvíkovi Rauditovi de Souches.⁵⁵⁵ Ten provedl po polovině 17. století některé barokní přestavby, jejichž dokončení datuje nápisová deska nad portálem s letopočtem 1668, barokní je také kaple datovaná rokem 1686. Vrcholný barok se projevil minimálně, např.

⁵⁵⁰ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.280-284.

⁵⁵¹ Inidem.

⁵⁵² LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966. s.12.

⁵⁵³ Tamtéž. s.19.

⁵⁵⁴ Tamtéž. s.21.

⁵⁵⁵ PLAČEK. s.280-284.

reprezentačním schodištěm.⁵⁵⁶ Potomky Raduita de Souches vystřídala před polovinou 18. století hrabata Ugarte, která zde sídlila do roku 1875.⁵⁵⁷ V popisu zámku z roku 1826 už se uvádí, že není panstvem obýván pro nedostatek patřičného vybavení a četné stavební závady a pro letní pobyt jej nahrazuje zámeček, dnešní Nový zámek.⁵⁵⁸ Starý zámek byl proměněn ve skladiště a postupně zpusťován.⁵⁵⁹ V roce 1897 koupil panství Robert Biedermann ryt. z Turony, továrník z Vídně a v roce 1916 Vilém ryt. Ofenheim von Poxtein, který byl oblíben pro svůj demokratický přístup k lidu a stavební aktivitu jak v Jevišovicích tak v okolí.⁵⁶⁰ Vilém Ofenheim také obnovil Starý zámek, nechal opravit střechy, zámecké věže a místnosti dal do užívání úředníkům velkostatku i místním.⁵⁶¹ Na svém sídle v Novém zámku shromáždil své sbírky, část z nich byla prodána poslednímu majiteli velkostatku Eduardu Larischovi-Mönnichovi.⁵⁶² Během okupace byl Starý zámek dán do užívání hospodářskému družstvu jako sklad obilí – tehdy měly být ve všech místnostech druhého patra zničeny tylové stropy, takže zbyla jen vazba střechy.⁵⁶³

V roce 1945 bylo ustaveno Družstvo pro kulturní povznesení venkova a začalo zpustlý zámek obnovovat.⁵⁶⁴

Hlavní význam hradu je především v kompletní zachovalosti stavby z doby přechodu od středověkého hradu k renesančnímu zámku. Je zde dodnes patrné členění na hlavní hrad a hospodářské předzámčí, poloha objektu na skalním ostrohu mu dodává na důležitosti.⁵⁶⁵ Zahnuje v sobě stavební etapy od renesance po raný barok. Ze středověkého hradu se

⁵⁵⁶ LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stavebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966. s.21.

⁵⁵⁷ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.280-284

⁵⁵⁸ LÍBAL. s. 9.

⁵⁵⁹ Spisový archiv NPÚ Brno, Brno. šanon okr. Znojmo Jevišovice starý zámek. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 31.10.1964

⁵⁶⁰ Tamtéž. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 31.10.1964.

⁵⁶¹ Tamtéž. Návrh na zařazení Starého zámku v Jevišovicích mezi objekty s kulturně-politickým využitím od MNV pro KSSPPOP ze dne 2.11.1964

⁵⁶² Tamtéž. Dopis MNV pro KSSPPOP ze dne 31.10.1964

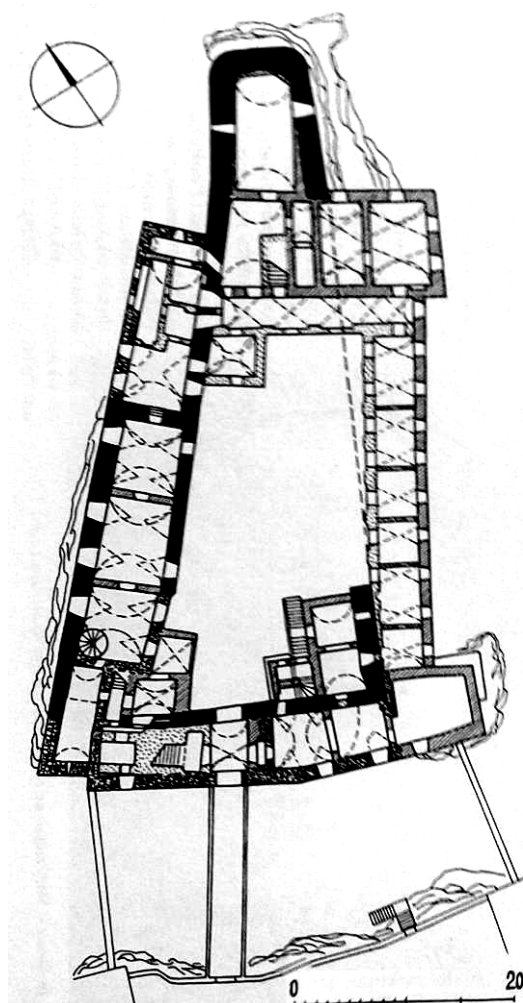
⁵⁶³ Tamtéž. Návrh na zařazení Starého zámku v Jevišovicích mezi objekty s kulturně-politickým využitím od MNV pro KSSPPOP ze dne 2.11.1964

⁵⁶⁴ LÍBAL. s. 9.

⁵⁶⁵ Tamtéž. s.12.

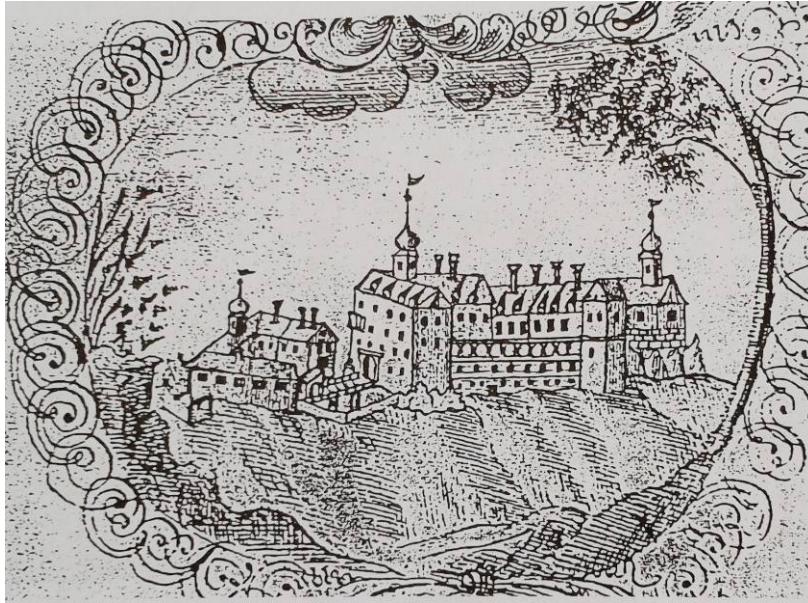
zachovaly jen některé klenby, zdivo sklepů, fortifikace a portál vstupu do nádvoří z 14. století při severozápadním nároží, kam původně ústila komunikace.⁵⁶⁶

Obr.2/I Jevišovice – vývojové schéma přízemí Starého zámku. Černě značena 1., zrnitě 2. gotická fáze, šrafovaně renesanční, tečkovaně pozdější konstrukce (dle Plaček, s.281)



⁵⁶⁶ LÍBAL, D., HYZLER, J. a kol. *Státní hrad JEVIŠOVICE: stovebně historický rozbor*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1966.s.14.

Obr.2/II Starý zámek na listině Karla Josefa de Souches z roku 1704 (dle Plaček s.282)



Obr. 2/III Starý zámek současný stav⁵⁶⁷



⁵⁶⁷ Jižní Morava. *JEVIŠOVICE*. [online]. © 2013 [cit. 2013-06-02]. dostupné z: <http://www.jizni-morava.cz/doc/img/924.jpg>

Obr.2/IV Východní strana zámku před opravou (foto dle SHP, 1966)



Obr.2/V Pohled na sesutý svah pod kaplí (foto dle SHP, 1966)



Obr. 2/VI. Probíhající opravy, západní strana (foto dle SHP, 1966)



Nový zámek

Podstatné je nové zhodnocení významu Nového zámku v Jevišovicích A. Klempa⁵⁶⁸, který upozorňuje na jeho složitou stavební historii. Původní dřevěný barokní lovecký zámeček měl na místě dnešního Nového zámku vzniknout na konci 17. století za hrabat de Souches. V průběhu 18. a počátku 19. století dále přestavován a rozšiřován, jeho původní dřevěné jádro bylo nahrazeno cihlovým zdivem a vznikl tak barokně-klasicistní objekt na obdélném půdoryse obklopený anglickým parkem. Další úpravy proběhly v polovině 19. století, nebo po roce 1879, kdy byl zámek přestavěn v historizujícím obloukovém stylu, což měl být v moravské zámecké architektuře ojedinělý příklad častěji uplatňovaný častěji u veřejných staveb. Poslední úpravy potom proběhly roku 1899 podle vídeňských architektů Emila Bresslera a Gustava Wittrische, kteří zámek rozšířili o nový trakt v tudorovském stylu s respektem k původní stavbě, čímž vznikla současná podoba objektu.⁵⁶⁹

Od svého vzniku plnil až do současnosti pět funkcí, sloužil jako lovecký letohrádek, letní zámek, hospodářské centrum⁵⁷⁰ a po roce 1945 ubytovna ČSM a domov důchodců.

Klempa vidí kvality Nového zámku především ve vysokém stupni zachovalosti interiéru i exteriéru, které představují autentický doklad estetického cítění přelomu 19. a 20. století a zároveň jako ojedinělý doklad arkádového stylu v moravské historizující architektuře. Zámek je podle Mgr. Kempy nejvýznamnější ukázkou historismu na jihozápadní Moravě, srovnáván s například tudorskou gotikou lednického zámku.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ KLEMPA, Aleš. *Nový zámek v Jevišovicích: Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém stylu*. Brno, 2008. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí: prof.PhDr.Jiří Kroupa, CSc.

⁵⁶⁹ Tamtéž. s.4.

⁵⁷⁰ Autorem je vnul Judr. Ladislava Audyho, který se podstatně zasloužil o vhodný způsob využívání Starého zámku, věnoval se také dějinám celého Jevišovicka

⁵⁷¹ KLEMPA. s.40-41.

Obr.2/VII. Nový zámek, 1903⁵⁷²



Obr.2/VIII Nový zámek, současný stav, pohled od severu (foto aut)



Obr.2/IX Nový zámek, současný stav, pohled od jihu (foto aut.)



⁵⁷² Jevišovice. Zámek. [Kroměříž: knihtiskárna Jindřicha Slovák, 1903, 1 list. digitalizovaný dokument]
dostupný z: <http://imageserver.mzk.cz/mzk03/000/906/371/2619315856>

Příloha č.3

Stavební historie zámku Jaroslavice

Stavebně historický průzkum klade stavbu gotického objektu v místech zaniklé dřevěné tvrže do období 1320-1340⁵⁷³. Už 1316 vlastnil Jaroslavice Jindřich z Lipé, páni z Lipé je potom drželi až do roku 1447, kdy je prodali Archacioví Finkenheimerovi. V té době byl ještě objekt označován jako tvrz. Pozdně gotickou přestavbu prodělal objekt za držení pánů z Eitzingu, kteří jej získali po roce 1460 a po roce 1496 už se objekt jmenuje jako hrad.⁵⁷⁴ Ten vznikl pravděpodobně rozšířením věžovitého útvaru o jižní obytnou část v dnešním východním křídle. Zbytky půdorysu hradu lze v půdorysu dnešní stavby stále tušit, zbytky gotického jádra vykazuje přízemí a částečně 1. patro východního a západního křídla. Poměrně značná vzdálenost obou pozůstatků gotické stavby svědčí o její pravděpodobné velikosti.⁵⁷⁵ V roce 1517 koupil Jaroslavice Adam z Bačkovic a v letech 1524-1536 byly v držení Jana z Pernštejna, který jej 1536 zapsal Vilémovi z Kunštátu, po jehož smrti 1549 byl zámek prodán Volfovi st. z Krajku. Krajířové drželi panství do roku 1567, kdy už zámek koupil Scipion hrabě z Archu.⁵⁷⁶

Renesanční stavební činností vznikla většina vertikálních konstrukcí v celém rozsahu zámku, čtyřkřídlová dispozice a jižní hodinová věž⁵⁷⁷, většina kleneb přízemí a obě podlaží arkádového ochozu po všech čtyřech stranách nádvoří, stejně tak jižní arkádová loggie (1567) a rizality vysunuté na západní a východní straně zámku. První renesanční etapa je podle hřebíkových kleneb 40. a 50. lety 16. století. Ochoz severního křídla je klenut křížovou klenbou s hvězdicovými štukovými svorníky, je také vývojově nejstarší. Naopak zaklenutí jižního ochozu bylo provedeno pravděpodobně až v další renesanční etapě. Ta se datuje 60. lety 16. století a za ní vznikla i stavba přesunuté lodžie.⁵⁷⁸ V roce 1596 získal panství Ludvík z Tobaru a Encesfeldu, krátce po něm jej získal Ludvík Berk z Dubé a po něm od roku 1613 vlastnil panství protestant Volf Dětrich z Althanu. Roku 1619 byly Jaroslavice vypleněny

⁵⁷³ LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974. s.80.

⁵⁷⁴ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.11.

⁵⁷⁵ LÍBAL. s.79-80.

⁵⁷⁶ Tamtéž. s.4-5.

⁵⁷⁷ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.275-6.

⁵⁷⁸ LÍBAL. s.82.

císařskými žoldněři, panství i zámek byly Volfu Dědřichovi zabaveny a přiděleny katolickému příslušníku rodu Michalu Adolfovi.⁵⁷⁹

Barokní přestavby, jimiž získal zámek v podstatě dnešní podobu, už mají na svědomí majitelé z Althanu.⁵⁸⁰ První barokní etapa pravděpodobně z prvních dvou desetiletí 18. století byla provedena Michalem Janem III. z Althanu⁵⁸¹ a je dílem italského architekta Domenica Martinelliho.⁵⁸² Martinelli zrušil renesanční uzavřenost objektu a změnil jeho orientaci, přeřel jižní křídlo, u něhož byla také vytvořena jednotná monumentální fasáda s dominantní vstupní bránou. Došlo také k vnitřní přestavbě jižního křídla v členění místností, vložením fabionových stropů se štukovou výzdobou. Barokními štuky byly vyzdobeny i renesanční klenby západní poloviny ochozu 1. patra. V této fázi byly barokně upraveny také zámecké sklepy pod nádvořím datované letopočtem 1710. V tomto období bylo také přikročeno k likvidaci otevřených arkád v patře, vzniklo poslední podlaží věže a přeřeno bylo hlavní zámecké schodiště.⁵⁸³ Ostatní barokní přestavby jsou dílem až mladších přestaveb, které nebyly autorsky určeny a probíhaly od 1730 do 1750⁵⁸⁴. Barokní úpravy fasád až na jižní křídlo postrádají výraznější výtvarnou úroveň. V některých prostorách prvního patra se nachází hodnotná manýristická štuková výzdoba z doby po roce 1667⁵⁸⁵ a před jižním průčelím je terasová zahrada, na západ zámecký park.⁵⁸⁶

Proběhly také klasicistní úpravy, kvalitní je jejich starší, barokně-klasicistní fáze, v jejímž duchu bylo upraveno severní křídlo, jeho dvorní fasáda i interiéry v dispozicích 1. patra a nové řešení fabionových stropů s profilovanými štukovými zrcadly. Stejně podhledy jsou dochovány i ve východním křídle. Pozdější klasicismus se projevil v interiérech 1. patra východního křídla s malovanými tapetami, místy zde byly uplatněny také romantické novogotické prvky. Klasicistní dispozici má také půdní polopatro s oddělenými obytnými

⁵⁷⁹ LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974. s.5.

⁵⁸⁰ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001. s.275-6.

⁵⁸¹ LÍBAL. s.6.

⁵⁸² SEITL, Ladislav a Jiří PAUKERT. Péče o památkový fond. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1989. s.267. též LÍBAL s. 83.

⁵⁸³ LÍBAL. s.85.

⁵⁸⁴ Tamtéž. s.82-4.

⁵⁸⁵ FALCOVÁ, Zdeňka, Drahoslava STEHLÍKOVÁ a Jan KOZDAS. *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. s.11.

⁵⁸⁶ Tamtéž.

prostory s nízkými fabionovými stropy.⁵⁸⁷ Negativně jsou ale hodnoceny klasicistní přestavby přízemí, kam byly vestavěny dělicí příčky do původně renesančních nebo barokních prostor, stejně tak byly provedeny zásahy v suterénu. V 1. polovině 19. století také proběhly dílčí výměny pilířů, odstranění krovu lodžie, výměna oken a mělo být vybudováno nové lomené zámecké schodiště na místě barokního schodiště.⁵⁸⁸

Althanové drželi panství až do roku 1790, kdy jej koupil Josef Maraviglia a v roce 1801 zase Petr von Braun, vídeňský dvorní bankéř, 1808 už Jaroslavice vlastnil Josef hrabě Pallavicini a 1835 Vilém hrabě Hompesch-Bolleheim.⁵⁸⁹ Hompeschové vymřeli během 1. světové války a obec měla v plánu využít zámek k bytovým účelům, což bylo ale zemským a památkovým úřadem zamítnuto. Zámek byl v té době popsán jako sešlý. V roce 1924 koupil zámek hrabě Wilhelm von Spee, říšský příslušník.⁵⁹⁰

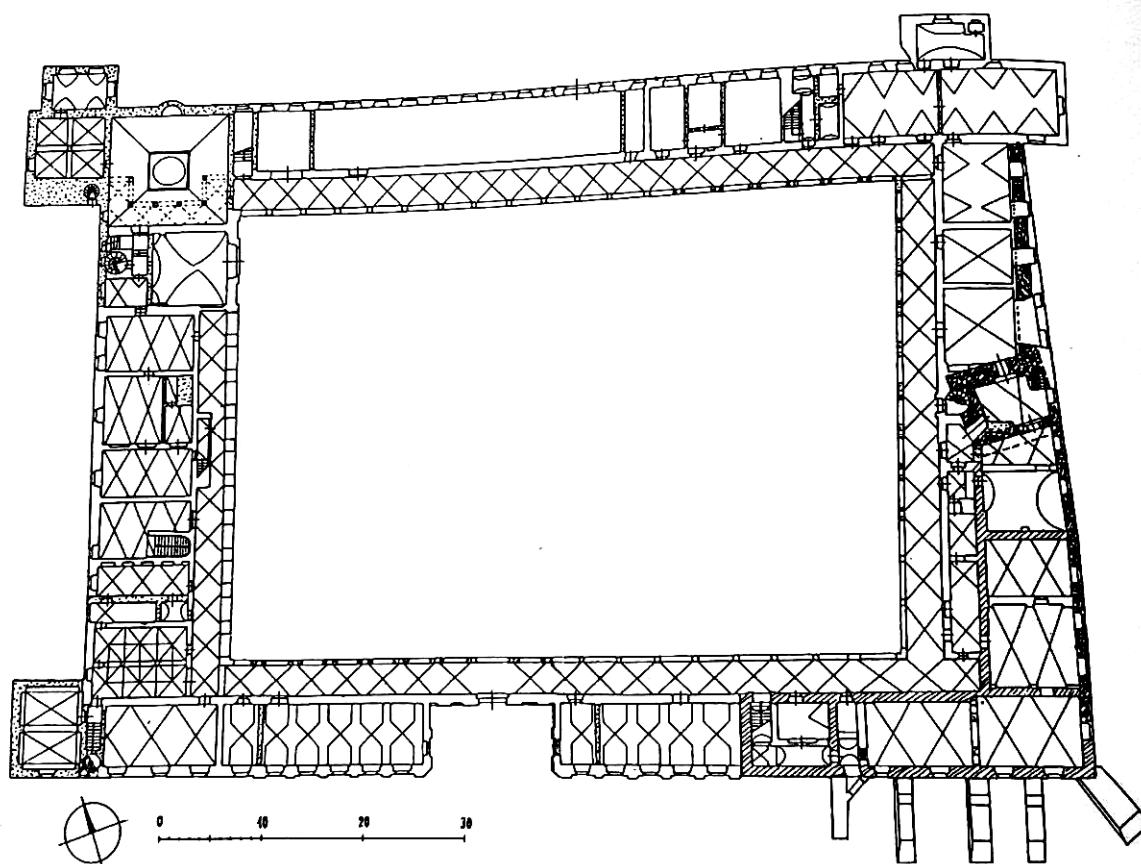
⁵⁸⁷ LÍBAL, D., L. LANCINGER, ELIÁŠ J. a kol. *Státní zámek Jaroslavice: stavebně historický průzkum*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů, 1974. s.85.

⁵⁸⁸ Tamtéž. s.86.

⁵⁸⁹ Tamtéž. s.8-9.

⁵⁹⁰ Tamtéž. s.24.

Obr.3/I Vývojové schéma zámku zrnitě je položeno starší gotické zdivo, šrafovaně pozdně gotické, tečkovaně barokní, ostatní (bíle) je renesanční (dle Plaček s.256 Podle B.Samek)



Obr.3/II Jevišovice zámek podle desky J.M.Rottmayra z r.1695 v Sálu předků ve Vranově (dle Plaček 275)



Obr.3/III Jaroslavice zámek, současný stav⁵⁹¹



Obr.3/IV Jižní fasáda, současný stav⁵⁹²



⁵⁹¹ http://kucajirka.rajce.idnes.cz/S_Arpadem_okolo_Cech_2011/#018Jaroslavice.jpg

⁵⁹² <http://www.panoramio.com/photo/21975182>

Obr.3/V Arkádové nádvoří (dle SHP, 1974)



Obr.3/VI Arkádové nádvoří, současný stav (foto aut.)



Obr.3/VII Arkádový ochoz (foto dle SHP, 1974)



Obr.3/VIII Arkádový ochoz, souč. stav (foto aut.)



Příloha č. 4

Stavební historie zámku Uherčice

Dnešní organizmus se postupně rozšířil z těla původní pozdně gotické tvrze z přelomu 15. a 16. století, která je v jeho hmotě stále dochovaná a vystupuje z půdorysu zámku na jeho východní straně. Tvrz byla patrně původně trojkřídlá jednopatrová budova uzavřená západní ohradní zdí. Vystavěná byla za Leopolda Krajíře z Krajku, dodnes jsou zde dochované gotické portály, a její východní křídlo má také dochovaný gotický krov.⁵⁹³ Hned její první renesanční úprava v polovině 16. století potvrdila zámecký charakter objektu. Původní malé nádvoří se ještě zmenšilo přístavbou lodžie k západnímu křídlu, jejíž arkáda je nesena mohutnými toskánskými sloupy.⁵⁹⁴ Z vnější strany nejstarší části směrem do parku je také zachován renesanční přístavek téměř intaktní černé kuchyně se zajímavou sgrafitovou výzdobou, tuto přestavbu dokládá letopočet 1554 nad vstupním portálem⁵⁹⁵. Další rozšíření ještě za Krajířů znamenalo výstavbu dvou křídel od původního jádra na západ, z nichž jižní je zalomené.⁵⁹⁶

Další přístavby byly provedeny za Strejnů ze Švercenavy v duchu italské renesance, obě křídla byla dostavěna a část západního nádvoří byla oddělena příčnou zdí, čímž se rozlišilo hospodářství od obytných reprezentačních částí, v přízemí nesou oblouky toskánské sloupy, horní ochoz má dvojnásobný rytmus završený přímým kladím, jižní portál a arkáda jsou označeny letopočty 1582 a 1586. V této době bylo vybudováno také hospodářské nádvoří, pivovar, a minimálně jedna okrasná a jedna užitná zahrada, byla zde patrná snaha komponovat také okolní krajinu, budovány byly cesty s alejemi nebo rybníky.⁵⁹⁷

Na jižní straně vzniklo později čtvercové nádvoří s arkádovými ochozy, na jeho jižní straně v ose průčelí stála čtyřpatrová renesanční věž, která stejně jako hlavní věž na jihovýchodě od původní tvrze měla lunetovou římsu, bosovaná nároží a portál.⁵⁹⁸ Od roku 1628 vlastnil a opravoval zámek rod Berchtoldů. Fasády a interiéry výrazně upravil mezi lety

⁵⁹³ LÍBAL, D., LANCINGER L. a J. MUK. *UHERČICE: stavebně historický průzkum zámku*. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Praha, 1974. s.90.

⁵⁹⁴ PLAČEK, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2001.s.654

⁵⁹⁵ LÍBAL. s.90.

⁵⁹⁶ PLAČEK, s.654.

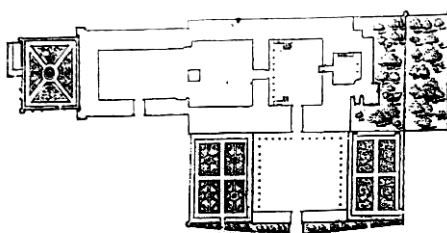
⁵⁹⁷ LÍBAL s.92.

⁵⁹⁸ PLAČEK. s.654.

1692-1696 nový vlastník generál Heissler z Heitersheimu, nechal dostavět pseudorenesanční severní kolonádu prvního nádvoří a celý objekt nechal přestavět ve stylu vrcholného baroka, v jehož souvislosti bývá zmiňováno možné autorství nebo alespoň zprostředkovaný vliv italského architekta Domenica Martinelliho⁵⁹⁹. Touto přestavbou byly upraveny fasády, vybudována rohová schodiště do patra arkády hlavního nádvoří, byl založen jihovýchodní park se sochařskou výzdobou, ale především byly vyzdobeny vnitřní prostory zámecké kaple, spojovacího západního křídla s prostorem zámeckého divadla, tzv. andělská chodba a přiléhající interiéry, a to mimořádně bohatou štukovou výzdobou z přelomu 17. a 18. století, na které se autorsky podepsal mimo jiných také slavný Ital Baltassare Fontana.⁶⁰⁰ Uplatnila se zde také nástěnná malba, která se ale nedochovala v takovém rozsahu. Z této doby patrně pochází i řešení průčelí s rozeklanými frontony uprostřed s koulí, tento motiv je obvyklý v rakouském baroku, v Čechách se nevyskytuje.⁶⁰¹

Poslední významní držitelé byli od roku 1769 až do konce 2. světové války z původně italského rodu Collalto et San Salvatore. Do podoby zámku zasáhli výrazněji pouze interiérovými úpravami. Na počátku 19. století byl v severním křídle zbudován honosný banketní sál, který byl spolu s přiléhajícími salóny kvalitně malířsky dekorován. Během 19. století byl barokní park přeměněn na lesopark s romantickými solitéry. Menší stavební úpravy probíhaly až do 70. let 19. století.⁶⁰²

Obr.4/I Půdorys zámku se zahradou z roku 1706 z norimberského archivu, jedná se pravděpodobně o nerealizovaný návrh (dle Fabiánová, s.8)



⁵⁹⁹ FABIÁNOVÁ, Bohdana. *Uherčice: příběh zámku na hranici*. 2.vyd. Brno: Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Brně, 2005. s.10.

⁶⁰⁰ LÍBAL, D., LANCINGER L. a J. MUK. *UHERČICE: stavebně historický průzkum zámku*. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Praha, 1974.s.94.

⁶⁰¹ Tamtéž.

⁶⁰² Tamtéž. s.15.

Obr.4/II Půdorys zámku ze snímku pozemkové mapy 1:2880 (dle Středisko geodézie Znojmo, ve spisovém archivu NPU Brno, šanon Uherčice zámek r. 1950-1994)



Obr.4/III Současný stav (dle Fabiánová, s.8)



Obr. 4/IV Polozřícená vstupní věž (foto dle SHP, 1974)



Obr. 4/V Polozřícená vstupní věž, pohled z nádvoří (foto dle SHP, 1974)



Obr.4/VI západní nádvoří (foto dle SHP, 1974)



Obr.4/VII

Banketní sál z poč.19. století v severním křídle (foto dle SHP, 1974)/Banketní sál (dle Fabiánová, foto1998 s.12)

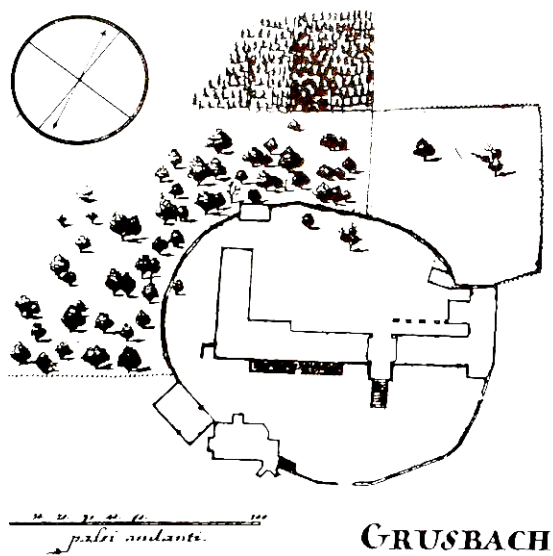


Obr.4/IX Štuková výzdoba B. Fontany, portál nesený atlanty (dle Fabiálová, foto 1998, s.11)



Příloha č.6

Obr.6/I Hrušovany nad Jevišovkou, situace sídla z poč. 18. století (Norimberský archiv - podle J.Úlovce dle Plaček s.256)



Obr.6/II Současný stav zámku Hrušovany nad Jevišovkou, pohled od jihu (foto aut.)



Obr.6/III Současný stav, pohled od severu (foto aut.)



Obr.6/IV Současný stav, přístavba zříceného křídla, trafostanice (foto aut.)

